1

DE SAGARVM NATURA ET POTES TATE, DEq; HIS RECTE COGNOSCENDIS ET PVNIENDIS

Physiologia

GULIELMI ADOLPHI SCRIbonii Marpurgensis.

VBI DE PVRGATIONE EARVM per aquam frigidam.

CONTRA JOANNEM EVVIchium in Republica Bremensi, & Her. Neuvvaldum in Academia Helmstatiensi Doctores Medicos & Professores.

Universis non tantùm Theologiæ, Jurisprudentiæ, & inprimis Philosophiæ Physicæ studiosis, sed etiam cunctis ad Rerumpublicarum gubernacula sedentibus, scitu utilis & summoperè necessaria.

Marpurgi, typis Pauli Egenolphi. 1588.

NOBILISSIMIS, PRUDENTISSIMIS, ET OMNI VIRTUTUM DOCTRINARUMQUE GENERE excellentissimis viris, DN. Consulibus, Consularibus, & Præfectis Reipublicæ Osnaburgensis, Dominis suis & fautoribus optimis.

EUS Jehouah, Rex Zebaoth & dux exercituũ fortissimus, in principio creationis res universas condidit, & fecit eas esse bonas, ut nihil uspiã esset mali: referente Moyse historico fide dignissimo. Quoniã scilicet ipse Deus summè bonus erat, ut Hermes Trismegist⁹ olim sacris literis congruenter divino quodam afflatu locutus est, Deus, inquiens, unicus ipsum bonũ est, nec aliud quic-

In Pimãdro dial. 2. & 6.

¶ 2 quam

quam præter bonum, & Plato ſimiliter
In Tim. philoſophatus eſt. Ex cūctis autem Dei creaturis unus Satanas, qui & ipſe Angelus lucis & ſpiritus bonus conditus erat, protinus in ipſo momento creationis ſuperbior deteriorque factus à Deo creatore defecit proprium regnum oc-
Luc.10. cupaturus: ideoq; fulguris inſtar de cœlo cadens in infimam profunditatem Abyſſi protruſus eſt, ut nunquam inde ad priſtinam dignitatis ſuæ gloriā atq; ſedem redire poſſit, ſed in tenebricoſiſſimo carcere, eoq; tamē ampliſſimo la-
Apoc.20. tiſſimoq; ferreis catenis alligatus omnibus diris cruciatibus in æternum ſubjectus ſit. Hanc igitur pœnam ægerrimè ferens, & primis hominibus adhuc in amœniſſimo Paradyſi horto cū omni gloria & honore ſplendidiſſimè lautiſſimeq; viventibus ſuam felicitatem invidens, Evæ cunctorum mortalium genitrici, & per hanc Adamo ejus marito perſuaſit, ut de arbore cognitionis bonorum atq; malorum vetita comedentes, Dei conditoris ſui præcepta transgrede-

grederētur, eumq; multis modis offenderent. Iratus autem Deus è Paradyſo illos per Angelum expulit, ut in regionibus habitarent, & campis, ubi tribuli tãtùm & ſpinæ creſcerent: ubi in ſudore vultus pane quotidiano veſcerentur: Per lapſum porrò hunc Adami, omnes quoq; poſteri deinceps, per continuam generationis ſucceſſionem mali facti ſunt: adeoq; tota generis humani natura multis modis depravata eſt. Omnis itaq; qui naſcitur homo, peccator eſt, & ob peccata ſua infinitis morborum generibus obnoxius: ut olim etiam intellexit celebratiſſimus Ethnicorũ in Co Inſula Medicus Hippocrates: Totus, inquiens, homo à nativitate morbus eſt. Ex maternis enim uteri inquinamentis talis prodijt. Unde autem materna iſta inquinamenta, niſi à peccatis? Omnis enim morbus, & mors ipſa, ut Apoſtolus inquit, ſtipendium eſt peccati. In regno proinde Satanæ & malorũ hominum virtutibus expulſis, vitia quælibet dominantur: adulteria, ſtupra, homici-

dia, parricidia, ſacrilegia, divinorũ contemptus, jugulationes, everſiones urbium, peſtes hominum, & reliqua omnia quæcunq; malorum ſunt opera dæmonum: ut hæc recenſet Triſmegiſtus in Pimandro. Omnis improbitas hîc habitat, & quicquid à DEO prohibitum eſt, regni illius incolis perplacet: & viciſſim quicquid Deo gratum eſt, hoc illis diſplicet. Ubi enim juſtitia? ubi temperantia? ubi fides? ubi charitas? ubi dilectio proximorum? Exceſſit, evaſit, erupit. Et certè ampliſſimum, proh dolor, hoc Satanæ imperium eſt. Si verò omnes malorum & peccãtium hominum ordines quaſi ex altiſſima ſpecula, vel lynceis oculis intuebimur, nulli unquã in toto mundo reperientur Sagis ſive veneficis deteriores: Nulli Satanæ proximiores. Genus ſcilicet hoc eſt cũ Deo tum bonis univerſis inviſum. Alii enim naturali quadam inclinatione, & ingenita pravitate, mali ſunt. At in Sagis præter naturalem ejuſmodi, ab origine, omnium viventium communem malitiam,

litiam, ſpontanea quoque & voluntaria labes peccatorum accedit. Hæ ſiquidem ſcientes atque volentes ſe Satanæ dedunt, devovent, ac totas poteſtati illius tradunt, corporis etiam ſui ſanguine conſcripta & data obligatione, ut deinceps copioſiſſimè in lib. noſtro de Sagis videre erit. Quamobrem etiam juſtiſſimo Dei altiſſimi judicio morti addictæ, à pio Magiſtratu meritò de vita tolluntur. Et nemo ferè ſanæ mentis eſt, qui non puniẽdas eas eſſe exiſtimet. At verò, cũ quot capita, tot quoq; ſententię ſint hominum: tum de ſignis Sagarum, quibus explorentur, variæ & diſcrepantes ſunt variorum judicum opiniones. Si enim judicandum eſt, quomodo cognoſcendæ comprehendendæq; ſint Sagæ, diverſimodę aliis aliter ſtatuentibus, de hoc controvertitur. Inter alia autem ſigna, tum alibi, tum in hiſce noſtris regionibus, præſertim verò in Weſtphalia, adhibetur potiſſimùm & uſurpatur purgatio, quæ dicitur, per aquam frigidam, quando in aquas inji-

ciuntur, ut videantur utrum ſubmerſuræ ſint, nec ne. Iſtæ enim, quæ aquis innatantes non ſubmergũtur, criminum quorum arguuntur, reæ: quæ verò ſubſidunt, inſontes judicari pronunciariq; ſolent: quemadmodum & vos, viri nobiliſſimi prudentiſſimique, nõ ſine gravibus de cauſis hanc inquiſitionis rationem in veſtra Republica uſurpaſtis. De hac igitur cũ data mihi legitima occaſione ante annos fermè quatuor Lemgoviæ aliquid ſcripſiſſem, de cauſis videlicet ejus Philoſophico more inquiſiturus: reperti deinceps fuerunt, qui ſcriptis iſtis meis ſeſe opponere auderent. Anno enim pòſt ſcilicet quàm Epiſtola mea edita eſſet, à Typographo Lemgovienſi, Chunrado Grothenio, viro optimo, mihi mittitur Doctoris Joannis Evvichii, Medici in Republica Bremenſi, & Profeſſoris ordinarii Tractatus de Sagis, in tres partes diviſus. Et longo poſtea temporis intervallo adfertur mihi quoq; Hermanni Neuvvaldi Helmſtatienſis Profeſſoris libellus, hoc

titulo:

titulo: Exegesis examinis Sagarum, ubi Guilielmi Scribonij opiniones refutātur. Evvichius autem de Sagis earumq; effectis & poena generaliter disseruit: contra me verò de forma illarū adeoq; de purgatione, cujus mentionem feci, disputans nihil nisi meras calumnias, ut in libris hisce meis apertissimè demonstrabitur, protulit. Neuvvaldus specialiter de earundem in aquas injectione tractaturus, de variis simul aliis aliarum rerum inquirendarum signis atque indiciis scripsit. Uterq; in suo scripto vos viri nobilissimi ac prudentissimi, & juxtà, Senatum Lemgoviensem laudatissimum iniquitatis ac injustitiæ, haud veritus fuit arguere: clamitans vos omnes contra conscientiam, & leges tùm divinas, tùm humanas, Sagarum caussas egisse: præsertim verò quantum ad antedictam purgationem attinet, iniquissimè judicasse. Ego itaque hanc injuriam ægrè ferens, libellos ipsorum diligentius perlustrando & evolvendo tādem cognovi, quàm imperitè, ne di-

eam iniquè & depravatè, ſententiam Epiſtolæ meæ minimè intellectam interpretati fuiſſent. Omnibus enim probè conſideratis deprehendi, ea quæ ab iis tractarentur, ut ingenuè quod ſentio dicam, ἀλόγως & contra veram rationem dicta ſcriptaq; eſſe. Leviora igitur, adeoque indigna judicabam, quibus prolixè refutandis me opponendo fatigarem: neque ullam ulterius contra eos, quantumvis à plurimis hoc nomine ſolicitatus diſputationem, & quidem pacis ac tranquillitatis colendæ gratia, movere cogitabam. Sunt enim, & verè ſunt illa publicis Academiarum Doctoribus indigniſſima. Atqui cum elapſo proximè biennio, etiam apud nos in comitatu Waldeccenſi Sagæ aliquot accuſarentur, & juſto judicio, univerſis mediis rectè adhibitis, ad mortem condemnarentur: multi ſanè à me hucuſque petierunt, ut meam de Sagarum actionibus ſententiam, & præcipuè de examine earum in aqua frigida contra Evvichium & Neuvvaldum copioſius aliquantò & expli-

explicatius sibi proponere, non gravari vellem. Ignoravi igitur, qua ratione diutius illos detinere, aut petitioni ipsorum in hoc quidquam denegare commodè possem. Dum enim recordabar, quàm variæ ac discrepãtes essent hodie, tùm aliorum, tùm judicum, quorum hæc res maximè interest, de inquirendis & puniendis Sagis sententiæ: nescio qua etiam animi affectione commoverer erga eos potissimùm, qui absque omni exceptione Sagas defendendas, & à peccatis suis absolvendas esse contendunt, inter quos princeps esse voluit Wierus Medicus, nescio quo zelo, quáve ratione Sagarum plurimùm misertus. Quamobrem reb. universis exquisitè probeq; consideratis, & maturo adhibito consilio hosce libros denuò absolvere cogitavi, in quibus tum de natura, potestate, effectisq; Sagarum, tum de variis in eas inquirendi & animadvertendi signis atq; indiciis: tum denique de pœna earundem, in communem Reipublicæ, & ad hujus gubernacula sedentium, ju-

dicum præfectorumq; aliorum commoditatem, quantum fieri potuit explicatissimè disserui. Et præcipuè inter hæc de inquisitione illarum, quæ fit injectione in aquas frigidas, satis, opinor, copiosè quid statuendum sit, aperui ac declaravi. Hunc porrò qualemcunque meũ laborem, quibus aliis potius quàm vobis, Patres Osnaburgensis Reipublicæ, & proceres nobilissimi ac prudentissimi cognoscendum, & à morsu malevolorum sciolorum defendendum offerre debuissem? Quos alios, quæso, horum librorum meorum, & in iis comprehensarum disputationum præsides, præter vos ipsos quæsivissem? Vos siquidem viri omnibus laudum nominibus dignissimi, harum rerũ cunctarum præsides, arbitri & judices esse potestis optimi atq; æquissimi. Cum enim omnibus ubiq; gẽtium in propatulo sit, rempublicam vestram si quam aliam benè constitutam administrari à vobis undequaq; prudentissimis sapientissimisq;, & nullo non doctrinarum virtutumq;

tumq; genere excellentiſſimis viris:nemo etiam opinor mirabitur,ſi & ego V. Nob. Pr. & Hum. ſuffragia quærere, judicia ſubire, iisq; me totum ſubjicere non fuerim veritus. Vos namq; longa inprimis & diuturna experientia è multis Sagarum cauſis atq; judicijs edocti ante cunctos alios de negotiis ac cauſis illarum, de quibus in hiſce meis libris controvertitur, pro veſtra ſinguli prudentia, erroneas multorum illis ipſis patrocinantium opiniones intelligere, & cõtroverſias inde exortas tollere poteſtis. Huc accedit, quod omnis cauſa hæc mea vos quoq; attingat, veſtraque adeoque totius Oſnaburgenſis Reipublicæ negotium hîc ſimul tractetur: utpote quos contra conſcientiam, & contra omnem juſtitiã Sagas plurimas per aquã frigidam probaſſe, Joannes Evvichius Bremenſis, & Hermannus Neuvvaldus Helmſtatienſis Medici Doctores, falſiſſimè in ſuis libellis clamitarũt, & neſcio quibus aliis convitiis proſcindere haud veriti fuerũt. Quamvis enim

ipſimet

ipſimet vos cauſas veſtras prudentiſſimè agere & ſine omni controverſia defendere valentes, neq; mei neq; ullius alterius patrocinio, alijsve patronis aut defenſoribus opus habere videamini: ego tamen hac data mihi occaſione tũ Lemgovienſis reipublicæ Gubernatores & conſules & conſulares inclytos, Henricum præcipuè Floriken,& Theodorum Cothmannum viros vita longa digniſſimos, tum V. præſertim N. P. & Hum. neſcio qua ratione nõ potui non à Doctorum illorum & juxtà aliorum quorũlibet calumnijs atq; injurijs pro mea virili vindicare. Sunt & aliæ cauſæ plures: quas tamen nunc reticeo. Quocirca Nob. Prud.& Hum.veſtras obnixè etiam atq; etiam rogatas cupio,ut cum ingenuarum literarum ſint amantiſſimæ,hoc literarium meũ munuſculum, æqui boniq; conſulere, benevolo animo ſuſcipere, tueri,& ab oſorum morſibus defendere non velint dedignari. Quod ſi futurum intellexero, haud ſanè exiguam mihi occaſionem præbebunt,

bunt, alia etiam sublimiora meliora'q; in communem hominum commoditatem exarandi & divulgandi. Benè & diutissimè reipublicæ vestræ vivite. Datæ Corbachij Waldeccensium, è Musæo nostro, 22. Novemb. Anno 1557.

N. P. & H. V.

addictiss.

Guilhelmus Adolphus
Scribonius Marp.

Præcipua capita physiologiæ.

DE SAGIS,

Et de his rectè cognoscendis & puniendis tractatus breuis

GUILIELMI ADOLPHI SCRIbonij Marpurgensis.

Cquis igitur iste Bremēsium Archigrammateus Evvichius, qui tam grandi scilicet suo volumine de Sagarum defensione, Epistolographon quē vocat, ad certamen nescio quod inane & tædiosum provocat, eiq; denuò negotium facessit? Cur enim non inane dicerem, quod à plurimis antè doctissimisq; viris pertractatum esse videmus? Quænam ejus mens est? quis animus? quæ cogitatio? quæ molitio? Si Sagis eum, quæ tamen verisimilis suspicio

 est,

est, patrocinari velle dixero: Si laudem & memoriam nominis sempiternam eũ quærere? Si contradicendi eum ipsum studio suam de Sagis censuram conscripsisse objecero: Nihil, opinor, horum omnium concedet. Quamvis postremum istud, contradictio scilicet rectè intellecta, seu potius de rebus omnibus in utramq; partem differendi consuetudo, indagandæ veritatis gratia sit licita & utilis: si firmis modo & non inutilibus seu planè frivolis argumentis contradictio talis nitatur. Quid igitur? Anné philosophiam suam & eloquentiam ostentare voluit? Utriusq; certé scientia qualis quantáve in ipsó sit, in cõsequentibus deinceps manifestè patebit. Quid verò tandem, si nulla enumeratarum causarum subsit, eum ad scribendum impulit? Actumne omninò & inutiliter egit? Id quidem de viro sene haud facilè dixerim. Voluit enim fortaßis integram doctrinam nobis cõmunicare de natura, de proprietate, & cæteris affectionibus Sagarum, ut omnis illarum scientia, fucusq; inde exortus, & dolus populo innotesceret. Idem verò cùm ante Evvichium Wierus,

vus, Thomas Erastus, & in primis Bodinus aliiq; complures copiosissimè præstiterint, adeò ut illorũ placitis vix ac ne vix quidem uberius quidquam addendum esse videatur: Cur suis ipsum laboribus supersedere potuisse haud necessariis vererer dicere? Sed esto: quicquid sit quod eum moverit, & quidcunq; scripserit: quia tamen mihi præcipuè bellum indictum & paratum video: rectissimè facturum me arbitror, si stationem meam atq; partes quoquo modo defendero. Et hoc quidem omniũ maximè, quod quæ ex aliis collegit, absq; ullo adhibito judicio repetens pleraq; descripserit. Nihil quidem dicitur, quin prius quoq; sit dictum. Attamen nihil dicendum, nisi cum summo judicio, ut quod alii minus rectè fortasse dixerint, nos examinare, melius judicare corrigereq; studeamus. Ipsum itaq; qui antagonistam se nobis unà cum Neuvvaldo quodam Helmstatiensi professore opponit, aperto Marte deinceps, annuente divino fauore, adoriemur: non tonante tantum taratantaræ sono, aut solis virulentis linguæ telis: (intellige calumnias atque convitia,

 garru-

garrulitatemque inanem, quibus in certamine pro veritate alicujus rei gerendo, nihil rectè utiliterque efficere possumus:) sed telis illum petemus mediâ purioris philosophiæ medullâ oblitis & delibutis, quæ durissimã validissimamque ejus quamlibet loricam celeriter penetrare & disrumpere possint. Agedum igitur Evvichi ubinam es? heus adsis, & acumina ingenij tui telorum demonstres. Nos forti imperterritoque animo aciem tuam, quantũ vires nostræ patientur, diligentissimè perlustrabimus: fiducia tamen potissimum freti τῆς ἱστορίας καὶ ἐμπειρίας, *sive si malis* τοῦ λόγου καὶ πείρας *vexillorũ militiæ philosophicæ (philosophiæ nomine intelligo semper omnes artes & facultates, quarum omnium videlicet illa scientia est.) certissimorum splendidissimorumque, & nunquam cõtemnendorum. Ratio inquam & experientia hujus militiæ nostræ arma & instrumẽta erunt, quæ nos & partes nostras ubique & optimè defendent & tuebuntur. Partium verò tuarum classes tres ordinatas esse deprehendimus. Prima, si rectè animadverti, decertat de natura & proprietate, de effe-*

ctus

ctis atq; potentia eorum cōtra quos contendimus. Secunda certat de inquirendis & rectè examinandis illis. Tertia deniq; dimicat de pœna, qua afficiendi sint. Has igitur eodem ordine, quo tu eas proposuisti, aggredimur. Prioris porrò classis primam disceptationem in initio esse video, de varietate & multitudine eorum autorum, qui de Sagis ante te monumenta quædam sua posteritati reliquissent: & de varijs Sagarum appellationibus. Ubi ad nominum pleniorem intelligentiam consulendum esse mones Thomæ Erasti de Lamijs disputationē, veteris quem nominas veræq; Medicinæ vindicem acerrimum. Quod dum minus intelligo: miror quam veterem hic Medicinam nomines: cum omnibus exploratum atq; perspectum sit manifestissimè, ipsum Hippocraticam Medicinam, quam omnes antiquissimam esse jure fatemur, multis impugnasse modis in scriptis suis contra Paracelsum & ejus asseclas, qui felicissimè omnium dexterrimeq; Hippocraticæ Medicinæ principia interpretari studuerunt. Verū istis inquam, quæ posuisti de autoribus, &

de nominibus Sagarum, utpote quæ lippis & tonsoribus, ut ajunt, notiora sunt, quàm ut explicari ea eruditioribus intelligentibusq́; oporteat, relictis atq; posthabitis: rem ipsam auspicabimur. Primum itaq; ad Sagarum, de quibus omnis nostra disceptatio est, naturā, proprietatem, virtutes, effecta, ad pœnam deniq́; rectè declarando defendendum: tres earum definitiones adferuntur. Prima ex Ulrico Molitore Jurisconsulto: altera ex Thoma Erasto: tertia quæ tua sit, Evvichi, & abs te primùm descripta. Placet rem, de qua agendum sit, prius definiri. At quam ob causam, quæro, non una tantùm catholica & sufficiens, sed plures unius rei definitiones accumulantur? Tres puto tibi placuerunt: ut si prima à lectoribus improbari aut refelli possit, secundam tamen tibi ipse retineres: aut si ne hæc quidem sufficere alijs videretur, tertia deniq; quod velles, definiendo perficeret. Quid quod primam nudè repetens, secundam scilicet Erasti luculentissimam esse innuis, eamq́; tantoperè commendas, ut subjicere non verearis, si prius eam animadvertisses,

tiſſes, ſequentem tertiam videlicet tuam te non additurum fuiſſe: attamen, quia forſan ſuum cuiq; pulchrum, aliud loquens, aliud faciens, eam nihilominus addis? Quid ſibi vocabulum iſtud, Prius? Certè antequā poſteriorem poneres aut adſcribers: animadvertere te antecedentem rectius examinareq́; oportuiſſet. Aut ſi hoc feciſti: quis te coëgit cum mediam quam ipſe cenſuiſti meliorem, poſuiſſes, tertiam denique ſubjicere? Quis unquam, quæſo, Logicorum: ſi ab ultimis inde temporibus revocati, unum in locum vel univerſi congregentur: plures unius ejuſdemq́; rei definitiones præter unicam, eodem præſertim in loco aliquo eſſe cōficiendas proponendasq́; rectè docuit? quomodocunq; demum aut quibuscunq; verborū circumſcriptionibus res ipſa definiatur. Una eademq́; ratio, unus modus eſt cōflandæ perfectioris cujuslibet definitionis, ut claſſicos noſtros diſcipulos docemus. Pone materiam tantummodo & formam, tui definiti propriam: & poſueris definitionem perfectè ſatisq; Logicè formatam. Sin minus: hoc eſt, ſi cauſas illas eſſentiales perſpi-

cere non poßis, ad descriptionem progredi licebit: ubi ex reliquis etiam causis vel alijs argumentis rem definias, ijs tamen principalioribus, utpote subjecto vel adjuncto quãtumq; fieri potest proprijßimo: quæ omnia in unica etiam descriptione recenseri & declarari possunt. Quod si deinde talis aliqua vel definitio, vel descriptio sufficiens habeatur, aut saltem putetur, quid opus erit pluribus? Cùm præsertim in alijs quoq; rerum explicationibus præter definitionem, quod fieri potest per pauciora, temerè & absq; omni neceßitate inchoëtur per plura. Error hic est minus cognitæ artis logicæ, ad cujus normam & præscriptum, omnia, vel ipso Deo docente cunctorũ sapientium philosophorum sapientißimo, dicenda scribenda, facienda sunt: Error est inquam Logicæ & quidem aliorum omnium gravißimus, eò quod argumentum hoc definitionis in artium & aliarum rerum omnium tractãdarum usu sit primum simul & firmißimum. Quid igitur te celarem si tertiæ in schola nostra Corbachiana claßis logicæ nimirum auditores tale quidpiam inscribendo

Exod.28. & alibi.

do committerent, in eos si non virgis cæderentur, alio tamen modo gravissimè animadverti? idq́ue fieri secundum ordinationes nostræ scholæ jure atque merito. Sed tale quid de publico alicujus Academiæ professore statuere aut effari velle, odiosum tibi & piaculum videri possit. Mirum tamen qua ratione, qua industria, quóve cum fructu quispiam alios instituere aut erudire in ulla arte facultateq́ue, aut in cæteris rebus prudenter sapienterq́ue tractandis, itemque alios docendis & examinandis informare velit ac possit, qui metipse logicam, id est artem rationis & sapientæ, ejusdemq́ue fundamenta ignorat, aut si norit, observare tamen ipse in suis rebus non studet. Atqui putaveris hunc errorem tanta reprehensione haud esse dignum ab homine præsertim seniore cõmissum, qui artem hãc rationis in sua juventute minus rectè cognoverit, sed res potius traditas in definitionibus Sagarum introspiciendas & perpendendas esse. Videamus igitur eas. De prioribus duabus nihil seorsim excutiendum videtur, quoniam ipse quoque tuam solummodò secundum or-

dinem verborum in libro primo examinas: nisi quod in prima dicitur, inter cætera Sagas effectualiter nihil posse efficere. In tertia autem, de qua deinceps agemus, asseritur eas multa nefanda & incredibilia hortatu Satanæ machinari. Qualis enim hæc est, & quàm frivola & absurda contradictio? Nihil effectualiter agere aut efficere Sagas: & multa nefanda machinari. Quis amabo non intelligit te quod prius cum Molitore generaliter negasti, deinde iterũ de multis affirmare? Modò scilicet ais, modò negas. Nisi omnem efficientiam verbo machinari adimere velis. De efficientia autem ista in progressu deinceps hujus libri primi uberius docebimus. Tertia igitur definitio, Evvichi, quam tuam esse, & quam ferè Sagarum universam naturam continere asseris, examinanda venit. Sagæ sunt, inquis, homines plerunq; fœminini generis, quæ Deum verum abnegant, seductæ fraude, consilio & impulsu Satanæ: Cui interveniente quodam superstitioso contractu sese mancipant, ejusq́; ope atq; hortatu multa nefanda & incredibilia machinantur, plerunq;

runq; in aliorũ perniciẽ, observatis quibus- ‹‹
dam præstigiosis ceremoniis, uel diris saltem ‹‹
conceptis votis & imprecationibus. Prolixa ››
sanè hæc definitio est: ubi nullum quidem
acumen, nullum Logices artificium, quæ ta-
men in omnibus hominum præcipuè litera-
torum verbis & enunciatis strictè servan-
da est, vel minimùm apparet. Sed tamen
quia prolixa serie in toto prioris partis, quã
proposuisti contextu, tanquam in omni-
bus constans atque Catholica sit, explica-
tur: nobis quoq; diligenter revidenda, &
ad rerum veritatem inquirẽdam retexen-
da est. In explicatione porrò ejus ante om-
nia Sagas homines esse asseris & copiosè de-
monstras: quia tales, inquiens, non tantum
externa hominis effigie, sed etiam interna
forma ejusq; facultatibus appareant. & a-
lia nescio quæ plura addis. Quid verò opus
est istis demonstrationibus? Ecquis hoc i-
psum negare ausus est? Nec ego, si me forsan
notes, vel unico verbo artem Sagarũ, quic-
quid quicquid de iis locutus fuerim in mea
Epistola, animantibus brutis sive bestiis
adscripsi: nec alios etiam tam insulsos & in-
eptos

eptos esse disputatores puto, qui cũ de Sagis controvertitur, eas esse bestias arbitrentur, & nõ homines. De forma enim substantiali hic res agitur. Si verò animæ affectiones respicias, plus quàm bestiæ immanes sunt. Verum igitur hoc definitionis tuæ genus est: quod tu præter necessitatẽ prolixè & multis verborum ambagibus demonstrare & concludere pergis: quasi non unico hominis vocabulo simpliciter posito declarare potuisses. At forte Rhetorem agere voluisti, ut Eloquentiæ tuæ splendor eluceret. Nullum verò neq; troporum neq; figurarum Rhetoricæ artis lumen apparet. Et Logicam insulsè te exercuisse ex ante dictis videre est. Sub finem illorum addis: intereunte forma atq; adeo ipsa anima καὶ ἐντελεχεία (malo enim per τ scribere hanc dictionem quàm tecum per δ) prorsus ablata, rem totam interiisse. De forma verum te hoc dicere fateor. Ad pleniorem verò de animæ Entelechia disputationem si descendamus: haud ignorans Aristotelis de ista doctrinam, quam tu defendis, lubens ex te, præsertim Medicinæ & Philosophiæ Doctore cognoscere cuperẽ:

quid

quid de plãtis è terra radicitus evulsis atque repositis sit sentiendum, qualis videlicet ipsarum forma sit? unde illarum efficientia? Anima quidem quæ dicitur vegetãs, plantarum forma censetur: hæc verò forma, inquam, principium est effectivum aut causa, per quam efficiuntur omnes operationes in corporibus naturalibus, ut ab ipso etiam Aristotole nominatur, qui princeps philosophiæ ab universis alijs, & abs te quoque ipso agnoscitur. Et rectè quidem forma sic dicitur, eò quod universæ operationes, vires, facultates, qualitates ab hac procedant, & exerantur in materia animati corporis, ceu in subiecto domicilio conveniente: quæ eam ob causam dicitur principium passivum. Idcirco inquam merito quæritur: unde tot tantæque potẽtiæ & virtutes in plantis oriantur, quas indies experimur, & á quo principio dependeant? Materia enim illarum causa dici nõ potest: quippe cujus nulla prorsus est efficientia: & quæ receptaculum solummodo est formæ ejusque operationum: licet à Fernelio materiæ quoque nonnullæ secũdariæ, ut vocãtur, qualitates adscribantur. De abd. rerum causis.

Nec etiam primæ qualitates istarum virtutum causæ efficientes simpliciter appellari possunt. Instrumenta siquidem hæ sunt tantummodò effectorum formæ absq; efficientis illius motu inutilia: vel potius effecta quoq; & ipsæ sunt causæ formalis. Si igitur formæ tandem tribuere velis, anima vegetans certè, ut tamen ab universis hucusq; philosophis definita fuit, plantarum forma haud erit. Anima siquidem ista eo ipso momento quo è terris plantæ evelluntur, cum omnibus suis facultatibus secedit aut perit, ut non amplius nutriantur, crescant &c. & tamen evulsa ista & reposita materia, est & dicitur planta. Sed perspicuè magis ut omnia dicantur, syllogisticè repeto. Si anima plantarum vegetans non sit amplius in ijs quæ extra terras evulsæ per partes reponuntur: sequitur illarum quoque substantiam perijsse, & eas deinceps nullam habere amplius efficaciam aut operationes suæ formæ. Consequentia patet ex eo quod ais: anima ipsa & Entelechia ablata rem quoq; interijsse. Atqui plantæ extra terras nihilominus sunt & dicuntur plantæ, & plures

de se excrunt, & ostendunt nobis potestates. Ergo illarum substantia ejusq; virtutes non erunt ab anima vegetante. Aut igitur te firmis argumentis demonstrare oportet animam vegetantem esse formam veram plãtarum, aut aliam dare causam qualitatum aliarumq; virtutum omnium in ijs, quod tamen minimè poteris. Sed hæc nihil ad Sagas. Quid autẽ porrò Evvichius? Ad rem ipsam denuò mihi progredienti graviorem subnectit præcedentis suæ demonstrationis causam, ut amplius mihi in arenam cum eo descendendum sit. Nempe recentis cujusdam Epistolographi judicium Archigrammateus admiratur, quod dixerit iste in Epistola sua de Sagis, eas insitæ formæ statum ab eo tempore, quo cum Satana necessitudinem ineant, protinus amittere, aut veterem earum formæ statum immutari, nec esse eas amplius tales homines, quantum ad formam interiorem spectat, quales antè fuerunt. Lis igitur hæc inter Evvichium & me (quem ob literarũ, in quibus istam sententiam meam descripsi brevitatem Epistolographon vocat) ut rectè

compo-

componatur: fateor equidem illa me dixisse, & nunquam inficias ibo. Et Neuvvaldus quidam alius Helmstatiensis Professor eadem verba mea malè interpretatus, indemonstrabilem in se sententiam continere putat. Evvichio autem non tantum admirabilis, sed etiam gravissima adeoq; absurdissima thesis hæc videtur: unde Epistolographum quoque me calumnijs perstringẽs nominat τερατόλογον, indoctum philosophum & ματαιόλογον. Atqui judicium hoc ejus quàm frivolum sit & minus candidum, ex sequentibus cognoscetur. Judicat nimirum de rebus nondum intellectis: secus quàm vulgata illa gnome monet, Lege: intellige: judica: & me indicta causa cõdemnat. Rhetorum præcepta, quæ tamen Logicorum potius propria esse debebãt, volunt: ut firmissima quæq; rei cujuslibet demonstrandæ argumenta in principio ponantur. Qualia verò Evvichij argumenta sunt? Calumniæ scilicet & criminationes ab eo pro veris ac firmis demonstrationibus effutiuntur, ut fieri solet non à prudentibus, sed à stolidis & garrulis hominibus: & ea quæ dicta fuerunt

runt non rectè æstimantur aut perpendun-tur. Et paucis interiectis thesin eandem appellat paradoxon, commentum, & hoc ipso me in philosophiā pariter & Theologiam impingere & multipliciter peccare asserit. Paradoxon certè si tradidissem, non idcircò protinus culpandus essem. Paradoxa enim optima utilissimaq; á multis sæpé proposita fuerunt. Anné tu sententias omnes á Cicerone in paradoxis traditas respues, & commenta esse dices, quòd ante ipsum á nemine alio disputatæ fuissent? Temerarium sanè hoc dictum foret. Quomodo autem in philosophiam & Theologiam me impingere, ostendes? Calumniari forsan & criminari, scriptoribus laudi honoriq; esse putas. O insipidum igitur & inertem me philosophiæ studiosum, qui tam temeré fidem habui Ciceroni veré alioquin Academico philosopho: maledicta inquienti, contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationesq; in disputando pertinaces, indigna mihi philosophia videri solent. O inutilia mea philosophiæ studia: si veritatem rerū inquirere, cognoscere, alios docere velle, τερατολογία Lib. 1. de finibus.

est. An hæ, Evvichi, sunt indicti tui belli phalanges? An hæc pharetrarum tuarum tela sunt? Videamus igitur quám sint acuta, quám fortia. In bellis autem non verba, sed verbera multũ juvant: ubi non rixandum solummodo, sed armis validis reipsa pugnandum est. Sic in philosophica Musarum militia calumniæ nihil prosunt, rationes autẽ veræ quæ arma hujus propria sunt, facilimé vincunt. Et hoc sensu Cicero inquit: Acuté disputantis, non quid quisq; dicat, sed quid cuiq; dicendum, videre est. 5. Tusc. quæst.

Quamobrem & nobis considerandum, ut duces á partibus nostris adhibeamus constituamusq; fortissimos, qui prudenter adhibita ratione res nostras defendant & tueantur. Rectæ rationis dictamen nos omnes in itinere deducat, ejusq; fines nobis demonstret. Galenus ait: Ridiculus est qui quidpiã affirmat, quod demonstrare non possit. Ita igitur agendũ nobis, ne si te Evvichi ridere forsan videamur, nos ipsi ludibrio exponamur. Unde veró & quomodo disceptationẽ vel potius disputationem meam exordiar? Quid ad tam acerrimam, scilicet, contentionem

tionem primò dicam? quid respõdebo? quid agam? propugnacula certè mihi extruenda erunt muris omnib. aheneis solidiora robustioraq́: quibus munitus omnia adventantium pugnantiumq́ contra partes meas, & Bremensium & Helmstatiensiũ aliorumq́ quorũlibet tela repercutere, & me vicissim contra illos tueri queam. Quid autem primò dicam aliud, quàm quod res est? Argumentum formæ seu causæ formalis, quam naturã, rationem, virtutem, potestatémve arguendi in arte benè disserẽdi obtineat, in crebris & pluribus meis prælectionibus Logicæ Rameæ ante biennium quoq́ publicé editis, aliquot annis hucusq́ satis copiosè aperui ac demonstravi. Hæc nimirum semper tot annos, quot Logicam artem discendo docendoq́ cognoscere studui, mea de argumento non tantùm formæ, sed quovis etiam aliquo sententia, hæc mea doctrina & institutio fuit: ut cõtenderim argumenta Logicæ inventionis universa esse, relata, reciproca, convertibilia, & mutuò inter se affecta: adeoq́ eorum uniuscujusq́ speciem, alteram ejusdem generis, cum quo commu-

 nionem

nionem habet, speciem relativè & convertibiliter, vicissim arguere. Quomodo causa nimirum omnis arguit suum effectum: & retrorsum commeando omne effectum arguit suam causam. Subjectum arguit adjunctum: & hoc vicissim ab illo arguitur. Idemq́ de cæteris omnibus intelligendum esse sæpissimè docui. Quid igitur causæ mihi daretur, quin quod in genere dixi, idem illud de singulis speciebus causarum, tum aliјs, tum de forma quoq; ipsa concederem? Cur, quæso, negarem formam arguere formatum, & hoc quadam relatione iterum illam. Iterum iterumq́ dico: forma arguit, declarat, ostendit, & esse ponit suum, cujus ut effecti causa dicitur, formatum: & cõtra. U*t quia forma sit, formatum quoq; necessariò statuendum sit: & si detur formatum, nos ejus formam dare ac ponere omninò requiratur. Sic anima rationalis est forma hominis, homo contrà formatum illius. Ergo quamcunq; substantiam hominis nomine appellaveris, eam anima rationali præditam esse catholicé tibi cõcludendum erit. Et cuicunque animam istam tribueris, eam*

homi-

hominem esse fatearis oportet. Hinc est quod homo post obitum suum & animæ discessum, amplius homo per se & absolutè dici non poßit. Eapropter ut ad nostrum negotium hæc accommodentur, & Sagæ quia homines sunt, animam suam rationalem, per quam sunt & dicuntur homines, ad extremum vitæ suæ spiritum, tantisper videlicet dum permanent homines, absq; omni controversia retinent. Et hæc si illis adimatur, aut potius in ijs esse negetur, homines definiri aut nominari quomodo possunt? Hoc est quod de forma in Logicis meis animadversionibus creberrimè repetij. Hoc hoc est quod nunquam negare, nunquam revocare, recantareq́; potero. Quod si tu ex libello meo Logico, Evvichi, vel primis quod ajunt labris gustasses, vel ab alijs audivisses, facilimè quoq; sententiam meam de forma Sagarum, quam tantoperè admiraris & calumniaris, capere, & rectius quàm fecisti, interpretari potuisses: nec me contradictionis alicujus eorum, quæ in alijs libris antè scripserim, arguere in hac Epistola cogitasses. Quippe in qua ne verbo quidem ijs

quæ antè disserui, contrarium quidquam proposuerim. Sagas homines esse definivi. Et quid ni? Sed homines eas esse addidi, quarum formæ status simulatq; cum Satana confœderationem inierint, immutetur, nec tales esse, quales ante istam fuerint. Et hæc verba sunt illa, de quibus tanta lis tantaq; controversia agitur. Hoc illud est quod tam absurdum commentum non intelligentibus videtur. Hoc est quod tam vehementer abs te urgetur, acriter oppugnatur, quod deniq; impietatem nescio quam sapere & olére audacter asseritur. Quid igitur in verbis istis absurdi? Quomodo rectè ea interpretabimur? ut subsistere possint? Tu q̃dem opinaris me formam hominis interiorem seu substãtialem è Sagis excludere. Unde verò hoc colligis? Ex verbis puto minus dextrè intellectis. Non enim de lectis tantùm, sed de lectis pariter & rectè intellectis optimè judicatur. Statum ego formæ Sagarum immutari dixi. Quis autem iste status formæ? Quæ res hoc nomine accipienda est? An ipsa forma aut ejus natura substantialis: sive essentia hominis materia formaq;

maq; constans? Minimè. An igitur rei formatæ potius accidens seu adjuncta conditio, in plurimis quibus ab initio exornata fuit virtutibus atq; potentijs? Hoc ipsum est quod volui. Statum enim formæ dum nominavi, nequaquam significare volui ipsam formam aut hujus essentiam simpliciter, quam omnes uno ore nominant animam rationalem: sed potius adjunctas animæ rationalis facultates ab ijs rejectas, & reprobatas. στάσις *status conditióve alicujus hominis, civitatis, Ecclesiæ, scholæ, sculptilis imaginis, formæ, aut rei cujuslibet alterius, quocunq; illa nomine appelletur, non est res ipsa cujus status dicitur: sed rei illius ceu subjecti sui conjuncta constitutio bona vel mala. Viden' igitur Evvichi, quàm vitiosè rem* τῇ στάσει *statui subjectā intellexeris, ubi ipsam* στάσιν *statúmve videlicet adjunctum illius sumere debuisti: Viden' quàm* ἀλόγως *& contra manifestißimam rationem Epistolam meam interpretatus sis? Adeò temerarium, stolidum & inutile est, non consideratis Logicæ disciplinæ fundamentis atq; præceptis de re aliqua judicium proferre*

 velle.

velle. Cogita igitur dum Epistolographon reprehendere studuisti, te ipsum vel tyronũ & puerorum artis quam dixi Logicæ risui maximo expositum esse. Atqui urgere forsitan instabis, quod in sequentibus Epistolæ verbis dixi, Sagas novam planè formam assumpsisse. Certè ubi nova forma succedit, veterem prius abolitam esse oportet. Verumenimverò, inquam, ánnon poteras ex antecedentibus colligere, hæc Tropica locutione μεӡονυμικῶς *ad exaggerandum quoq; addita esse? An tibi tam difficilis inventio erat Metonymiæ subjecti, ubi vox alicujus subjecti ponitur ad significandum rem ejus adjunctam. Verùm propriè, inquies, omnia proferenda sunt, ut ambiguitas ubiq; evitetur. Esto. Si igitur maximè post longam disputationem demonstraveris me expreßé vocabulum formæ absq; addita dictione status usurpasse: ne sic tamen horum verborum inconcinna interpretatio meæ antecedentium expositioni ullo modo refragabitur, neq; adhuc dum tuum contra me argumentum, solidé id quod voluisti, confirmabit. Qui sic ergo quæres? Additum scilicet*

verbum

verbum immutationis rectè explicetur, & res tota abſq; omni controverſia facilimè intelligetur. Statum dixi formæ, vel etiam ſi omnino velis, μετονυμικῶς *ipſam formam immutari? Quid autē, quis qualisq; motus eſt rei alicujus immutatio? An omnimoda ejus deſtructio? an totalis corruptio, aut in nihilum redactio? Minimè quidem gentium omnium. Quis enim unquam in ſcholis præſertim Ariſtoteleorum, in quorum te quoq; numero haberi cupis, vocabulum illud ſenſu ejuſmodi accepit? Diſtinguitur enim plurimum inter corruptionem, quæ etiam deſtructio & interitus dicitur, & inter immutationē, quæ aliâs Alteratio quoq; vocatur. Corruptio cujuslibet formæ corruptibilis, eſt talis interitus, ut non ſit illa, nec maneat amplius in ſuo formato. Immutatio ſive alteratio eſt motus rei mobilis aut mutabilis, quo mutatur ipſa non in eſſētia, verùm in eſſentiæ qualitatibus, ut tales non ſint deinceps aut maneant, quales antè fuerunt obſervatæ. Vel ut brevius dicatur: Corruptio ſive totalis deſtructio, vel abolitio eſt ſubſtantiæ: alteratio autem ſeu im-*

mutatio est qualitatũ illius qualiumcunq́. Quod si igitur adhuc repeterem, formam Sagarum immutari: quomodo hæc verba rectè interpretari velles? putabisné sensum horum verborum esse, formam earum planè aboleri, omnibus partibus destrui atque corrumpi? Imperitus quidem & insulsius, omniq́ ratione plumbeus Physicus hoc facturus sit: sequeretur enim præter ea quæ diximus, Sagas in ista destructione quamprimùm mori, & hanc vitam relinquere: sed qui tantam, ut tu, ætatem in Physicorum Medicorumq́ scholis & lectionibus contriverit, cum quam proposuimus veram & cognitu satis facilem specierũ motionis differentiam aut ignorare, aut non admittere velle, prorsus ridiculum est. Hæc enim si non ex Physicorum libris, ex prædicamentis tamen tuis Aristotelicis cognosci poterat. Sciendum igitur, aliud esse substantiam sive formam corrumpi: aliud, eam in qualitatibus adiunctis immutari. Sed quid opus est pluribus? Finem horum facio. Ex antecedentibus proinde facilimè videre est, quo sensu in consequẽtibus deinceps dictum sit,

Sagas

Sagas non amplius esse tales homines, quales fuerint ante initum cum Satana fœdus. Omnis homo, quatenus est homo, conditus est rationalis ad imaginẽ æterni sui creatoris. Ista autẽ Dei Jehovæ in homine imago, quis est qui ignoret, in quibus cõsistat? Non certè in principatu, ut imperium tantummodò (liceat verbis uti Poëtæ) haberet in beluas, aut prædominaretur cæteris, sicuti Augustinus interpretatus est, sed in omni genere virtutum, quibus semper deberet elucere, divo Apostolo Paulo demonstrante, in veritate, sapientia & alÿs ejusmodi consistit. Conditus est homo, ut Deo Opt. Max. in omnibus esset similis. Quemadmodum & Plato eruditè pieq́ꝫ, DEO nos similes esse jubet. Quamvis enim similitudo ista & imago multis, proh dolor, modis per lapsum primorum parentum obfuscata & conspurcata sit: attamen Christus salvator humani generis misertus fecit, ut Deus nos, qui per Adamum omnes lapsi, sub peccato conclusi essemus, iterum erigeret, in gratiam reciperet, & per Filium pro nobis deprecantem, si saltem fidem ipsi haberemus, salvos & bea-

tos esse vellet. Quocirca qui hæc nôrunt (de Christianis loquor per Baptismum regeneratis, & in verbo sacrosancto institutis) & agnitam veritatem nihilominus à Deo trino deficientes, denuò abnegant: cur non dicerem eos tales amplius non esse, quales antè fuerunt, & quales universi esse omninò debent: eos, inquam, qui partem maximam luminis, splẽdoris, dignitatis, & virtutum, quibus anima, aut si velis, forma ipsorum collustrabatur, ex pacto, & certo deliberatoq; consilio lubentes volentes liberrimè amiserunt? qui in profundissimum abyssi aut inferorum lacum se ipsos sponte præcipitârunt, ut cum maxima difficultate superas iterum auras possint contingere. An verò putas eandem quoq; rationem esse aliorum peccatorum, quos & ipsos multiplici delictorum genere coinquinatos esse novimus? Sed, inquam, haud rectè putas. Ineffabile propemodum discrimen est Sagarum & aliorum peccatorum. Et si forsan defensionis meæ testibus alijs, eorúmve testimonijs vix fidem sufficientem habiturus sis: ad summũ sacrosanctæ Trinitatis tribunal, ad ipsum justis-

justissimum judicem appello Christum Dei filium, qui peccata quæ in Spiritum sanctũ committuntur, non posse remitti asserit. Quali aigitur, dixeris, Sagarum peccata sunt? in quãtum Sagæ ab aliis peccatoribus differunt? Certè si universas Decalogi leges nullis omißis examinaveris, omnes peccatores cum Sagis non sunt conferendi. Quis enim non omnibus modis deteriorem judicabit eum, qui lubens ac sponte sua à Deo deficit, & multoties peccat, quàm aliũ quemvis delinquentem hominem. Alij enim ex stupiditate cordis se Deum minus offendere putant. Sagæ autem Deum aspernantur, cõtemnunt, abjurant, &c. De quo tamen suo loco plenius. De tot igitur adjunctis formæ virtutibus & ornamentis ceu clarißimis septentrionibus obfuscatis, ne quo alio nunc verbo utar: non de essentia dixeram. Tales non amplius esse eas asserui, quales antè fuissent: non intelligens earum substantiam animo & corpore constantem, vel etiam exteriorem constitutionem & faciem. Tale vel non tale esse quidpiã, arguitur & ostenditur argumento comparationis in quali-

tate. Hoc autem vel illud esse, argumento materiæ, & potissimùm formæ declaratur. Vel quid sit res arguit definitio, quæ ex prædictis causis materia & forma sumitur. Qualis sit res vel non sit, similitudo aut dissimilitudo arguit. Hæc saltem logica fundamenta si Dominus Doctor Evvichius novisset, haud dubiè quoq; potuisset intelligere quo sensu dixissem: Sagas ob tot animæ suæ dotes amissas non amplius esse tales homines quales antè fuerint. At quid in re tam facili opus est pluribus? satis enim abundè intelligitur particulas illas tales, quales *nō ad amissam substantiam, sed ut notas comparationis ad immutatas ejus virtutes in Epistola mea referendas fuisse. Sed tædet profectò in hisce minutis, quæ mihi propemodum puerilia videntur, diutius immorari. Aliâs certè si fusius tecum, præsertim verò ex Aristotele philosophari vellem: quærerem ex te equidem quid de hac sententia ejus statuendum opineris, ubi docet: detractis accidentibus nihil neq; primis neque secundis substantijs esse reliquum. Quod si credis, nescio quam formam hominis repe-*

rire,

rire, aut seorsim demonstrare possis, remotis scilicet universis ab ea accidentibus. Attamen rationem seu animam rationalem omnes pro forma hominis ponunt. Dictis porrò istis sequitur in contextu meæ Epistolæ: Sagas definiri posse homines essentiam diaboli participantes. Quid autem ad hæc Evvichius? Definitionem hanc recensens: se, ait, referentem eam exhorrescere. Primum scilicet argumentum refutandæ definitionis propositæ, est ab adjuncto horrore. Qualis verò hîc horror? Miror certè. Horror, puto, est stupiditatis & ignorantiæ. Oritur enim is à frigiditate: ut constat è libris Galeni, tum alijs, tum de differentijs febrium: quæ qualitas etiam producit stupiditatem seu stoliditatem. Atqui hæc certè nihil probant. Logicâ igitur, id est, certis adductis rationibus res nostra disceptanda & demonstranda est: & videndum potius, quibus & qualibus argumentis definitionem ipse nostrā impugnet: an sint illa κατὰ παντὸς universalia & æterna. Primùm tamen definitionis nostræ sentētiam copiosiùs explicabimus. Deinde ad contrariam

Evvichij interpretationem progrediemur. Genus illius est quod sint homines. Et generis eiusmodi proprietatem, ut posuimus in Epistola nostra, ita adhuc libentissimè & meritò fatemur atq; retinemus. Nec enim obstant nobis, quæ ab Evvichio hucusq;, ut intellectum est, disputata fuerunt. Major contentio de forma definitionis, ob quam tantoperé inhorrnit, cùm legeret eam: miror quòd non perculsus ad terram prociderit. Quid autem ait, & quomodo, quoque sensu accipiendum, quod dicitur: eas essentiam Satanæ participare? Qualis ista participatio tam maligni spiritus? Participationem esse dico, qua inito cum Satana fœdere scientes volentes ei se associant, ut ipse verissimè sit cum illis, & in illis actualiter, ut in schola Aristoteleorum loquuntur, itemq; realiter. Quid autem hoc aliud est, actu ipso & verè cuipiam inesse vel adesse pravum spiritum, quàm essentialiter. Hoc, inquam, est participare illius essentiam, habere veram cum eo cõmunionem, imò verè ipsum in se habere Satanam, finitum scilicet spiritum in finita natura: quemadmodum alios

etiam

etiam omnes homines circumire ſolet. Eſſentialiter itaq; Sagas participare ſuũ Spiritum aſſerimus, non quòd hujus eſſentia illarum quoq; eſſentiæ in omnibus minutiſſimis particulis ſit phyſico modo commixta & unita: hæc enim eſſet ſpiritualis naturæ in corporatam tranſmutatio: & contra: ſed quia, ut dictum eſt, veré in illis habitat, corda & actiones illarum univerſas ita regit, ut ſibi Satanæ ſoli inſerviant. Et quid ni hoc affirmarem, quod firmiſſimis argumentis ſufficientiſſimé demõſtrare poſſum? Primum enim ut à firmioribus initium ſumatur: Rationes ἐκ τῆς ἱστορίας *ſacrarum literarum, quarum teſtem ipſum Deum mentiri neſcientem habemus, deſumptæ, & quidem haud paucæ evincunt: diabolum reipſa, hoc eſt, ſecundum ſpiritualem ſuam formam in hominibus eſſe, eos occupare, aut obſidere poſſe. In hiſtoria Evangeliſtæ Matthæi duo dæmoniaci,* λίαν χαλεποὶ *valde difficiles aut ſævi, Chriſtum, qui eos expellere volebat, rogant, ſi ſint eijciendi, ut licitum ſibi ſit abire in gregem præſentem porcorũ. Chriſtus igitur ait illis, abite. Et illi* ἐξελθόν-

Matth. 8.
Luc. 9.

τες, ut germana Evangelistæ phrasi utamur, egreßi ex hominibus istis abierunt in gregem porcorum, & totus grex ruit è præcipitio in mare, & mortui sunt in aquis. Si-
Matth. 9. *milis est ejusdem historia, ubi Christo adfertur mutus dæmoniacus, &* ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου, *ejecto dæmonio locutus est mutus.*
In ca. 12. *Præterea apud eundem Christus è cæco pariter & muto dæmonium* ἐκβάλλει *ejicit, ex-*
Ibid. 17. *pellit. Item. Attulit quidam Christo filium suum lunaticum, quem Satanas sæpè in ignem, & sæpè in aquam præcipitem dederat: & increpavit eum Jesus: &* ἐξῆλθεν *exijt ab eo, & sanatus est puer. Adducitur insuper*
Marc. 9.
Luc. 11. *ad Christum puer habēs spiritum mutum, à quo lacerabatur ut spumaret, dentibus strideret, exaresceret, & alijs modis cruciabatur. Quid autem Christus? objurgans spiritum impurum: Spiritus, inquit, mute & surde impero tibi* ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, *exi ab eo, & non amplius* εἰσέλθῃς *ingreditor in eum. Ex his & alijs pluribus, quæ propter prolixitatem nunc omittuntur: evidenter comprobari potest, verißimum esse quod diximus, Satanam verè & realiter aliquando corpo-*

ra

ra hominum inhabitare. Verùm enimverò concedens hoc forsan Evvichius cum suis, majorem controversiam esse contenderit, de eo quod quæritur: An κατ' εἶδος formaliter, substantialiter: an verò κατὰ δυνάμεις virtualiter, aut efficientia sua & operibus tantùm mali spiritus sint in Sagis aliisque obsessis? Sed & hæc quæstio facilimè ex antecedentibus explicari potest. Sagas essentiam participare diaboli antè diximus: eo ipso significantes illum sua substantia & forma spirituali Sagarum, ut & aliorum obsessorum corpora occupare posse. Quæ enim de obsessis audita sunt, de Sagis etiam intelligi posse deinceps plenius ostendetur. Quomodo enim & quam ob causam Christus ex homine aliquo spiritum juberet exire, qui in eum non introiisset? Exi, inquit, ut græca phrasis sonat: egredere ex eo aut ex ejus corpore. Et hac una phrasi semper in omni spiritu maligno expellendo simpliciter absque ullo Tropo Christus usus est: quæ impropria planè & aliena fuisset, si spiritus ejusmodi, operibus tantùm suis hominum corpora tenerent. Ἐλθεῖν Latinis venio si-

gnificat. Inde ἐξελεύθω, *extra venio, exeo, &c. & hinc* ἔξελθε, *inquit Dei filius,* ἐξ αὐτοῦ, *extra puerum veni, exi, egredere ex ipso: geminata particula* ἐξ. Ich gebiete dir/ fahre auß/ gehe heraussen auß dem Knaben du unreyner und tauber Geyst. *Nomina certè sunt notæ rerum. Ista autem vocabula sive verba ingredi, introire, exire, egredi, motum substantiæ localem arguunt. Ergò spiritus quoque, quibus hic motus tribuitur, substantialiter erunt in hominbus, è quibus secedere jubentur. Sed paucis insuper videbimus quoq; testimonia quædam humana, & præcipuè ex interpretibus sacrarum literarum. Chytræus Theologus dupli-* In Com. c.8. Matt. *ci modo docet, diabolum homines occupare: vel spiritualiter, quo omnes impios per peccatum captivos tenet, ut apud* Joan. *Qui peccatum facit ex diabolo est: Vel corporaliter, quando habitat in corporibus humanis. Et hæc corporalis inhabitatio est, ut nos appellavimus, participatio, qua corpus Sagarum post confœderationem factam à spiritu isto obsidetur, ejusq; actiones etiam ab eodem reguntur. Visæ sunt Sagæ admodum*

ob

ob senectam imbecilles, quæ cum carceribus mancipari deberent, viros etiam robustissimos præcipites in terram dederunt. Visa est, quæ cùm post purgationẽ in flumine factam in carrum denuò ascendere nuda propemodũ & nulla secũ vel medicamenta, vel alia, quibus hoc perficeret, habens, solo oris sui afflatu carnificis ministrum ita inficeret, ut confestim in ipso itinere, antequam in urbem ipse veniret, maximè crassissimeq; intumesceret, & per dies aliquot continuos deinceps decumbere cogeretur. Quid hæc aliud arguunt? quàm diabolum verè etiam corpora Sagarũ inhabitare, earumq; membra regere? cùm alioquin facta ista Sagis impossibilia sint. Ipse scilicet flatum seu spiritum Sagæ virulentum fecit in ejus corpore, ut per illam deinceps famulus quoq;, de quo dixi, inficeretur. Vide insuper de hac quæstione Henr. Bullingeri commentaria in Matthæum. Item Andreæ Hyperij Methodum, in tractatu: quomodo diaboli homines vivos invadãt. Atqui objeceris forsan, Evvichi, ex argumentis diversorum: Non de Sagis, sed de aliis obsessis, quos vulgò

Bulling. cap. 8. in Matth.
Hyp. lib. 2. meth.

 hoc

hoc nomine appellamus, antecedentia, quæ ex ſacris literis recenſuimus teſtimonia intelligenda eſſe: maximam verò inter Sagas & obſeſſos alios eſſe differentiam. Quænam igitur iſta? Explicetur quæſo. Sumes fortaßis illam ex diverſitate effectorum. Hoc enim modo nonnulli diſtinguunt: Verè obſeßi, inquientes, miſerè affliguntur, diſcerpuntur, præcipitantur, torquentur. Sagæ verò non item. Ergo hæ quoq; non ſunt obſeſſæ. Facilè hoc crediderim, ſi axiomata illorum ſint particularia, aut particulariter enuncientur. Quòd verò generaliter inde concludi debeat, Sagas non eſſe obſeſſas, aut nunquam affligi ſeu cruciari: id nemo facilè mihi perſuadebit. Quod enim ad diverſitatem iſtam attinet, non admodum cognitu abſurda eſt. Sagæ, quæ dicuntur, certo pacto ſcientes volentes ſeſe diabolo dedunt, obſtringunt, mancipant, non ut noxam aut detrimentum aliquod ab eo capiant, ſed ut potius optimum quodq; in ſui commoditatem ſperantes aliјs nocere & incommodare poßint. Servare igitur ille aliquando ſolet ſuum pactū adusq; deſtinatum à Deo tempus:

pus: nec tam graviter eas ut alios obsessos discrutiat. Quam verò ob causam? Non quidem quòd benè illis consultum velit, aut benè faveat: sed minus illas affligit & discruciat in præsenti vita, ut eò commodius & diutius in reti suo retinere, ac tandem post obitum quasque suum æternis cruciatibus afflictionibusque subijcere queat. Alij autem obsessi, plerunque inscij, & minus vigilantes, adeòque nolentes, ab ipso corripiuntur aut obsidentur: & sæpè si quod damnum aliquando vicinis suis intulerint, de eo, ut creditur, iterum dolent, & pœnitentia interdum suorum scelerũ ducuntur, ac denique sunt quasi immorigeri Satanæ servi, qui cupiant ab eo liberari. Cùm igitur minus illos dictis suis habeat obedientes: quid mirũ, si sævius etiam cum ijs agat? si gravius quodammodò & vehementius illos torqueat, quàm Sagas? Si homo quispiam famulos sub se alit, alios obedientes, alios refractarios: cum ijs certè, qui sponte officium suum faciunt, in omnibus mitius agit, magisque familiariter eosdem tractat. Quos verò sub servitute esse tædet, quique prout voluerit

 domi-

dominus, omnia non exequuntur, ſed coactè faciunt, ijs ſeveriorem ſe ſemper præbet. Sic etiam Satanas diverſimodè cum Sagis alijsq; à ſe obſeſsis agit. Minimè tamen gentium ex hoc conſequetur, quòd illi volunt: Sagas, quia minus quàm alij, quos ſub jugũ ſuum Spiritus iſte pertraxit, aut omnino nihil torqueantur affligantúrve, idcirco non eſſe obſeſſas. In eodem enim ſubjecto varia atq; diverſa opera fieri poſſunt, ut ex eadem materia figulus pro diverſa in eam actione varia vaſa formare poteſt. Et quid multis? Experientia ipſa, & propria Sagarum confeſsio teſtatur, multùm ſæpè eas affligi. Hiſce igitur probè conſideratis ratum manebit quod voluimus: videlicet Sagarum etiam corpora à malo ſpiritu obſideri, licet minùs quàm alij homines ab eo affligantur: ideoq; quod de aliorum obſeſsione dictum eſt, ad Sagas etiam rectiſsimè referri poſſe. Et hæc, Evvichi, tecum diſſerenda fuerunt, pro defendenda noſtra quæſtione de reali aut ſubſtantiali Satanæ inhabitatione in corporibus Sagarum. Videbimus deinceps ſigillatim quæ in contrarium ſenſum

sum abs te adferuntur: examinaturi, si sint ista veritati & legi καθ' ὅλου consentanea, necne. Præmissis enim calumnijs tādem unum atq; alterum argumentum subjicis. Argumenti prioris sententia hæc est: Si Sagæ, inquis, amissa priore forma, essentiam diaboli substantialiter acquisiverunt, ut pristini homines non sint: sequetur eas non posse unquam resipiscere. Atqui possunt pœnitentiam agere, sicuti probas ex meæ ipsius epistole verbis. Ergo essentiam diaboli non acquisiverunt. Consequentiam propositionis ex hoc demonstras, quòd voluntas resipiscendi sit in hominibus, non in cacodæmonibus. Constans quidem & verus hic syllogismus est. Quis autem dixit? quis unquam, quæso, dixerit: Sagas omnem prorsus humanam naturam exuisse? quis dixit eas in cacodæmones essentialiter mutatas esse? eo, quo tu accipis sensu, videlicet essentiali, utriusq; & humanæ & diabolicæ naturæ cōmixtione aut transmutatione? Id equidem fateor dictu esse absurdissimum, & meram τερατολογίαν. Sequitur enim, si quid antecedentibus adjiciendum sit, Sagas planè spi-

ritualem, ideoq; impalpabilem, & non aspe-ctabilem naturam obtinere, id quod contra omnem oculorum experientiam proponere-tur. Aliter ego, ut demonstratum est antè, Satanæ participationem definivi. Quod si intellectum fuerit, liquidò pariter patebit, syllogismum tuum nihil contra nos facere, adeoq; temerè absq; ulla necessitate productum esse. Si enim dixeris: Malus spiritus verè & essentialiter Sagarum corpora in-habitat: ergò resipiscere nunquam possunt. Enthymematis hujus cõsequentia minimé firma est. Connexio, inquam, ejus partium haudquaquam necessaria est: ut ex propositione, si addatur, evidentius percipi potest. Etiamsi enim ille peccatrices ejusmodi, permissu Dei vinctas teneat, vinctus tamen & ipse à Deo atq; hoc modo ligatus in ijs est, ut non possit ulterius in eas agere aut sævire, quàm Deus ipse Opt. Max. permittat. Possunt, scilicet, admirando Dei auxilio, si velint, pœnitentiam iterum agere. Sicut omnis non renatus retinet aliquam libertatem voluntatis, qua regere potest actiones tum internas tum externas. Sed quot

sunt,

ſunt, proh Deum immortalem, quæ ut maximè moneantur, illud tamen nō reſpuant? Utinam certè omnes ſeſe ad præpotentem Dei æterni ſpiritum converterent. At quid multis? Satis enim ex antedictis apparet, abs te propoſitum ſyllogiſmum, ſententiam noſtram non infringere. Veruntamen ad illuſtrādum eum progrederis ad exemplum Nebucadnezaris regis: cujus tranſmutationem in feram ais non eſſe juxta τὸ ῥητὸν explicandam. Quomodocunque ſanè iſta intelligenda ſit Nebucadnezaris tranſmutatio: de qua deinceps ſigillatim in ſuo loco videbimus: Syllogiſmus tamen tuus nihil contra nos concludit. Quod verò ſubjicitur hoc modo omnes alios quoque peccatores, ſi reſipiſcant, novos homines creari, id autem dictu eſſe abſurdiſsimum. Certè ſi novam eſſentiæ creationem intelligas, quid ni abſurdum & planè ἄλογον hoc eſſet? Sin verò qualitates inſpiciamus, quis, quæſo, inficias iverit, quin veriſsimum ſit, omnes peccatores, ſi acta pœnitentia regenerentur, novos homines fieri, aut, ut Beza loquitur, creari: ſecundum illud, Cor novum in me crea do-

mine. Hæc enim loquendi phrasis tum Christo ipsi, tum ministris ejus & interpretibus familiaris frequensq́ fuit. Dico vobis, nisi quis genitus fuerit de novo: So einer nicht von neuwem geboren wirdt, *non introibit in regnum cœlorum.* Ubi *Beza in commentarijs addit: initium Christianismi positum est in eo, ut sciamus nos penitùs in peccato mortuos, ut necesse sit naturam nostram, quod ad qualitates attinet, rursum & de integro creari. Et Apostolus ad Titum cap. 3. ait: Non ex operibus, sed misericordia salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis S. spiritus. Quid igitur absurdi est, si communi Apostolorum sermone & ego dicam: resipiscentes aut regeneratos fieri novos homines? Cur impropria videretur hæc phrasis, qua divini homines illi Spiritu sancto inflati, in eadem materia & sententia usi sunt? Vides itaque Evvichi, tuam in hoc loco animadversionem iterum & quidem graviore alia animadversione fuisse dignissimam. Vides qualem Theologum te ostendas. Attamen pergis, ut ex unico errore infinitos alios oriri demonstres.*

Nul-

Nullus, inquiens, philosophorum depravationem hominis, ablationem substantiæ, & rursus emendationem ejus novæ substantiæ generationem appellavit. Scio, & jure equidem concedo. *Temerè enim & contra omnem rationem hoc dicturi fuissent. Neq; ego de hoc in mea Epistola quidquam asserui. Quid porrò? Neq; ais deinceps, tam insani sunt Theologi, præter vnum Illyricum, Manichæam sobolem, uti peccatum substātiam esse contendant, aut priorem substantiam ablatam succedente peccato credant, &c. Et inde in sequentibus me Manichæum vocare non erubescis. Heu proh Deum immortalem! Proh omnium Theologorum fidem quid audio! Qualem Logicū, & quàm admirabilem disserendi rationem nunc deprehendo! An Manichæorum error, an Illyrici aliorúmve, qui eos imitantur, opinio de peccato substātiali ex meis thesibus demonstrari potest? Minimè gentium, vel si universas ingenij tui dotes huc conferas, id ipsum comprobabis. Quidcunq; enim Illyrico, aut qualiscunq; ei autoritas, utpote homini literatissimo, tribuenda sit: nunquam*

tamen in erroneam ejus ſententiam ire potui, ut crederem peccatum in homine eſſe quidpiam ſubſtantiale, aut ſubſtantiam ejus cōſtituere. Quid Manichæi de hac quæſtione ſcripſerint, quid Illyricus, quid Spangenbergius, quid alij, parum admodum curavi. Sententias illorum vix memini me legere. Et nihilominus jam diu, quando alij de hac erronea opinione diſſererent ex logicis, intelligentiam ejus ſolutionemq́ue cognoſcere potui. Qui enim vel primoribus labris guſtarunt, vel extremis, ut ajunt, digitis logicam attigerunt, ijs exploratiſſimè cognitum & perſpectum eſt: Quicquid ulli rei ſubjectæ ſeu ſubſtantiæ extrinſecus præter eſſentiales cauſſas accedit, illud ejus adjunctum eſſe. Aſſume igitur: peccatum homini extrinſecus adjungitur præter eſſentiam: conditus enim homo fuit, vt poſſet vel peccare, vel absque peccatis eſſe. Et neceſſariò cōcludendum erit: peccatum eſſe adjunctum potius hominis, quàm eſſentiam. Totus, totus quidem, quantus etiam quantus ſit homo, peccator eſt, qui, ut Ethnicus quoque philoſophatur Hippocrates in ſuis Epiſtolis,

ex

ex maternis uteri inquinamentis talis prodijt. Nec tamen hoc ipso arguitur, peccatum esse de substantia hominis. Adamus ante lapsum integer erat vitæ sceleris͂q; purus: conditus à DEO in omni integritate, creatura scilicet corporata rationalis. Cum verò de vetita arbore comederet, lapsus in hoc peccavit: substantiam suam pluribus modis commaculans. Lapsus igitur iste & peccatum Adami, accessorium quidpiam fuit, quod abesse & deinceps adesse potuit. Quod autem hoc modo affectum est, id inter adjuncta referri quis tam rudis est, qui non percipiat? integritas nimirum & puritas, itemq́; lapsus & commaculatio substantiæ Adami adjuncta rectè nuncupantur. Demirari itaq; satis non possum tam insignem & crassum errorem de peccato substantiali mihi ab Evvichio vitiosissimè imputari. Et si non ex alijs, ex hac tamen tam futili præsertim argumentatione liquidò apparet, multa quidem ab eo dici, probari paucissima. Sententia ejus contraria hæc est. Forma Sagarum est ablata. Ergo peccatum est substãtia. Quasi ego dixissem,

succedente ut ipse loquitur peccato priorem substãtiam planè auferri: atq; ita peccatum essentialem causam esse posuissem novæ substantiæ. Sed hoc ipsissimum illud est quod nunquam mihi persuaderi passus sum, neq; ullibi in Epistola mea de Sagis à me conclusum fuit. Neq; etiam si maximè non de omnimoda ablatione, sed de immutatione aut alteratione Sagarum formæ loquaris, consequentia ista de substantiali peccato rectè extruitur. Attamen error iste Manichæus, quem ego nunquam approbavi, alio insuper argumento abs te Evvichi deinceps refutatur. Sequeretur, inquis, nunquam verè homines esse, cum semper adsit peccatum. Et hisce dictis, eorum quodammodo sententiam esse congruam asseris, qui in actione baptismatis Exorcismum retinere volunt, percussorem pro vulnere accipientes. Prioris refutatio ex antè traditis patet. De Exorcismo in baptismate non anxiè admodum nunc contendo. Aliam tamen esse dico rationem peccati infantium originalis, aliam aliorum hominum, maximè Sagarum. Et infantes ante regenerationem sunt subjecti

regno

regno & potentiæ peccati & Satanæ, sed spirituali captivitate, qua omnes fide carē-tes impij tenentur à Diabolo: secundum illud Joannis: Qui facit peccatū ex Diabolo est: id quod explicatè satis ostendit Chytræus in loco superius citato. Sagæ autē præter istam spiritualem captivitatem corporaliter etiam, ut ille loquitur, obsidentur. Nulla igitur causa est, cur exemplo exorcismi nostram sententiam ceu erroneam refutare velis. At pergendum ad sequētia. Sub finem hujus tractationis additur, eos simili propemodum errore teneri, qui putent Sagas interdum in feles mutari, & mirifica tripudia patrare. Sed de hoc deinceps in suo loco videbimus. Concluditur porrò integra disputatio, ut copiosius scilicet demonstretur, additis pluribus calumnijs. Quod si autem artis esset rixari, calumniari: si convitijs aliquem petere, philosophicum esset, quot quæso putas hîc me calumnias aggregare posse? Illiteratorum sophistarum est, si res suas & quæstiones multis firmioribus argumentis demonstrare aut explicare nequeunt, convitiando objurgandoq; tempus

terere. Mulier cularum & puerorum est, lites & controversias suas aliasq; actiones calumniando componere. Scribonius qualis qualis sit, hanc disserendi & conferēdi consuetudinem semper improbavit. Phui tur-
,, *pitudinem, inquis, verborum, & impiam*
,, *philosophiam, & hæreticā Theologiam, mi-*
,, *nimè in Christi schola ferendam. Et quæ sunt alia convitia. Phui inanem, ego inquā, & nimis jejunè, non enim dicam aniliter pueriliterve, disserentem Doctorem. O irrequietum seditiosumq; ingenium! O impudicam hominis impudentiam! qui tam facilè absq; ullis rationibus negotium aliis facessere non erubescit. Sed hæc de forma adeoq; natura Sagarum & proprietate sufficere visa sunt. Quandoquidem verò præter te Evvichi, & Helmstatiensis quidā Neosylvanus militiæ nostræ defensores eádem propemodum ratione impugnat, sigillatim quoq; & ejus tela quædā nobis repercutienda erunt, ut universis clarißimè innotescat, qualem singuli disceptandi & belligerandi causam habueritis. Quænam igitur, Neuvvaldi, & quónam ordine instructa*

est acies? Jucũdus ne est illius aspectus? contemplandum nobis proponit examen Sagarum: ubi nescio quantam qualemq́ue copiam probationis delinquentium hominum primũ videre & numerare licet. Ac post longam deniq; demonstrationẽ, ad impugnandam & impediendam Sagarum in fluminibus purgationem, de forma illarum contendere incipit. Quid verò est quod aggreditur? Me, inquit, alio assumpto principio asserere: veneficas prioris suæ formæ statum eo momento, quo cum Diabolo paciscuntur, immutare, & novæ formæ vestitũ induere. Fateor equidem me dixisse: Quid enim negarem? nisi quem ego statum dixi, ipse vestitũ nominat. Omnes autem verè ingenui ac literati homines in hoc, opinor, me defendent, qui modò noverint naturam subjectorum adjunctorumq́ue ex logicis discernere. Status & vestitus rei alicujus subjectæ utrúmne ad substantiam, ut loquuntur, seu ad subjecta referendus est, an verò ad classem adjunctorum? ad classem puto posteriorem. Et quid ni? Logicæ enim leges hoc volunt, hoc jubent, & quidem rectissimè

 præci-

præcipiunt. Quod si igitur de adjunctis formæ Sagarum locutus sum, quid causæ est, cur Neuvvaldus verba mea restringat ad formas earum essentiales? Dixerat antè de statu & vestitu formæ: deinceps subjicit falsissimum esse earum formas essentiales immutari, & alias induci: quæ sanè ut manifestissima, sic putidissima contradictio est. Aliud est quod ego proposui de statu, de vestitu, aut omnino de qualitatibus formæ: aliud est quod tu Neuvvalde assumpsisti de ipsa formæ essentia, id scilicet, quod nunquam, quantum ad positam sententiam attinet, ejusq; veritatem, mihi in mẽtem venit. Apparet itaq;, quàm temerè nobis te opposueris. Imò si maximè dixerim formas immutari: verbum tamen hoc alterationem solummodò adjunctorum arguit, quæ ab omnibus Aristoteleis physicis ad qualitatem refertur in distinguendis motuum speciebus. Qualitates autem tum propria tum communes adjuncta sunt: ut facilimè cognosci potuerit, me arguere & significare velle mutationem non formarum ipsarum essentiæ sed adjunctorum. Quis verò ex antece-

antecedentibus non accuratè ſatis percepit, etiam qualitates formæ humanæ immutari poſſe? cum univerſi Theologi libentiſſimè fateantur, rationem humanam, quæ forma hominis rectè creditur, in omnibus Adami poſteris labefactatam, & multis modis debilitatam, adeoq́ corruptam eſſe, ac illos tamen homines manſiſſe. Cicero philoſophus verè Academicus de Rullo in 2. Agrar: Alio (inquit) vultu, alio vocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur. Alium ſcilicet hominem factum eſſe Rullum oſtendit. An verò hunc locum Ciceronis de forma Rulli, vel etiam de corporea ejus eſſentia interpretaberis: vel de animi affectionibus ſive qualitatibus accipiendum eſſe putabis? Poſterius opinor, te conceſſurũ: & quidem rectè. Quamobrem per ſe quoq́ corruit id quod in definitione pacti deinceps abs te Neuvvalde ſubÿcitur. Pactum, ais, eſt animorum in idem conſenſio de re aliqua contrahentium, nulla interveniẽte, vel in qualitatibus, vel in ſubſtantia facta alteratione. Nulláne fit in pacto qualitatum alteratio? Si igitur Sagæ paciſcuntur cum Satana, ſe relicto Deo

vero, hujusque verbo sacrosancto, omnia scelera contra proximos perpetraturas esse, si virtutibus expulsis vitia subsequuntur aut accedunt animæ: quis non nisi extremè stupidus videt qualitatum fieri alterationem? Et mirũ certè definitionis tuæ axioma est. Quod enim in ea de qualitatibus negasti, paulò post iterum affirmas: ubi mecum contra Evvichium (de quo ante) fateris, regenerationem veteris hominis non essentiæ sed qualitatum ratione fieri, & primam primorum parentum, instinctu Diaboli factam alteratione asseris non essentiali formæ destructionem intulisse, sed in qualitatibus animam esse eam expertam. Cogita quàm absurda hæc tua fuerit disputatio.
„ *Additur autem deinde: qui dicit Diabolum*
„ *rerum formas mutare, prorsus amens &*
„ *delirus est, nec principijs physicis instru-*
„ *ctus. Rectè: si de mutatione intelligitur, quæ fit novo creationis modo, lubens tibi adstipulor. Adhæc differere non desistis contra thesin nostram, qua asseveravimus, Diabolum realiter, essentiam & partes omnes occupare: hæc enim expressè tua verba sunt.*

Quid

Quid porrò? Nos, inquis, contrarium asserimus, veneficas non esse obsessas corporaliter, sed mente tenus: Addita differentia inter Sagas & obsessos alios, quam in præcedentibus, vbi prolixè de hac quæstione egimus, minimè catholicam esse indicavimus. Quid si plenioris intelligentiæ gratia adderem, argumentum illud tuum omninò pro mea sententia tuenda facere? Si enim mente obsidētur veneficæ, etiam corpore eædem obsidentur. Atqui prius tuo judicio confirmatur. Ergo & posterius firmū & verum erit. Propositionis meæ cōsequentia demonstrabilis est ex hoc, quod mēs seu anima hominis est tota in toto corpore, in universis scilicet etiam minutissimis ejus particulis, ut recte P. Melanchton & alij physici eum imitati philosophantur. Nempe si mentem Sagarum Spiritus maligni obsident, erunt etiam in corporibus earundem. Huc accedit quod in explicando argumento levitatis Sagarū, quod sumptum dicis ab obsessione, omnium absurdissimè abs te prolatum est: nullo modo veneficas obsessas esse. Qualis hæc & quanta est animi inconstantia?

qualis verborum contradictio? Veneficæ mente tenus obsessæ sunt: & iterum; Nullo modo obsessæ sunt. Quale tuum acumen? Quænam, ô Neuvvalde, memoria? Modò ais, Modò negas. Veritas, ut in Ethicis nostris ex Aristotele definitur, est debita sermonum dictorumq́ constantia. Si igitur verus haberi, si fidem dictorũ tuorum promereri velis: oportet te certè constãtem esse. Hæc habui, quæ de forma Sagarũ, earumq́ proprietate pro veritate contra te ulterius præter antecedentia dicerẽ. Si enim copiosius pergerem: tanta de eadem quæstione prolixitas nimis vereor lectoribus odiosa foret. Redeo itaq́ seorsim ad Evvichium. Is in progressu suorum librorũ post conclusam præcedentem quæstionem differere pergens: Sequitur, inquit, in descriptione nostra Sagarum: eas plerunq́ fœminini generis esse. Quidni verò Evvichi? Fateor. Et nemo Grammaticorum hoc negaverit. Regula enim generalis atq́ Catholica, semperq́ vera docet: Omnem Sagã esse generis fœminini. Si verò de distinctione sexus humani vocabulum generis accipiendum esse velis: ne sic

li. 4. Eth. Scrib. c. 7

quidem

quidem ſententiam tuā omni ex parte improbare poſſumus. At aliter informanda fuiſſet definitio. Homo enim artem Magicam ſive veneficam exercens, ſi Saga nominetur, ſemper fœmina aut mulieris perſona intelligitur. Maſculina autem perſona eandem callens artem alijs nominibus appellatur. Et multi ſæpè tales ex maſculino genere Magi reperiuntur. In ducatu Brunſvicenſi duo, hoc in anno cremati ſunt. Sed ad alia progrediendum.

De Magiæ, & ſimul de naturæ viribus.

ADhuc de natura Sagarum copiosè diſſeruimus: progrediendum deinceps ad effecta earundem. De his breviſsimus fuit Evvichius. Neuvvaldus ferè nullus. Quandoquidem verò ex his ceu fructibus arbores optimè cognoſcuntur, & judicium de ijs proferendum rectius deſumi poteſt: uberius aliquid de ijs repeti operæ pretium ac neceſſum fuerit, præſertim ob diſcrepantes etiam aliorum autorū hac de re opiniones.

Sunt enim qui quotiescunque adversi quidpiam sive mali contingit, id omne Sagas efficere & operari putant. Sunt & quidem haud pauci qui nihil prorsus eas facere sua virtute posse autumant. Utramque partem gravissimè hallucinari deinceps manifestè comprobabitur. Primùm enim vehemẽter eos decipi, falli, labi, errare, peccareque statuimus, qui quaslibet inusitatas & portẽtosas in corporibus præcipuè animantium affectiones aut quascunque inconsuetas observationes solis Sagis protinus adscribere solent: veluti ranas & inusitatioris formæ vermes alios, itemque serpentes in hominis alicujus ventre progenitos: aut si videant ante incognito & diuturniore aliquem morbo, quem Medici citò definire aut curare confestim nequeunt, esse correptũ, ejus causam procreatricem veneficam aliquam esse clamitant. Quamvis enim à Sagis sæpè producantur ejusmodi rerum genera: non tamen semper & in omnibus ortũ ab ijs trahunt. Multũ in his faciendis natura, multum ejus imitatrix Magia potest: quod qui ignoramus, aut causam ejus non rectè perspicimus,

ſpicimus, Sagis tribuere conſuevimus. Sed hæc ut clarius intelligantur, paucis aliquid de Magia adijciendum. Eſt autē hæc duplex: Alia vera ſive licita, quā naturalem vocant: alia illicita, ſive præternaturalis, quo nomine Sagarum operationes appellari ſolent. Magia vera eſt abſolutiſſima philoſophiæ phyſiologicæ myſteriorum ſcientia: omnia totius univerſitatis arcana, prout hominibus cognoſcere fas eſt, perſpecta tenens. Hujus enim ſcientiæ gnari, qui nunc appellantur Philoſophi, olim apud Perſas maximè & AEgyptios Magi honeſtiſſimè, phraſi nimirum Perſica dicti fuerunt. Hæc Magia influentiam Mundi ſuperioris in inferiorem habuit exploratiſſimam. Hæc terræ creſcentium naturas, qualitates, virtutes, earumq́ commixtionem accuratè novit. Ideoq́ magiſtris ejus ſummus etiam habitus fuit honos: adeò ut apud Perſas, quos dixi, nemo ad dignitatem Regiam admitteretur, aut Rex Imperatórve crearetur, qui non eſſet ex ſocietate Magorum. Ex horum numero præter alios credunt etiam Theologi fuiſſe Moyſen AEgyptium: item

Diog. Laërtius de vita Philoſoph.

Brent.in com. ca. 8.act.homi.34.

Salomonem: Item testante Brentio, Danielem prophetam. Hi enim naturæ rerũ fuerunt peritissimi. Tales quoq; fuerunt, ut Tremellius testari videtur, tres Magi Orientales, qui aspectu & contemplatione stellæ cœlestis, Christi Dei filij nativitatem perspicientes, ex Persarum urbe Susa (in qua florentissima fuit olim Magorũ schola) iter videlicet dimensi ducentorum & triginta miliarium, ad adorandum eum Hierosolymã usq; profecti sunt. Verba Tremellij sunt: Magi Syrè dicuntur Meguscha: quæ quidem vox in Talmudicis libris malè sonat, notatq; deditos artibus Magicis. In Syriaco autem Testamento, sicut apud Persas, vocabulum est honestum, ac significat homines tum sapientia, tum religione claros. Quis igitur non summoperè demiretur sententiam Erasti, ubi contendit nullam Magiam inveniri licitam: adeò ut dicere non vereatur de Magis solis qui ad Christũ venerunt, quid loquatur se non habere, boniné fuerint an mali? Magi, inquit etiam, nomen semper ferè pro homine infami & detestabili accipitur. Quid mi Eraste? Utrúmne

Magi ad Christũ non ex Saba urbe Meridionali, sed ex Susa venerunt.

In Com. Matth.2.

Tho. Erast. in tract. de lamijs.

Persa-

Persarum Reges, & Ægyptiorum sacerdotes omnes fuerunt habiti infames atque detestabiles? Quid, quæso, absurdius? Scientia porrò horum, celebritas, claritas & splẽdor fuit eximius, potentiaq́ue in rebus varijs & mirabilibus efficiendis mirifica: ut ex ijs repetere licet, qui de vitis Magorum philosophorumq́ue scripserunt. In intima naturæ adyta penetrãtes (id quod cuivis facere non conceditur: non enim cuilibet licet adire Corinthum) res admirandas cognoscere, intelligere, exercere, facere, producere, & de novo progignere possunt, ad imitationem videlicet ipsius naturæ. Quænám igitur, & quales istorum operationes sunt? Exempla qui desiderat, poterit ea petere ex libris & monumentis illorum, qui Magiam naturalem docuerunt, & posteritati descriptam tradiderunt. Unum atque alterum solummodo hîc recensebimus. Magi nivem in locis æstuantibus calidissimisq́ue efficere & ciere possunt. Item rosas recentes in media bruma producere: vivas etiam animãtium species ex alieno & improprio semine procreare. Et hæc omnia opificio naturæ: quia

Magis hisce terra Austrina fructus floresq́; profert, cum Septentrionalis regio versuum non habet; iisq́; singulis diebus fermè Aprilis, Majus, & quilibet alius mensis est: messis & satio semper. Id quod Magiæ imperitis absurdū, adeoq́; impossibile videtur: ut, si ejusmodi opera seu facta deprehendunt, Satanæ opera esse pronuncient. Quid verò inquies? An igitur & ipsa natura efficere ea potest, de quibus antè dictum est? omninò quidem. Natura rerum omnium genitrix multa ejusmodi ex causis physicis & certis motibus progignere potis est: quæ alioquin fieri haud posse videntur: id quod cùm ratio, tum experientia quotidiana firmissimè demonstrat, & verbotenus hoc i-

Com. 56. lib. 7. Aphoris. *psum Galenus quoq́; testatur. Variæ admirandæ, & prorsus stupendæ, reconditæ & longè nostra cognitione profundiores, adeòque ineffabiles naturæ sunt potestates, virtutes, operationes, tàm* ἐν τῷ κόσμῳ μεγάλῳ *in mundo majore, quàm* ἐν τῷ μικροκόσμῳ, *in mūdo minore, quem hominem appellamus: eæq́; sæpenumerò satis ludicræ, ut propter novitatem, aut etiam raritatem eas admi-*

rati

rati pro miraculis habeamus, nec naturali cursu eas provenire progrediq́ credamus. Sicuti miraculum quoq; philosophi definiunt, quod quia sit insolitū sive rarum, admirationem adfert. Naturæ inquam lusus sæpè hominibus est miraculum, eó quod ejus causas ignoremus, & rei præter consuetudinem visæ naturam, virtutes, effecta haud satis perspiciamus. Exemplis specialioribus res dilucidior erit. Vidi ipse aliquādo Marpurgi à cive quodā tres ranas satis crassas vi medicamentorum expulsas esse, eumq́ deinceps brevi revaluisse: ut omnibus manifestū fieri potuerit, eas ex naturali aliqua putrescēte materia in corpore illius crevisse. Et quid mirū ejusmodi animantia in corporibus hominū generari? cùm videamus aliquando etiam ranis pluere, quæ in superiore aëre ex putrida, quæ calida atq; humida est, materia procreantur: aut sursum attracto cum vaporibus aqueis ranarū spermate, ut copiosè ostendit Milichius Plinij interpres. Similiter & alij vermes ibidem ex simili quoq; materia & quidem propter hujus diversitatem diversarum specierum

In Com. lib. 2. natur. hist. Plin.

figuris generantur. Anno 84 proximo antè ferias Palmarũ die Lunæ, rustici cujusdam molitoris propè oppidũ Heßstein *filius, annos triginta & pauló plures natus, qui per integrũ fere semestre spacium insignes corporis cruciatus sustinuisset, exhibitis à me alexipharmacis ijsq; fortiter simul purgantibus, egeßit ultra quinquaginta vermes, singulos formam serpentis junioris repræsentantes, capite acuminato, circulo circa collum lacteo, corpore aliâs toto nigricante, quos parens ejus protinus in Oderam fluvium prope molam suam conjecit: & hoc ita factum esse ad me postero die Corbachium veniẽs, multis honestis civibus indicavit, mihiq; mercedem benignam solvit. Filius brevi revaluit. Eodem anno, insequente nimirum æstate, & in ipso tempore vindemiarum, alius quidam in pago* Immingshusen/*quod miliare tantummodò unum distat ab urbe Corbachio, postquam menses aliquot continuos ventre suo plurimùm tumefacto, graves puncturas & erosiones sensisset, equo vectus, unà cum uxore sua ad me venit auxilia petitum, quæ sibi prodesse*

queant.

queant. Accepta igitur & ad præſcriptum ritè uſurpata potione egeſſit duabus vicibus tantam monſtroſorum vermium copiam, ut integram illi urnam repleviſſent. Animantia erant inſtar lacertarum, ſingula majorem digitum longa, capite & reliquo corpore craſſiore, ſanguine pleno ubiq; anfractuoſo, ſed cauda quaſi mucronata: quorum vermium aliquot ab ejus uxore in vitro ampliore & aqua repleto mihi transmiſſos, clariſſimus vir Lazarus Schonerus, ſcholæ tum temporis Corbachianæ Rector, quem honoris cauſa nomino, & præter hunc alij multi cives noſtrates conſpexerunt. Hic certè nullã, quam ego reſcierim, ſuſpicionem veneficij conceperat, ſed ſe hydropicum factum eſſe crediderat. Cur igitur Sagis animalculorum iſtorum in ejus corpore productionem adſcriberemus? Facilè potuit materiam ejuſmodi in aquæ potu ebibere, é qua deinde illa procrearentur. Quid quod vermes etiam in infantibus & pueris indies generari, eosq; ſæpè longos, & numero plurimos, quotidiana experiẽtia teſtatur? Cur igitur portentum aut veneficium protinus

putaremus, si in grandioris ætatis hominibus vermes majores, forma ranarum, serpentum, aliorúmve animalculorum nonnunquam videamus? Franciscus Valleriola Medicus testatur, Petrum quendam Ratonum vinitorẽ Anno 61. in febri continente, assumpto purgante pharmaco, membranam ejecisse palmos viginti longam: & pauló post alteram palmorum octo longitudinis, utranq; tenuem, colore ex albo in luteum inclinante, mollem & tractabilem: ac tamen integré curatum fuisse. Idem refert Loysonam Roveroini Arelatensis filiam viro nuptam, cùm se uterũ ferre crederet, post sextum aut octavum mensem peperisse membranaceum globum, totum instar ovorum piscium, aquosis bullis rotundis tumidis, diluta sanie plenis ac fœtidis: é quibus dissectis aquosa & diluta sanies ad citrinum colorem inclinans & fœtens emanârit: ac tandem congruis assumptis remedijs convaluisse. Trallianus Medicus refert, mulierem quandam τῷ βουλίμῳ *correptam, assumpta hiera vermem ejecisse, longitudine duodecim cubitorum, & eó amplius.*

Obser. 9. lib. 1. obs.

10. Obser vat. lib. 1.

Li. 7. c. 6.

us. Et si Plinio credimus, intra hominem tineæ tricenum pedum & aliquando plurium longitudine nasci possunt. Ejusmodi certé vermes & membranas si nostrates ex homine excerni viderent: à Sagis opinor ortum trahere putarent. Sed quomodo, & à qua causa efficiente, ex quáve materia naturali sint facta ista, & in aliis fieri queant, copiosé Valleriola interpretatur. Nempe ex pituita putrida humida, & sequaci, qualis sæpè copiosa in intestinis ex loci natura coacervatur. Ubi efficitur, ut pro varia nativi caloris in hanc pituitam actione, variæ quoq; gignantur in intestinis rerũ formæ. Si scilicet contingit, ita contemperari materiam subjectam, ut formæ animantis capax esse possit, animal ex ea à natura genitrice potente procreatur: si vero ob putredinem nimiam inepta sit materia, & animationi minimé idonea, efficit nihilominus natura quod potest, & pro vivẽtibus vermibus membranas inanimatas producit. Huc accedit quod Galenus experientia edoctus verè disserit, non tantùm illa, de quibus dixi, corpora, in ventre & intestinis

Li. 9. nat. hist. c. 15.

Li. de tumor. ꝑt. nat.

hominum naturali modo oriri posse, sed etiam in absceßibus quarumcunque partium, præsertim veró in cruribus varias corporum solidorũ species reperiri. Incisi, inquit, abscessus istos intelligẽs, omnimodam speciem humidorum ac solidorum corporum intus habere conspiciuntur: & non raró etiam animantia in ipsis reperta sunt, omnibus feré quæ ex putredine nascuntur simillima. Præterea & unguibus, pilis, oßibus, carbonibus, arenis, lignis, limo, fæci, amurcæ, & alijs similia corpora in absceßibus hoc modo generantur, ut idem Galenus expressé docet: si scilicet substrata in spacio abscessuum vacuo materia diutius hærens, varias alterationes suscipit. Quis igitur tam rudis & phisiologiæ imperitus foret, ut si tale quidpiam in hominibus aliquando deprehendat, absque alijs certis causis, Sagarum artificio protinus adscribere velit? Judicium *hoc erit hominũ potentiam virtutemque naturæ ignorantium. Et hæc de mirabilibus naturæ facultatibus, operibus, effectis, in generatione, mixtione, alteratione que rerum, & inprimis quidem animãtium: quasi Ma-*

Secũ. ad Glauc. cap. 6.

si Magia cognoscat, facilé etiam imitari potest. E quibus universis explorare & intelligere licet errorem eorum, qui quidvis indifferenter & temeré Sagis tribuere solent. Nec tamen idcirco statuendum, Sagas hæc aliquando etiam facere non posse.

De potentia & operibus Cacodæmonum.

AD eos igitur deinceps sigillatim progrediemur, qui in Ecclesiarum suggestis & alibi ex superstitione potius quàm veræ religionis æmulatione clamitantes alijs persuadere volūt: Sagas nihil omninò eorum, quorum arguuntur, malorum efficere posse: quod ipsarum naturæ per se impossibile sit, quod à nemine, neq; à Satana etiam, addiscere artem ejusmodi queāt, quodq; vel Satanas ipse nihil hominibus incommodare, aut non omnia quæ velit, incommoda efficere valeat. His enim argumentis proposita quæstio de viribus & effectus Sagarum à pluribus disceptata disputataq; fuit. Primùm scilicet testimonia sacrarum litera-

rum proferuntur, velut argumenta irrefutabilia. Essent quidem talia, si non vitiosè in alienum sensum torquerentur, & minus
Matt. 10. *rectè explicarentur. Christus ait: Nónne duo passeres uno asse veneunt? Et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro. Item: Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: Multis enim passeribus vos meliores estis. Argumenta hæc sunt à comparatis minoribus, quasi diceretur: Nemo hominem ullum lædere, aut ulli incommodare absq; permissione Dei poterit: à duobus minoribus, 1. quia nec passeres, animantia ex volatilium numero minutissima, absq; illa in terram cadere aut lædi possunt. 2. quia omnes etiam capilli minutissimi tenuissimiq; numerati sunt: res scilicet quæ est corpore seu vita hominis longè inferior atq; contemptior. Et*
Psal. 34. *Regius Psalmista Davides ait: Custodit Dominus omnia ossa eorum: unum ex his non conteretur. Ex his, inquam, & pluribus alijs infertur ab hominibus nimium scilicet religiosis Dæmonem malignum cum suis administris Sagis, nihil prorsus posse nocere*

alijs

alijs hominibus. At veró proposita quæstio cum adductis argumentis syllogisticè dispo-natur, & melius consequentia perpẽdetur, judiciumq́; rectius extruetur. Nempe syllo-gismus connexus formetur ejusmodi: Si protector noster Deus Jehova est, ut ne ca-pillus quidem absq; ejus permissu & volun-tate de capite nostro decidat, malus spiritus ossa nostra non conteret, hoc est, nihil un-quam nobis nocebit. Atqui prius: Igitur & posterius. Assumptio quidem hujus antè de-monstrata est. At veró propositionis con-nexio si dextré examinetur, minimè neces-saria est, minimeq́; legitima. Nequaquam enim sequitur ilicó: si absq; Dei permissione Satan nullam posßit hominibus inferre no-xam: eum nullam habere unquam nocendi potestatem, nihilq́; quod mortalibus perni-tiosum sit, efficere unquam posse. Sed hoc po-tius innuitur divinis istis pronunciatis: Quamvis callidißimus sit ille spiritus, de quo loquimur, & artifex vaferrimus, so-lertißimus, adeoq; rex mũdi potentißimus, omniumq́; in tota universitate eruditorum eruditißimus, cunctarumq́; rerum quas

præter creatorem ullis creaturis novisse datum est, scientissimus expertissimusque: nihil tamen unquam eum vel ad digiti longitudinem latitudinémve operari, agere, efficere posse, sine Patre cælesti, aut non permittente Deo patre omnipotente: quin Deus, inquam, hoc ipsum velit atque permittat. Præpotens nimirum spiritus est tantæ virtutis tantique roboris, ut vel uno momento integram hanc mundi machinam perfringere & disjicere queat. Multipotens inquam est, sed non omnipotens: ideoque nihil eorum quæ novit, aut quæ & quando velit, in actum deducere potest, neque etiam passerculum, ut ostensum est, tam minutam & debilem bestiolam perimere, nisi tum demũ si Deus il-
Apoc.20. *li cõcesserit. Et hoc est quod Joannes in Apocalypsi refert, se vidisse angelum descendentem de cælo, habentem clavem abyssi, & catenam magnam, qua apprehenderit Draconem serpentem antiquum, qui est Diabolus & Satanas, & ligaverit eum, &c. Catenis videlicet constrictus tenetur diabolus, & portas abyssi aut inferorum ipsemet aperire nequit, nisi angelus de cælo veniens*

niens clavem adferat, eiq́ Deo jubente aperiat. Non igitur potentia ista Satanæ, de qua dictum est, negatur in præcedentibus sacrarum literarum dictis: sed potius arguitur eum plurimarum rerum potentiarumq́, quas nemo mortalium ciere aut exerere novit, autorem esse, nec tamen eas nisi Deo volente præstare. Cur verò, inquies, Deus hæc omnia sinit, ut in perniciem homines adducãtur? An Deus malorum autor est? Absit hoc ab hominibus dicere. Permittit, inquam, illi hæc omnia, tum ad puniendum scelera peccataq́ impiorum: tum ad explorandam melius constantiam & perseverationem piorum hominum in fide & vera dilectione: aliasq́ ob causas, quas prolixè Theologi persequuntur & docent. Et hoc est quod à Propheta Ieremia dicitur: Non est malum in civitate, quod non sit à domino. Universæ calamitates, adversitates, pericula & mala quælibet à Deo humano generi propter peccata à Deo immittuntur. Væ tamen homini qui mala fecerit, secundum illud Christi: Necesse est ut veniant offendicula: veruntamen væ homini Ierem. 3. Matt. 18.

per quem offendiculum venit. Utrum ergò quæsiverit aliquis ulterius, Diabolus tam malus est in potentia, & in malitia sua tam potens: Quare igitur Moyses significavit Deum omnia fecisse ut essent bona? & angelos omnes creasse bonos? An Dæmonē quoque condidit & fecit malum? Minimè. Natura siquidem hujus bona primùm, illustris & sancta fuit, cœlesti fulgore coruscans. Sed cum spontaneo motu & propria liberaque voluntate confestim à Deo suo desisceret: aliam eo ipso naturam assumpsit, & alius planè factus est. Ne autem intelligas Evvichi, dum hæc dico, eum non mansisse substātiam angelicam, spiritualem, incorporatam & intractabilem. Cum proinde hanc defectionis suæ ob causā se æternis ignibus torrendum & discrutiandū esse videret: tum Deo creatori suo, tum cunctis ejus creaturis permanentem gratiam perpetuò invidens, nihil non cogitavit, ac tentavit, quod ad Dei contemptum, & hominum discrimen facere videretur. Spiritus itaque factus est iniquitatis, omnia sua ad extremam mortalium pernitiem dirigens, adeoque, ut Bullingerus

lingerus Theologus ait, sui ipsius non amans. Tanta ejus in homines est rabies, tanta sævitia, ut nisi à Deo vero compescer etur, omnia quæ illi inserviunt, vel in momento perderet, asserente Petro Martyre. Unde etiam rectè Abadon, id est, vastator vel perditor, à divo Joanne nominatur in Apocalypsi. Abad enim perdere significat. Idem Asmodæus, perditor cõiugij, der Eheteuffel *similiter à perdendo, à Samad, id est delevit. Eodemq́; plané sensu Leviathan vocatur, quod in gentes procellas & fluctus variarum tentationum in hoc mundo suscitet. Leuiathan enim propriè vastus est in mari cetus, ut David in Psal. innuit. De hoc divus Ioannes inquit: Væ illis qui in terris habitant, & in mari. Diabolus enim descẽdit ad vos maximo furore æstuans, quia novit temporis sui angustiam. Et Apostolus Paulus inquit: in aëre volitant mali dæmones, sicuti cornices, & spicula sua jaculantur inter vos absq; intermissione: Unde vox Beëlzebub orta est, quæ magistrum significat muscarum. Beël enim quilibet præfectus seu Magister est, Zebul Musca est,*

Bulling. decad. 4. serm. 9.

In Com. Epist. ad Ro. ca. 9.

Apoc. 9.

Tob. 3.

Esa. 27.

Job. 40.

Psal. 74.

Apo. 12.

Matt. 12.

Marc. 3.

Luc. 11.

quod instar muscarum plurimi semper nos circumvolitent. Et hinc quoque, puta ob multitudinem, frequentia eorum seu societas legio dicitur. Belial autem vocatur, id est spiritus sine jugo, quod à Deo deficiens neminem alium metuat, neque ullius imperium potestatemque reformidet. Ingens igitur vis atque potentia est Satanæ in efficiendis malis. Et nihil tamen eorum, ut Augustinus elegantissimè loquitur, fit, nisi omnipotens Deus fieri velit, vel per se faciendo, vel ut fiat sinendo. Error itaque gravissimus est eorũ, qui asserere non verētur, Cacodæmones nulla ratione mortalibus incommodare posse. Ecquid enim aliud doctores ejusmodi moliuntur? ecquid faciunt? nisi ut securos reddant homines dormitantes, & geniorum malorum astutias nihili omninò pendentes? contra admonitionem Joannis, ubi ait: Datum est illi bestiæ bellum facere cum Sanctis, & vincere eos: & data est potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem. Et hæc de factis, operibusque Cacodæmonum, deque potentia eorum, & nocendi cupiditate. Atqui facilè est, inquies, ista

Marc. 5. Luc. 8. 2. Cor. 6. August. in Enchir. Apo. 13.

ista omnia intelligere. Unde autē, & quænam qualiaq; Sagarum, de quibus hic potissimum disceptatur, effecta sunt? An istæ etiam rerum, quarum arguuntur, causæ effectrices sunt? Intellectum quidem est admirandam potestatem Satanæ & ejus quoq; angelis tribui. Quid verò Magi & in mulierum scilicet Magicarum societate Sagæ possunt efficere? & unde didicerunt? Hoc enim est quod inprimis cognoscere placet. De his igitur inquam effectis seorsim deinceps, quæ necessaria fuerint, contemplabimur: ut manifestetur quàm multa possint Sagæ aliis hominibus impossibilia producere, & quàm multa & enormia peccata committant.

De effectis Sagarum plenius in genere.

E*X numero proinde Magorum, multi (quæ natura hominū est) arte sua laudatissima utilissimaq; abuti denuò ceperūt. Pejores enim instigante Satana facti, finem artis suæ inordinatum, illicitum inutilemq;*

sibi proposuerunt: in perniciem tantummodò aliorum, rerum naturalium quam didicerant, mixtionem & compositionem usurpantes. Quamobrem & Deo & hominibus tandem ars illorum invisa facta est: multis etiam in locis sacrarum literarum prohibita: adeò ut quantò major ejus abusus cœperit, tantò quoq; odiosum magis nomen Magiæ factum sit. Vocant hanc Magiæ speciem ad distinctionem prioris præternaturalem, illicitam, &c. Et hujus periti nominantur vulgò à diversitate effectorum malefici, venefici, nigromãtici, præstigiatores, aliisq; nominibus pluribus. Malefici frequenter appellantur à Moyse in Exodo & alibi, ut Brentius in commentar. annotat: Quos, inquiens, scriptura maleficos vocat, hi fuerũt AEgyptiorum philosophi, sacerdotes, & quos vocant spirituales. Nempe malefici nominantur non à scientia, sed potius à malo & pernitioso artis suæ usu. Tales Magi fuerunt, qui, ut textus Bibliorum refert, per incantationes suas etiam illa miracula fecerunt, quæ Moyses & Aaron Pharaoni antè fecissent. Aquas enim Moyses, ut historia

Moyses cap. 8.

ria

ria testatur, in sanguinem vertit: at verterunt & ipsi. Fecit Moyses ranas: fecerunt & ipsi. Virgas mutavit in serpentes: mutârunt etiam illi ipsi Pharaonis Magi. Quod verò illorũ opera & factitia producta animantia non tam diu vixerint & duraverint, sicuti ranæ & serpentes Moysis, id singulari factum fuit Dei nutu, ut significaretur fortiorem esse & potentiorem Deum Moysis & Aaronis, eo ipso, cujus ductu & virtute adjuti Pharaonis Magi artem suam in malum finem exercebant. Uterq; enim iste, majestatem, gloriam & prædicationem Dei veri spectabat. Hi verò Magi, benevolentiam Pharaonis, & nominum suorum laudem celebritatemq; quærebant. Ex horum quoq; numero fuit Simon Magus ille magnus, cujus ars tum alibi, tum in Actis Apostolorum describitur, cap. 8. Scientia hujus fuit insignis, cui omnes, ut Euãgelistæ verba sonant, auscultarent, dicentes eum esse virtutem Dei magnam: tantaq; ob eam autoritas, ut hoc sciens vel seipsum haud erubuerit magnum appellare. Fuit ex eorundem societate olim Zoroastres, quem,

quòd miracula & prodigia plurima ederet, Græci, cum quibus vixit, inventorem & principem Magiæ nominârunt. Plato Magiam ejus divinum Dei cultum vocat. Et inter alios deniq; Mahometh ille Turcicus, qui Magiæ usu & exercitatione tantam sibi laudem, tantumq; nominis splendorem comparavit, ut cum bubulcus antè fuisset, postmodùm Rex eligeretur, ac tandem pro Deo coleretur. Alij insuper plurimi celebratissimiq; Magi fuerunt, quorum quidem ars culpari non potuisset, nisi ea in contumeliam majestatis divinæ, & in detrimentum proximi usi essent. Quantò scilicet deterior mundus factus est, & Satanas sævitiam quoq; suam in posterioribus seculis majorem exercuit: tantò magis ejusmodi hominum numerus crevit. Ex infimo autem genere illorum esse putamus, qui nunc etiam venefici, & in fœmineo inprimis sexu, Sagæ, lamiæ, striges appellantur. Et hoc genus hominum est longè deterrimum, qui nulla etiam rerum naturalium scientia imbuti, immediatè à Diabolo hanc artem addiscere non verentur, qui cum sua virtute

Plato in Alcib.

& pro-

& proprio artificio aliis noxam inferre nequeant, à Deo Opt. Max. deficientes, peregrinum administratorem & coadiutorem eligunt rerum suarum perficiendarum. Et plurimi quidem hoc faciunt non imprudentes, aut ex errore ab aliis persuasi, sed suapte sponte lubentes volentes, præcedente deliberatione. Satanas deinde spiritus ab initio malus, pravas illorum cogitationes percipiens, tantò magis & vehementius absque omni intermissione eos ad id quod expetunt, aggrediendū impellit, quantò majore humanorum periculorum desiderio flagrat. Ipsi proinde consortio & societate gaudentes, quoscunque modò possunt, ad se allicere student, ut vel filios proprios filiásve id quod didicerunt, doceant, eorumque animas & corpora præceptori atque amico suo Satanæ devoveant. Cur autem major in hoc genere mulierum frequentia reperiatur: ratio in promptu facilis est. Quò enim imbecillior hominum natura est: quò animus, ut plerunque mulierum est, ad nocendum paratior: eò securior est, eoque facilius atque citius à Satana ab una sententia ad aliam, &

à bono ad malum pertrahi, adeóq; seduci, falli, decipi potest. Sagæ igitur vel sponte, vel ab amico suo persuasæ, familiaritatem cum eo, consuetudinemq́; ineunt: & oblato, pro pignore, suo sanguine, pollicentur se fideles ejus in omnibus, quæ unquam ipse possit machinari, & humano generi inferre, periculis fore ministras. O scelus scelestissimum! O familiaritatem execrãdam, si modò hoc nomine appellanda sit. O excæcatam & perditissimã hominum ejusmodi naturam, qui ei totos se tradũt, ac dedunt, quem universi pariter manifestum & exploratum habemus, infestissimum humani generis hostem esse. Cur, quæso, & quem in finem pactum aliquod cum eo fœdusvé ineunt? Quam ob causam illi tantũ fidei tribuunt, ut persuadeat eis se constantem & benevolum fore amicum, iisq́; in re omni benè facturum esse? O callidam Satanæ calliditatem, & nunquam satis admirandam astutiam, qui ad pleniorem pacti fidem, pignus aliquod aliámve obligationem exigere audet. Natura hominum ejusmodi, jam antè satis deperdita, qualem μεταμόρφωσιν *patiatur,*

tur, quàm multis modis corrumpatur, omnes oratores haud sufficienter declamitare possunt. Et quid multis? Mens & voluntas in ijs planè diabolica est. Quippe quæ nihil nisi quod vehementer, quem dominum & patronum suum agnoscunt, Satanæ placet, quod inutile, quod malum & impium est, cogitant & moliuntur: quæ nullis rebus & actionibus tantoperè student, quàm ut omnium scelestissimorum artificiorum genere imbuantur, quibus nihil non alijs hominibus pernitiosum efficere valeant. At quænam, aliquis quæsiverit, mulierculárum istarum efficientia est? Utrum etiam quod volunt & cupiunt, per se præstant? An verò post pactum cum Satana fædus magis magisq́; obcæcatæ, imaginantur solummodò suis viribus fieri & produci ea, quæ tamen ille Satanas potius per eas efficit? Non certè. Non sunt hæ, crede mihi, tantum opiniones, aut meræ perpetuò imaginationes. Esse insignem veneficorum veneficarumq́; & haud exiguam potentiam: præter superiora testimonia de Magis AEgyptiacis apud Pharaonem, & de Simone Mago, non

tam ex prophanorum scriptorum, quàm ex sacrorum bibliorum monumentis satis abundè demonstrabitur. Primum itaq; ut ab antiquioribus exordiar, Hippocrates Cous Medicus omnium qui ad nos hodie extant, scriptor antiquissimus, suis etiã temporibus incantatores, ejusmodi & incantatrices, Græcè Μάγους, *&* ἀγύρτας *vocatos, eorumq; virtutes cognovit, qui tum alijs rebus efficiendis, tum morbis quoq; curandis occupati fuerint. Et tamen ipse, quod in Ethnico homine mirum sit, admonet, morbos incantamentis non esse curandos: despiciens nimirum Magiam illicitam. Plato etiam vim quandam veneficis tribuit, ubi vires incantationis sequentibus verbis describit: Præstigiatores & vates persuadent hominibus vim sibi esse, quæ sacrificijs & incantationibus suppeditetur, ut si vel injustè quid factum sit à quopiam, aut majoribus ipsius, medeantur & expurgent illud per oblectamenta & festivitates: & si quis inimicum aliquẽ lædere velit, ut cum parvo sumptu justum simul ac injustum lædat, incantationibus quibusdam & vinculis,*

In extremit. lib. de morbo sacro. Item de corde & alibi.

Dialo. 2. de Rep.

veluti

veluti dicunt, inducentes Deos ut ſibi inſerviant. Et his, inquit, ſermonibus ſuis Poëtas teſtes adducunt. Et paulò poſt: Librorum magnum cumulũ proferunt Muſæi & Orphei, Lunæ & Muſarũ nepotum, ſecundum quos Deorum imagines circumferunt: perſuadentes non ſolùm idiotis, ſed etiam civitatibus, quod exolutiones & purificationes iniuſtè factorum per ſacrificia & ludorum oblectamenta viventibus contingant. Hæc Plato: ubi oſtendit, præſtigiatores illos artem promiſiſſe, qua Deos ipſos etiam cogere & alijs nocere poßint. Alibi quoq; indicat, Magos carminibus ſuis immortalitatem corporibus pollicitos fuiſſe. Mira ſanè hæc eſſet verborum & optanda potentia. Et hanc ipſam Socrates ait, ſe didiciſſe à Thracenſi quodam Medico Zamolxidis ſectatore. Plato autem ipſe incantationem Magicam definit: orationem compoſitam ex vi à Deo infuſa, & rationibus ex philoſophia comparatis: innuens incantationem Magicam eſſe divinam philoſophiam. Qua Magia Phœbus primò, deinde Pythagorici morbos ab animo & cor-

Orph. ante Chriſtũ annis plus minus 1270.

Plato in Charm.

pore mirabiliter expulerint. De artis quoq; incantandi efficacia, leges testantur duodecim Tabularũ antiquissimæ: effecta tamen ejus omninò vetantes: de quibus deinceps seorsim videbimus. Plutarchus insuper Sagarũ meminit, lib. de vita philosophorum, dirarum nomine. Item Cicero, ubi refert: Crasso nihil boni accidisse, dirarum obnunciatione neglecta. E quibus intelligitur, veteribus quoq; & priscis hominibus execrationes quasdam in usu fuisse, quarum ad perdendum eos quos vellent, magna vis foret. Verùm leviores forsan hæ probationes videbuntur. Videamus igitur divinorum interpretum testimonia. Et res erit longè clarior. Lutherus Organon prædicationis verbi divini in hisce novissimis seculis electissimum, expressè asserit & testatur: esse aliquid revera fascinum Magorum, & posse fieri illud, & veneficia. Sed ad pleniorem fidem, verba ejus subjiciemus. Negari, inquit, haud potest, quin Diabolus vivat, imò regnet in toto mundo. Fascinum autem & veneficium sunt opera diaboli, quibus non solùm nocet hominibus, sed permittẽte

Pl. in vita Crassi

In li. 1. de divin.

Luth. in Comm. Epist. ad Gal. ca. 3.

Deo,

Deo, quandoq́ etiam occîdit. Sumus aût nos omnes corporibus & rebus subjecti diabolo, & hospites sumus in mundo, cujus ipse princeps & Deus est. Ideò panis quem edimus, potus quem bibimus, vestes quibus utimur, imò aër & totum quo vivimus in carne, sub ipsius imperio est. Potest igitur per suas veneficas nocere pueris, vel angustia cordis: vel excæcare, vel furari, vel in totum auferre puerum, seq́ in locum ablati pueri in cunas collocare. Ego audivi talem puerum fuisse in Saxonia, qui suxit quinq́ mulieres, & tamen non potuit expleri. Sed idem potest in senibus. Item in iisdem comment. Me puero, inquit, multæ erant veneficæ, quæ pecora & homines, præcipuè pueros incantabant: item nocebant segetibus per tempestates & grandines, quas suis veneficiis excitabant. Hæc Lutherus: à quibus evidenter elucet, quantam potentiam, quantamq́ facultatem veneficis adscribat: intellige scilicet, si Deus illis concesserit. Similiter Sarcerius in explicatione Actor. Apost. de Simone Mago, Homines, inquit, Magica arte ex instinctu Satanæ & coope- Luth. in Com. ca. 3. ad Gal. Sarce. in Com. ca. 8. Actor.

ratione aliquid posse non dubito. Est enim diabolus efficax in incredulis, id est, nihil non potest in incredulis, etiam ut signa & prodigia in illis operetur, quibus confirmet impios in sua impietate: id quod docet exemplum hoc de Simone, & illud exuscitati à Magica muliere Samuelis. Et paulò post: Non est impotens neque inefficax ars Magica, verùm potens & efficax. Præterea etiam copiosè de his disserit Brentius in ejusdem loci interpretatione. Elegans est & Petri Martyris hac de re doctrina. Copiosissimè autem de potentia Sagarum Bullingerus docet, Magiam & Magiæ species eruditissimè describens. Sed quid hominum vel prophanorum, vel etiam sacrorũ pronunciatis, quorum testimonia in dubium vocari possint, rem totam demonstrare pergo? Scrutemur potius sacras literas, & Dei ipsius, quæ in illis nobis describuntur videamus elogia. Deus enim Jehova in plurimis sacræ scripturæ locis vim & potestatem artis Magicæ & veneficorum hominum nobis aperit & ostendit: prohibens juxta, ne ejus studio nos unquam dedere cogitemus.

1.Reg. 28.

Brẽt homil. 35. in cap. 8. Actor. Martyr in loc. com.

Primùm

Primùm namq́, ut omittam leges illas de interficiendis Magis & Maleficis, quas deinceps suo in loco seorsim videbimus: expreſſe Dominus ait: Si quis Propheta fecerit signa & portenta, & velit te abducere ad Deos alienos: non parces illi: manus tua erit super eum. Et clarius: Ne invenitor in te utens divinationibus planetarius aut conjector, aut præstigiator: item utens incantatione, aut requirens Pythonem, aut ariolus, aut necromantes. En ámabo, manifesté in his legibus ars Magorum omnesq́ eius species illicitæ prohibentur. Cur autem leges istæ à Deo latæ eſſent? & in quem, quæso, finem? nisi certò illi constitiſſet eſſe Magos, eſſe veneficos, aut incantatores, eosq́ arte sua plurimũ efficere poſſe. Cur vetaret Deus quidpiam addiscere, si nemo eſſet, qui illud doceret, aut etiam noviſſet exercere? Mirum sanè hoc foret. Leges nullæ feruntur nisi de rebus, quæ sunt, & quæ solent inter homines evenire. Davides quoq́ Psalmista Regius: venenum, inquit, eorum (incantatores intelligens) simile est veneno serpentis, velut aspidis surdæ obturantis aures su-

Deut. 8.

Psalm. 58

as, quæ non exaudit vocem mussitantium, seu carminibus suis eam incantantium, nec venefici incantantis quantumvis sapienter. Ubi dilucidè improbat Propheta incantationem, & studium enunciandi carmina ad incantandum. Verbis enim ijs ipsis

Deut. 18. *utitur, quæ ponuntur in Deuter. De eadem*
Matth. 7. *quæstione & Christus suo ipsius ore: Veni-*
& 24. *ent, ait, Pseudoprophetæ & Pseudochristi, & dabunt signa magna & prodigia, ut in errorem inducantur etiam, si fieri possit, electi. Certè si nulla extarent alia propositæ quæstionis argumenta sive testimonia, hoc unum puto satis validū atq; robustum foret ad arguendum insignem Magorum virtutem. Tanta, inquit Christus, est illorum potentia, ut miraculis suis atq; portentis quod velint, vel electis persuadere queant. Attamen plenioris demonstrationis gratia huc etiam referre licet, id quod Apo-*

2. Thes. 2. *stolus Paulus asserit: Cujus, inquiens, adventus est secundum operationem Satanæ, cum omni potentia, & signis, & prodigijs mendacibus. Attendite, quæso, cum omni, inquit, potentia, & signis mẽdacibus: men-*

dacia

dacia signa appellans, non quòd phantastica sint, & falsa, aut verè non apparentia, sed argumento efficientis, quatenus ab autore mendace proveniunt: vel potius à fine, quia fiunt ut hominibus imponant: eò quod impij semper digni sint qui decipiantur, nimirum ut divus Apostolus addit, quia dilectionem veritatis nō receperunt. Addo & Apocalypseos testimonium illud: Data est bestiæ potestas, &c. data est ei potestas in omnem tribum, & linguam, & gentem. Et hæc de veneficorum veneficarumq́ mulierum potentia sufficere puto. Quid enim opus est pluribus? cum ex præcedentibus satis superq́ percipi potuerit, ingentem esse non tantùm Satanæ, verū etiam ministrarum ejus Sagarum, quæ illi privato contractu sese obstrinxerunt, potestatem: adeóq́ plurima ab ipsis fieri quæ verè sunt, id quod videntur, quemadmodum serpentes, quos antè à Magis AEgyptiacis productos aut factos esse diximus, veros fuisse serpentes, cum divo Augustino Petrus Martyr expressè fatetur. Et quod in pediculis faciendis defecerunt, manifesto indicio esse, antea

Apoc. 13.

P. Mart. in locis comm.

rem illorū haud præſtigÿs fuiſſe peractam, & Magos cum Moyſe rebus ipſis verè formatis, non præſtigÿs, illucuſq; contendiſſe. Concluſivè igitur dico, & iterum iterumq; dico: Plurima Magi verè faciunt, & res ipſas verè & ſubſtantialiter ſæpè exhibent oculis hominum conſpiciendas. Non præſtigiæ ſolum, non ludibria, non apparentiæ, aut φαντάσματα *ſunt ea omnia, quæ Sagæ faciunt. Quamobrem denique demirari ſatis nequeo tuam, ut ad te revertar, Evvichi, ſententiam, qua aſſeris, Sagas ne minimam quidem partem eorum, quæ illis tribuūtur, facere, non quòd non velint, ſed quòd non poſſint: adeoq; ea tantùm vel diaboli ope eas poſſe, ad quæ natura ſua idoneæ ſint. Qualis qualis illarum natura ſit, nihil tamen mirum eſt, ſi Satanas ea, quæ poteſt, ad interitum hominum efficere illas quoq; doceat: & viciſſim illas, ſi inſtituantur & doceantur, omnia ejuſmodi addiſcere, & in uſum deducere poſſe, haud eſt abſurdum credere. Quòd ſi verò nihilominus aliquis nimium corde induratus, & mente ſtupidus judex præcedentibus, tum humanis, tum divinis*

teſtimo-

teſtimoniorum argumentis firmiſsimis fidem adhibere nolit: cogitet is & perpendat, quid quotidiana, & manifeſtè ſenſibilis experientia de effectis eiuſmodi hominum ſæpiſsimè cum plurimorum periculo conteſtetur. Perpendatur inſuper ipſarũ Sagarum propria & incoacta liberrimaq; de iſtis omnibus confeſsio. His tandem argumentis univerſis qui non mouebitur, eum non modò imperitum, ſtupidum, aut ſtolidum, ſed ſtolidiſsimum, ineptiſsimumq; rectè dixerim.

De ſpecialibus nonnullis Sagarum effectis.

A*Dhuc generaliter de effectis, de potentia & viribus Sagarum dictum eſt: Sequitur preſsius aliquid de ſingularibus nõnullis illarum operibus. Fatentur etenim multi, eas licet plurima præſtare queant, non tamen efficere poſſe ſequentia. Sæpè enim vulgò quæſitum eſt. Primò, An Sagæ ſeu veneficæ mulieres adiumento & ope diaboli poſsint infantibus alijsq; hominibus morbos exhibitis quomodocunque venenis*

inferre: utpote phthisin, membrorum stuporem & ariditatem, claudicationem, &c. Secundò quæritur: An poßint per aërem quasi volitare, & per caminum extra ædes suas de loco ad locum alium transferri, ubi convivia & ludos varios celebrent. Tertiò: Utrum poßint eædem in catorum seu felium, aliorumq́; animantium formas à Satana vel seipsis transformari. Quartò: An cum Satana rem sive actionem veneream, ut ipsæ fateri solent, exercere queant. Quintò: Utrum efficere quoq; poßint, ut mare naves, quas velint, absorbeat. Ac denique: Utrum pluvias, tonitrua, fulmina, ventos, aliasq́; aëris tempestates, quibus noxam segetibus & hominibus ipsis inferant, ciere & producere valeant. De his igitur singulis quæstionibus proposito ordine deinceps in specie sententiam nostram aperiemus. Plerique, quod equidem sciam, has propemodum universas negativè concludunt, à quorum partibus noster etiam stat Bremensis Evvichius. Arduæ quidem & graves quæstiones hæ videntur: attamen ut in sequētibus manifestabitur, ejusmodi sunt, quæ adhibita

ratione

ratione intelligi & decîdi poſſint. Prudenter itaq; conſiderandum & dijudicandum fuerit, quid de ſingulis verè ſtatuendum ſit, ne miſeræ mulieres eorum quæ minimè fecerint, arguantur.

An Sagæ corpora humana inquinamentis morborum contaminare, ranas aliosq́; vermes in illis progignere poſſint, &c.

A*D primam porrò quæſtionem quod attinet, ſæpiſſimè, proh dolor, experimur, inter alia quæ Magi committunt peccata haud infrequens eſſe homicidium: quando exhibitis clandeſtino venenis alios homines ita perdunt, ut ſi non protinus cōmuni hac luce privētur, longo tamen tempore ægroti decumbant. Hoc inquā eſt, quod frequentiſſimè ubiq; terrarū cōtingere plurima exempla conteſtantur. Et ſunt quidem nihilominus, qui tale quidpiam fieri in hominū vita*

constanter pernegant: eò quod nec Satan, nec veneficus aliquis, in re ulla aliis nocere possit. Alii contrà asserunt, si omninò hoc ipsum eveniat, ejus causam efficientem esse non Sagas, sed solum Satanam sive spiritum malignum, qui illis illudendo persuadeat, ut putent aut imaginentur solùm se id fecisse, quod per diabolum alioquin effectū est. Atqui contraria horum sententia firmissimis argumentis pluribus demonstrari potest: quemadmodum de opinione eorum qui diabolum & ejus ministras arbitrantur nullam noxam inferre posse, jamante satis abundè diximus. Specialiter itaq; hoc in loco vidēdum de eo, quod sanitati adeoq; ipsi vitæ hominum Satan ejusq; ministri officere queant. Quomodo verò, qua arte, quibus mediis hoc efficit? An immediatè, aut solo contactu invisibiliter hoc præstat? Hæc ut intelligantur, sequentia diligenter observanda veniunt. Nempe dæmones ob insignem suam totius universitatis scientiam, & plurimorum à condito inde mundo seculorum experientiam, initia rerum naturalium & semina optimè omnium co-

gnosce-

gnoscere colligere & inter se componere, agentia videlicet sive causas illarũ cum patientibus conjũgere & commiscere norunt. Possunt itidem movere aliquid & alio impellere: & si velint aut si opus videatur, corpus alicujus animantis assumere & in hoc cum hominibus versari queunt. Et hoc verissimũ esse, nemo arbitror ratione præditus negaverit. Naturæ enim totius scientissimus artifex, omnium quoq; inde ortarum rerum naturalium possibilem mixtionem, transmutationem, vires plerasq; & facultates perspectas habet. Quid igitur è genere speciem arguentibus mirum videatur: eum semina plantarum aut ipsas quoq; plantas earumq́; partes, aliásve res venenosas rescire, & si velit contemperare posse, ut pharmacum inde conficiat hominũ corporibus lædendis & interficiẽdis idoneum? Quid quod & homines improbi, qui in Sagarum tamen aut Magorum societate non sunt, venenosa pharmaca aut toxica philtraq́; parare, eaq́; ferculis seu poculis illorũ, quibus perniciem moliri cogitant, clandestinò injicere aut immiscere queũt? Quem-

admodum experientia quotidiana testatur, amatores, qui illicito & scelerato juvencularum amore, & vicißim flagrant, poma, pira & alia ejusmodi assumpto veneno inficere, præparare, idq́ ita illis intrudere, ut nullo apparente foramine assumentes minimè videant: & si non confestim moriantur, multos tamen annos lethaliter inde contabescentes decumbant. Quantò magis itaq; & facilius hoc Satanam præstare putabimus, quem adventantem, & quod dictum est, insidias vitæ nostræ struendo efficientē haud quaquam videmus. Haud temerè dixero, hanc illi omninò scientiam inesse, ut poßit venena ex rerum naturalium corporibus extrahere, & sibi conficere, hominumq́; quibus velit, vel non cernentium ferculis poculisvé, ut anté dixi, commiscere. Omnes siquidem callet artes, quas unquā homines scire aut addiscere valuerunt: ut rectè Paracelsus philosophatur. Et hæc omnia commodius efficit assumpta forma alterius hominis, quem ei, cui insidias struit, quotidiè familiarem esse perspexit. Quid veró tantum de exhibitis & administratis

In Philo. magna.

nistratis

nistratis medicamentis loquor? Potest enim absque illis etiam corpora hominum tabifica reddere, admovendo saltem ijs vel supponendo in locis, ubi potissimùm morantur, aut incedere solent, radices aliaque pharmaca noxia, ut morbis sævissimis inde corripiantur, ijsque deinceps arte Medicorum sæpè incurabilibus. Hæc contra te assero Evvichi: nec tamen idcirco Satanam ulla ratione, ut tu suspicaris, numen omnipotens esse statuo. Audi quid Theophrastus ille Paracelsus dicat in hanc sententiã: Est etiam, inquiens, in Sagarũ ascendentibus alia venefica potestas, qua varios morbos, quos ex ordine recitare haud possibile foret, per sua stramina, porcorum setas, ossa, corium, fragmenta quorumvis, plumas, testarum frusta, fusorum cuspides, abjecta ruptaque linteola, spolia piscium, & alia similia, præter cutis aut loci, per quem intraverint indiciũ aliquod, corporibus hominum inferunt: ut idem fore videatur, ac si visibili quodam impetu locus, in quem invisibilis ejaculatio fuit impressa læderetur: quam ejaculationem deinceps infirmitas subsequitur naturalis,

In tract. Philoso. magnæ de malefícis, c. 11.

 doloréque

doloréq; intolerabilis, &c. Et si nullum rationis κριτήριον, *nulla experientia, nullum deniq; ullius hominis literati testimonium, idipsum quoq; edoceret: solæ tamen literæ sacræ, quarum vel unicum pronunciatum dextrè, & nativo sensu intellectum, firmissimo verissimoq; argumento esse potest, expressis verbis evidentissimè id confirmant.*

Job 2. *Et quidem præter alia, omnium ore tritum illud* Jobi: U*bi egressus Satan à cōspectu* Jehovæ, *percussit* Jobū *ulcere pessimo à planta pedis usq; ad verticē eius? Annón hæc manifesta veraq; historia est? Annón sufficiens & satis validum hoc testimonium est, causæ efficientis eorum, de quibus hucusq; loquimur? Percussit eū ulcere, inquit textus. Sive autem mediatè sumptis & usurpatis venenis, sive immediatè id fecerit, nihil omninò refert. Fecit enim, ut ex historia liquet. Et potuit arte sua hoc facere, adeoq; scivit se facere & præstare posse. Nisi enim hoc novisset: cur, quæso, ad* DEUM *abiisset rogatum, an eius permissu sibi id licitum foret? aut cur, inquam,* DEUS Jehova *dixisset ad Satanam: Ecce in manu tua* Jobus

esto:

esto: veruntamen vitam ejus serva. Quorsum, quæso, hæc verba? nisi ille manum, id est, potestatem habuisset Jobo nocendi, quomodocunque vellet. Efficientiã igitur istam "
Satanæ haud malè tribuimus: sed voluntate, gubernatione, prædestinatione Dei Opt: Max: & judicis justissimi determinatam. "
Lictor scilicet Dei fuit Cacodæmon ille, qui nihil eorum quæ potuit, efficere ausus fuisset, nisi permisisset ei vel voluisset hocipsum Deus æternus. Et fecit tamen illud scilicet à Deo sibi permissum, ad explorãdam fidei in divo Jobo cõstantiam, ut ex contextu verborum evidenter apparet. Sed quid in re manifesta opus est pluribus? Delirus & amens sit, qui plura sacræ scripturæ testimonia in proposita quæstione requirit. Quorsum autem dilabor? Concesseris enim forsan Evvichi hæc omnia: Videlicet si quod vulgò Sagis adscribitur, homicidium perpetretur, ejus causam quidem efficientem esse Satanam: sed ipsas etiam Sagas tale quidpiam efficere, puto negaveris. Hoc enim inquies, multis impossibile videtur. At qua inquam fronte? Quidni & illis delicti ejusmodi aut

efficientiæ morborũ quorundam culpa imputaretur? Attẽde & intelliges facilè quid de hoc rectè sentiendum veniat. Quodsi Sagis per se talis efficientia tribuenda non fuerit: sequetur aut non velle eas aut non posse id, cujus insimulantur. Sed neutrum horum esse, è sequentibus liquidò patebit. Animus earũ & voluntas parata sive proclivis ad nocendum ex eo probatur, quod omnibus studeant, omnia discant, faciant, quæ ad extremam aliorum vergunt pernitiem: quod hanc maximè ob causam fœdus cum Cacodæmone feriant, ut doceantur ab eo hæc omnia rescire, experiri, facere, operari, quæ aliorum vitæ noxia futura sint. Atqui faciliora hæc sunt, quàm quæ pleniorem demonstrationem requirant. De potestate itidem earum, de qua tamen major controversia est, minimè dubitandum esse censemus. Cum enim summa arte scientiaq; Cacodæmon unusquisq; polleat: quid mirum si dicatur, eũ Sagas quoq; hanc ipsam artem docere: vel etiam confecta à sese pharmaca, alimenta, philtra illis offerre aut exhibere posse, ut ipsæ postmodum ea subministrent

alÿs? Cur hoc minus verisimile, cur absurdum videatur. Quam verò ob rationem quod per se & sua arte potest, per adjuvantes seu administras causas efficit? Ratio est: ne illi soli tale effectum adscribatur, sed ut in Sagas quoq; ejus culpa transferatur: & inprimis quidem, ut hoc modo plures simul una eademq́; operatione homines pereant, delinquentes nimirum venefici & alÿ ab ÿs perditi. Quid si dicerem secundum physiologiæ fundamenta & rationes: non prorsus impoßibile esse, aut ÿs denegatum, quin per se ex singulari quadā industria, cognitione atq; peritia rerū naturalium tale quidpiam addiscere valeant? Qui hoc negaverit, steriliorem, impotentiorem, imbecilliorem q́; quàm sit, naturam esse putat. Amplißimus, uberrimus, fructuosißimusq́; naturæ ager est. Tam multa, tam copiosa hujus merces est, tanta hujus dona, tantæq́; virtutes sunt, ut à nemine unquam mortalium perfectè & absolutè inquiri, nedum cognosci queant. Omnis siquidem natura, sive substantia naturalis à Deo condita, ejusq́; ratio, proprietas, virtus menti huma-

næ ad inquirendum ſubjecta eſt, ut eleganter eruditeq; Paracelſus philoſophatur: ſed non omnis ex æquo vel pari menſura omnibus. Deus ſiquidem ſecundum certam pro placito ſuo menſuram unicuiq; largitur, tùm alia dona, tùm ipſam quoq; ſcientiam. Qua quantò magis quiſpiā abutitur, tantò pejor habendus, tantoq; majore pœna dignus eſt. Quamobrem & Magia quæ dicta fuit naturalis, haud culpabilis eſſe poteſt, ſi nihil mali inde oriatur. Taceo nunc, & non pleniùs commendo, ſive etiam defendo illorum opinionem, qui plantas aliasq; res nonnullas annotant & deſcribunt, quæ vel Spiritus ſive genios malignos fugare ſoleant. Sicuti præter alia de ſale Bodinus prolixè diſputat. Horum enim fides nunc penes alios eſto. Sed de his etiam ſuprà copioſius.

Paracelſus. Nõnullę veneficæ à natura tales.

Addo tantùm Paracelſi ſententiam, ubi docet: nonnullas veneficas ab ipſo ortu ſeu nativitate ſua tales eſſe vel fieri: quarum ſcilicet, ut ipſe loquitur, aſcendens ſydus in conceptione aut generatione ſit veneficum. Et hoc veriſimile multis videtur: eò quod plurimi ad furtum, ad rapinam, homicidium &

um & alia ſcelerum flagitiorumq́ genera committenda naſcuntur, niſi educatione aſſuefactioneq́ ſapientiores facti aſtris dominentur. Quid enim hoc, quod dicitur, Sapiens dominabitur aſtris: aliud ſignificat, quàm ut credamus ingentem eſſe vim & facultatem eorum. Verùm ut ad propoſitum revertar: Sagæ quocunq́ modo ex antè traditis ſuam artem didicerint: volunt & poſſunt aliorum corporibus varios morbos inferre. Poſſunt, inquam, ſi non aliunde, attamen à Satana imbutæ, inſtitutæ, edoctæ, hoc facere. Porrò ſi volunt quod poſſunt, & contra: qui, quæſo, & cur tam temerè quod de ijs auditur, phantaſticum omne cenſeremus? Accedit inſuper propria & ſpontanea ſæpe quam ſuo ore edunt confeſsio: ſicuti una ex crematis Lemgoviæ Sagis confeſſa eſt, ſe civem quendam, cujus tamen hic nomen, quod incolis illius urbis ſatis notum ſit, reticeo, claudum feciſſe: & alia ibidem ſua voce teſtata eſt, ſe Conſulis uxorē primam, ſuppoſitis ædium illius limini rebus venenatis eò redegiſſe, ut eo ipſo die ægrotare incipiens, brevi pòſt vitam cum morte com-

mutârit. Quo argumento, quódnam aliud magis ratum firmumq́ desiderari poßit in ullis rebus pertractandis, nemo Logicus facilè dixerit. Exemplum addam quod ipse vidi & observavi: Fides enim iis habenda, quæ experientiæ exemplis nobis ostenduntur. Hac ipsa præsentis anni 85. æstate, mulier venefica Waldeciæ comprehensa est, quæ in oppido ditionis Illustriß. Principissæ Barbaræ, comitissæ Waldeccensis, &c. Beun vicini cujusdam sui famulæ radicem quandam in superiorem togæ, quam ei parare debuerat, partem duplicatam insuens effecerat, ut simulatq́ illa famula vestem, quam dixi, indueret, ea ipsa protinus hora circa lumbos, quos extremitate sua vestis proximè tangebat, pessimè afficeretur, & confestim per totum corpus gravißimis cruciatibus torqueretur. Paucis insuper diebus pòst, ossa quoque instar majorum craßiorumq́ dentium equinorum, & concham exiguam evomuit. Vidi ossa omnia, vidi concham, & ipse cultello quodam meo discidi & contudi: ut nunquam mihi persuaderi patiar, hanc oculorum fuisse obfuscationem. Unum *adhuc*

huc proferam testimonium, quod à fide digno viro mihi trãsmissum est anno, &c. 73. 14. Novembris. Stephanus, cognomento Kalen / *ex oppido* Hollenstedt / *in ducatu Brunsuicensi, à duobus affinibus suis veneficij accusatus, inter cætera spontè, & extra omnia vincula confessus est, se à prima sua conjuge, quæ in urbe* Katelberg / *cum aliis Sagis concremata esset, artem veneno necandi homines didicisse: & postmodũ quando secundæ, cum qua tum temporis vixerat, iratus factus esset ob suspicionem adulterii, venena quædam, quæ tamen hîc nominare non libet, pulverisata commixtaq́; in puerperio ad enecandum eam exhibuisse. Item quod adjuvante se priore, quam dixi, conjuge, Martino cuidam* Rhekopffs *in Bacchanalibus ob discordiam & litem exortam, in calidæ cerevisiæ potu venenũ propinaverit, ut is intra octiduum mortuus fuerit. Similiter quod alium virum,* Hans Niefients / *anno ante* ◡, *veneno ex tribus, quæ etiam nominavit, animantibus præparato interfecerit. Adhæc liberè etiam fassus est, se oleario cuidam ejus loci, quidpiam*

ex aliquot animantium venenosorum partibus confectum, ante limina ædium projecisse, ut exiens ille extra eas protinus dolores senserit, primò in superiore brachio, ac deinde in reliquo corpore, quibus adhuc graviter torqueretur. Et juxtà medicamenta recensuit alia, quæ antedictis morbis iterum mederi possent: quæ tamen omnia minimè hoc in loco describẽda fuerũt. Quamobrem sequente die 15 Novembris iterum absq; civilibus tamen quæstionibus examinatus est: ubi præter alia dixit, quomodo ob cadentem in aquas pileum suum ibidemq; amissum Deo omnipotenti iratus, eumq; abnegans, Satanæ se dicârit, & hunc ad se accerserit: ego, inquiens, tibi me totum dedam, tuaq; tutelæ me committam. Veni tu ad me Satana. Hic igitur vocantem audiens, quicquid ille modò voluit, fecit. Postmodum die 20 ejusdem mensis justo judicio veneficus iste concrematus est. O horrendam impietatem! O diabolicam Magiam, & alia plus quàm ineffabili pœna dignam! An proinde his auditis & cognitis, adhuc Evvichi, Sagarum efficientiam in præparandis

randis venenis, & interficiendis hominibus negare voles? Imprudens menteq́ vesana, adeoq́ impudenter impudens hoc feceris. Hæc enim communis natura est hominum vel sceleratissimorum, ut citius boni alicujus effectores se esse, quàm mali vel minimi autores, gloriari soleant. Quare igitur Magos ejusmodi & veneficos, & qua fronte insontes esse pronunciabimus? aut non putabimus hoc fecisse, quod sibi ipsis volentes libenter adscribunt. Si verò in fide hujus quæstionis ad φαντασίαν, imaginationem, præstigias & ludibria Satanæ cum Wiero Medico recurrere volueris, quod fascinentur & obfuscentur isti Magi à malo Spiritu ad confitendum ea, quæ tamen minimè perpetrârint: hujus refutationem ex antecedentibus satis abundè cognoscere poteris. At plenius tua verba videamus: Sagæ, inquis, nihil supra naturæ suæ vires possunt, &c. Et paulò post: Propterea frustra creduntur pharmaca certis præstigijs incantata, quæ vel ore hausta, vel attracta odoratu lædant illos tantummodò quos ipsæ velint, reliquis similiter usurpantibus ni-

hil obsint, &c. Non esse in naturæ viribus, aut prorsus esse impossibile, hominem naturalia remedia sive φάρμακα parare, quæ usurpantibus illa incommodent: quis unquã, quæso, mortalium asseruit, præter unum Evvichium? Hoc rectè commentum & τερατολογία Evvichii: hoc παράδοξον nulla demonstratione constabilitum appellabitur. Hoc enim si sit, totius Medicinæ fundamenta labefactari corruereq́ necessum erit. Est siquidem possibile multis. Ergo si assumpseris, & Sagas esse homines, facilè quoq; evincetur, illas pharmaca ejusmodi præparare posse. Quinimò Magis & Magicis mulieribus hoc tantò facilius erit, quantò melius à spiritu maligno rerum omnium peritissimo juvantur. Veruntamen repetitis diligenter antecedentibus absq; gravamine, opinor, hoc dabis. Quod autẽ simul eodemq́ modo assumentibus illa non pariter noceãt: aut, ut tua verba sonant, eos tantùm lædant quos ipsæ velint, alios similiter usurpantes non item: hoc inquis esse, quod nemo sanæ mentis sibi persuaderi patiatur. At ego contra me exẽpla specialia, quæ dicto tuo fidem faciant,

faciant, obſervare multa vix memini. Et tamen ſi fiat hoc, menti humanæ intellectu nequaquã difficile eſſe dico. Equidem enim indiſſolubilem, quem tu nodum cenſes, abſq; ulla tũ artis ullius, tũ pietatis jactura ſolvi poſſe arbitror. Et quidni? cum abſurdã hanc tuã ſententiam eſſe ex Philoſophia, Medicina, & media deniq; Theologia demonſtrare queam. Annon enim phyſiologia tibi Ariſt. oſtendere potuit: agens nullum agere niſi in patiente benè diſpoſito ad recipiendum. Id ſi noviſti, intelligere quoq; debuiſti: ſi venenũ à Sagis homini alicui exhibitum, ſit lethale, et ab alio ſimiliter aſſumptũ, ei haud noceat: fieri hoc propter diverſam aſſumentiũ illud cõplexionem: quarum altera vincitur à veneno, altera verò illud ipſum vincit & extinguit. Quomodo ſæpiſſimè videmus unũ idemq; alimentũ à pluribus comeſtum, omnibus ex æquo cõmuniter non ꝓdeſſe: et contra, non nocere. Cauſa nimirũ eſt diverſitas temperiei corporũ. Maritus quidam veneficus conjugi ſuæ puerperæ potionem propinavit veneno infectã, putans ſe illam interfecturum. At illa incolumis manſit. Venenũ ſiqdem illud, opinor, in corpus ejus pluribus

antè humoribus (quale puerperarum eſt) adhuc malè coinquinatis refertũ incidens, non tam citò in ſubſtantiam illius partium vires ſuas exerere potuit, atque in alterius corpore puriore. Idem enim & alios iiſdem ſuis Magicis pharmacis interemit. Hyoſcyami ſemina minutiſſima ſi in majore quantitate aſſumantur, homini venena ſunt & lethalia: Muribus autem longè imbecillioribus & minoribus animantibus, id quod ipſe aliquoties obſervavi, alimenta ſunt gratiſſima minimeq́ noxia. Nempe quia diverſa eſt ventriculi hominum & murium complexio, ideoq́ actio etiam utriuſque impar. Phyſica quoq; ratio hæc eſt: Dæmon celerrima ſua agilitate & motione velociſſima eo ipſo momento, quo Sagæ porrigunt alicui medicamentum ut perdatur, veneno ſuo illud inficiens aliter præparat & afficit, atq; reliqua portio ſit diſpoſita, quam alius forte fortuna accepit. Non certè intelligo ſi hæc naturæ legibus ſeu etiam potentiæ ſint contraria. Cur igitur hæc, Evvichi, cum tuis miraculoſa eſſe putas, aut ceu impoſſibilia miraris? Utrum, quia potentiam illam

natu-

naturæ neutiquam percepistis? ut hoc uno insuper præter antecedentia ex Augustino comprobare placet. Miraculum, inquit ille, voco, quicquid arduũ aut insolitum supra spem vel facultatem mirantis apparet. Attende, quæso, verba illa, supra facultatem mirantis, *& quid velim, perpende. Idem alibi in hanc sentẽtiam inquit: Non oportet moveri, cum Magicis artibus miracula fiunt, plerunq; similia miraculis quæ fiunt per sanctos Dei servos. Non oportet hæc mirari, quia omnia quæ visibiliter fiũt, etiam per inferiores potestates aëris hujus, non absurdè fieri posse creduntur. Si insuper ad Medicæ artis, quam exercuisti, praxin recurramus: Annón observasti, pestilentiæ ab aëre contagioso originẽ trahentis venenum plurimos sæpè, proh dolor, in uno eodemq; loco simul inficere, nec tamen omnes pariter interficere aut occidere? Quis verò illud venenum hoc modo præparat, ut uni noceat, alteri non absit? Archeus ille dico in corpore hominum seu Iliaster, ut à Paracelso vocatur, naturæ artifex, aut ipsa natura rerum in eo dispensatrix optima. Annón*

Augu. de utilitate credẽdi ad Hon. cap. 16.

Libro 2[?]. Sentent. sent. 4.

H deniq;

deniq; , si Theologiæ fundamenta cognovisti Doctor Evvichi, liquêre tibi potuit, hoc arcanum & imperscrutabile Dei judicium esse, idq; justissimū, quòd alij conserventur diutius in hac vita, alij citius perdantur. Judicis, inquam, hoc beneplacitum, hoc decretum judiciumq; est, qui Esau reprobavit, & Jacobum fratrem dilexit, antequam
Mala. 1.
Rom. 9.
in utero matris uterq; conciperetur. Quocirca neq; Sagarū pharmaca universis qui ea acceperint, mortem inferent. Viden' igitur Evvichi, quàm graviter in philosophiam, Medicinam, Theologiam, quarum tamen omnium scientiarum nomine concelebrari cupis, in proposita quæstione impegeris? Quicquid quicquid porrò copiosiùs disputetur, Sagis tamen efficientia hæc tribuenda est. Effecta videmus. Causam efficientem eorum Sagæ se esse profitētur. Quid igitur ulterius? Ais verò efficientiā istiusmodi non esse per se naturalē neq; voluntariam, sed solummodò instrumentariam, quæ nihil nisi Satana movente operetur? Quid tum verò postea? Et instrumenta omnia seu causæ, ut loquuntur, instrumentariæ, ab
uni-

universis Logicis rectißimè inter alias efficientis causæ species connumerantur. Quod qui non fatetur, is Logicæ artis planè imperitus est, itemq́ delirus & amens est. Sive igitur causam efficientem procreantem per se absolutè intellectã sive instrumentariam nominaveris: efficientiam tamen & vim efficiendi, ut tribuas illi, ex propositis argumentis necessum fuerit. Eapropter Ulricus *ille Molitor, quem tu, Evvichi, in definitione Sagarum citasti, haud malè concludit hoc modo: Ipsam scilicet Dei providentiam occulto suæ bonitatis judicio nocẽdi quidem potestatem diabolo permisisse: neq; tamen eum hujusmodi potentiã amplius extendere posse, quàm à summo Deo concessum fuerit.*

An Sagæ scopis vel baculis insidentes, per aërem volitare possint.

S*Ecũda quæstio de specialibus effectis Sagarum proposita fuit ejusmodi: An extra ædes suas per caminum aut per aërem volitare, & sic de loco ad locum alium poßint*

transferri, ubi convivia aliosq́ ludos celebrent. Mirum enim hoc esse propemodum universis, adeoq́ totum ex imaginatione & insomniis nocturnis procedere videtur. Et quid ni mirum esset? Conditionem & artem se habere ac novisse profitentur, qua baculis, furcilibus, palleis, scopis, & aliis ejusmodi insidentes per caminum evolent, prius perunctæ certis quibusdã unguentis, quæ solent enumerare, utpote cati alicujus aut lupi adipe, & lacte asinino, & nescio quibus aliis. Res hæc plena admirationis est: quapropter etiam diligentius, quid de proposita quæstione judicari concludiq́ debeat, ex philosophiæ penetralibus in naturæ promptuario disquirendũ erit. Et hoc præsertim, quod plurimæ Sagæ non coactæ fateantur, se conviviis ejusmodi & choreis interfuisse, aliosq́ ludos celebrasse, etiam in locis centena aliquot miliaria à suis ædibus, in quibus habitant, dissitis. Primum itaq́ lubens equidem fateor, quod negare non possum, hanc hominum naturam esse immutabilẽ, ut in terris, non in aëre sublimiore incedant, ambulent, equitent, &

quomo-

quomodolibet aliter moveātur. Secundum quod singula animantium genera certum aliquem locum certámve sedem, in prima rerum creatione à Deo acceperunt: aves, ut in aëre volitent: pisces, ut in aquis natent: homines insuper cæteraq́ue bruta animantia, ut in terrarum superficie incedant. Ut Poeta eleganter disserit.

Ovid. 1. Metam.

Neu regio foret ulla suis animalibus orba,
Astra tenent cœleste solum, formæq́ue Deorũ.
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ,
Terra feras cepit, volucres agitabilis aër, &c.

Quemadmodum igitur capras, boves, cervos, in aëre pasci, pisces in littoribus nudos ali, impossibile est: Sic per naturã hominum quoque fieri nunquam potest, ut ulli per se & suo motu per superiorem aërem progrediantur. Et hoc est quod disseruit Paracelsus: Sagarum, inquiens, evolatus nulla prorsus arte constat. Intelligit nimirũ eas non propria arte, id est vi & natura sive motu insito in aëre volare. Utrum igitur vana, inquies, hæc tantum est illarum opinio, quam ex persuasione Satanæ conceperunt? Hoc sanè non facilè dixerim: quod & alij homines, ejusmodi convivia, choreas, aliaq́ue spe-

Paracelf. in Philo. mag. de malef. cap. 17.

ctacula Sagarum in remotis & desertis locis syluarum camporumq́ conspexerint: de quibus dicere haud licet, eos oculis suis in tali visione obfuscatos fuisse. Quare causa alia inquirenda est ad rei propositæ intelligentiam? At quã causam hujus statuemus? An imaginationem, quod domi suæ in proprio lecto altè dormientes, & simul à Satana dementatæ, sibi videantur quidem alijs convivari, ducereq́ choreas, cæteraq́ ejusmodi facere cum suis socijs? Ita sanè plerisq́ videtur. Variæ enim sunt & diversimodæ stupendæq́ mẽtis seu animæ humanæ, nunquam nec in somnio, ut Hippocrates inquit, quiescentis, conceptiones, cogitationes, imaginationesq́: ei tam validè fortiterq́ impressæ, ut homo post cessantem somnum sibi persuasissimum habeat, & firmiter credat, verè & realiter ea omnia contigisse quæ somniavit. Unde amores, oscula, amplexus, coïtus Ephialticorum: item ascensus in cælos, descensus ad inferos, aliæq́ peregrinationes Ecstaticorum origine traxerunt, quas sanctè etiam jurantes se perfecisse jactitant. De quibus Peucerus & alij plures Physici copiosè

Hipp. de insomn.

Peuce. in li. de divinat.

copiosè tradiderunt. Et quod miretur aliquis, de futuris verè deinceps contingentibus homo insomnia sæpissimè cõcipit. Multa enim sic audiri, multa dici vidẽtur. Cujus illustre exemplum est apud Ciceronem, de duobus Arcadibus amicis, qui cum iter facientes Magaram venissent: alter ad cauponem, alter ad hospitem divertit. Et huic qui in hospitio erat, concubia nocte visum fuit in insomnijs, alterum orare ut subveniret, quòd sibi interitus à caupone pararetur: idq; cũ pro nihilo haberet, alter denuò idem rogare visus est, ut quoniã sibi vivo non subvenisset, mortem suam ne inultam esse pateretur, se interfectum in plaustrum infra stercus à caupone conjectum esse, &c. Manè igitur, ut admonitus erat, surgens bubulco ad portã præstò fuit, quærens quid in plaustro esset, mortuum eruit: bubulcus perterritus aufugit. Caupo re patefacta pœnas dedit. En imaginationem nocturnam & somnium Arcadis de familiari suo verissimum. Similiter etiam Simonides, ut idem Cicero refert, cum ignotum quendam projectum mortuum vidisset, eumq; humavisset, ha-

Cice. lib. 1. de divinat.

Cic. ibi.

 set, ha-

ſet, haberetq́; in animo navem conſcendere: moneri viſus eſt in ſomno ne faceret, ab eo quem ſepultura affecerat: ſi enim navigaſſet, eum naufragio eſſe periturum. Rediјt itaq́;, perierunt cæteri, qui tum navigaſſent. Ita ſæpè animus hominis in ſomno præſentia cernit, futura prævidet, meminit præteritorum. Jacet enim corpus dormientis ut mortui: Viget autem & vivit animus. Ego metipſe, ut hoc unum addam, ante decennium plus minus nocte quadã in collegio Pomœrij Marpurgenſium dormiens ſomniavi, me videre quendam in urbe mihi familiarem, cujus nomen nunc taceo, circa dorsũ & in brachijs vulnerari. Manè ſurgens, rem ita ut ſomniaveram, ea ipſa nocte contigiſſe, ex publico rumore protinus comperi. Scitè igitur & eleganter imaginatio Soli in homine à Theophraſto confertur, utpote quæ non ſecus operetur in ſuo globulo, & in id, ad quod ſplendor ejus dirigitur, quàm Sol in elementa ſubjecta ſuum ſplendorem emittit. Sed quorſum hæc, inquies, omnia? Ad demonſtrandum quanta vis eſſet imaginationis: quæ nimirũ tam valida tamq́;

da tamq; potens est, ut etiam ad formationẽ hominis in utero, ejusq; immutationem plurimũ sæpenumerò faciat, ut pro diversa gravidarũ imaginatione diversi fœtus formentur. Sicuti copiosè Medici in traditionibus suis de conceptione & de gravidis ostendunt. Vide integrũ tractatum de ea Paracelsi. Quemadmodũ itaq; Ephialtici vel Ecstatici, de quibus dixi, plurima referunt, quæ in Ephialte aut in ἐκστάσει sua viderint, audiverintvé: utpote gaudio exultantes in cœlis angelos, igne crematos in inferno impios: item quæ observârint in hortis, cãpis, aut alÿs in locis amænissimis. Et hæc omnia verissimè affirmare audẽt, ita ut narrarint contigisse, quò tamen nunquam venerunt, quæq; nullibi terrarum viderunt. Sic etiam Sagæ (quid enim impediret eas) imaginari possunt se convivÿs opiparè admodum instructis interfuisse, se cũ amicis suis saltasse, aliaq; tractasse hujuscemodi, quibus plerũq; delectari solent, non tantum juvenculæ sed etiam vetulæ. Ea, inquam, tam altè menti suæ imprimere possunt, se vidisse, quæ tamen nunquam facta fuerunt: ipsis domi in-

Parac. in tract. de imagin.

terim propter maritos ſuos vel liberos dormientibus. Ex appetitu verò earum phantaſia talis provenit. Quapropter minimè equidem negaverim, quin plurimæ, de hiſce Sagarum viſionibus & peregrinationibus aſſertiones ſint phantaſticæ, imaginariæ, ideoq́ꝫ nihili faciendæ. Attamen omnia apparitionibus tantum in ſomno adſcribere velle, hoc eſt, quod nemo demonſtraverit. Inſignis enim & pernitioſus iſte error eſt Ulrici Molitoris, Wierri, & qui hos ſequuntur, aliorum in propoſita quæſtione decidenda concludentium, hæc omnia, de quibus dixi, Sagis in ſomno per repræſentationem ſimilium ſpecierum φαντασίᾳ conceptarum, vel à diabolo ipſis impreſſarum, apparêre duntaxat, non revera fieri. Etenim non tantummodò Sagarum illa confeſſio metu extorta, vel ſponte facta, verum etiam aliorum hominū experientia, & ocularis demonſtratio, equitationibus, ſaltationibus, convivijs, &c. earum, fidem facit. Qui ſic inquies? Multis, inquā, judicibus, aliisq́ꝫ rerum publicarum præfectis cognitum & exploratum eſt, Sagas fateri ipſas,

ſe in

se in congregationibus suis alias veneficas mulieres ex alijs locis, quas antè non cognoverint, in sua esse societate, conspexisse: quæ deinceps à Magistratu comprehensæ, lubenter se reas esse fatentur. Addo quòd sæpè reperti sint & proditi viri, qui istis saltatricibus fistula vel tibicine canentes, vim quandam pecuniarũ inde lucrati fuissent, utpote veram & certam aliquã monetam auream argenteámve: & deinceps re manifestata, aufugissent, ne punirentur. Huc refero, quòd multi per syluas aut alias solitudines iter facientes, ejusmodi conventum Sagarum, suo visu observarunt: earumq; alias subitò evanescere: reliquas verò, quæ ad custodiendum vasa & fercula, illic in mensis reposita, mansuræ essent, in feles canesvé mutari, ne agnoscerentur. Postquam enim adventantes rei visendæ gratia propius accessuri resistentibus illis animãtibus pedes alias vé partes amputassent, domum reversi, fœminas illas, quæ in feles aut canes conversæ erant, ijsdẽ partibus, eademq; hora, qua eas obtruncassent, mutilatas viderunt. Qua, quæso, Evvichi, oculorum

experientia & viſione, quódnam clarius & illuſtrius aliud teſtimonium deſiderabis? Anné dices Satanæ has præſtigias eſſe, quód huic facilimum ſit, imagines in iſtis locis & formas talium muliercularũ excitare atq́ proferre? aut hunc ipſum formam iſtarum aſſumere? Si dixeris, fieri hoc poſſe cõcedam: aliquando quidem, non ſemper. Quomodo namq́, ſi corpore ſuo manſiſſent domi, in remotiſsimis ſyluis, quò non veniſſent, canum feliúmve ſpecie, pedes ijs aut aliæ partes ſubſtantialiter mutilari potuiſſent? Abſurdiſſima, arbitror, & omninò hæc ridicula foret opinio: qua nihil ineptius, nihil tetrius, nihil deniq́ à Phyſicæ philoſophiæ legibus magis alienũ auribus noſtris unquam adferetur. Quæſiverit autẽ alius, quibus modis, quibúſve argumeutis ſententiam iſtam tueri velimus, quòd Sagæ, breviſsimo vel unius horæ ſpacio, citiſsimeq́ in alias etiam remotiſsimas ab earum habitatione regiones, urbes, ſyluas, quò velint, per aërem ferri, moveri, volitare, ſive equitare queant. Unguentorum hoc fieri ajunt, vel à Satana oblatorum, vel à ſeipſis præparatorum

oblini-

oblinitione, si frontem, manus, aliásve corporis sui partes ijs inungant: hoc enim facto eas avolare citò ad mille millenos genios. Et hæc illorum ratio physica, & in specie quoq; verisimilis apparet. At non omne quod veri formā præ se fert, protinus quoq; κατὰ παντὸς, ut Logici loquuntur, aut καθολικῶς verum est. Quapropter paulò exquisitius diligentiusq; istud argumentum est examinandum. Cati vel lupi adipem nominant, & lac asininum, & nescio quæ alia, quibus uti consueverint. Magnam equidem ante rebus naturalibus efficiendi potentiam inesse dixi, adeò ut vix minima ejus pars nobis accuratè perspecta sit: quæ verò in istis simplicibus rebus, aut alijs, quas recensent, Sagarum in altum aërem sublationis, evectionis, deductionis causa sit, ingenuè fateor me nondum accuratè definire posse. Quod si enim attractrici alicui qualitati cum levitate simul conjunctæ effectum istud adscribere velim: eam in alijs pluribus rebus longè validiorem potentioremq; reperimus. Specifica verò, inquies, hæc virtus est, & propria quædam facultas

illarum rerum, è quibus unguenta iſta parantur, à phyſicis Medicisq́ nondũ hucuſq́ deſcripta, ſed ijs ſolummodò perſpecta, quibus Cacodæmon ſignificarit, videlicet Magis atq́ veneficis. Eſto ſanè: Si enim anxiè contendatur, nõ habeo, quod contradicam. Quandoquidem plurimis ob quotidianam experientiam in confeſſo eſt, ſæpè cõtingere: ut, ſi mariti aliquando, qui forte fortuna obſervarunt ſuas uxores prius inunctas avolaſſe, quid rei eſſet experiri cupientes ſe quoq́ perunxerint, ſimul poſt eas avolent. Id quod hiſtoriæ plurimæ, quas videre eſt apud Bodinum & alios hujus generis ſcriptores, evidentiſſimè teſtãtur. Ut ut autem hoc ſit: Unguentis tamen per ſe vim talem ineſſe, abſq́ cooperante Diaboli poteſtate haud lubẽter conceſſerim: ſicuti Paracelſus quoq́ innuere videtur: Unguenta, inquiens, nihil revera ad rem faciunt illis, quæ ad veneficia natura quidem aptæ ſunt, nec etiam verba quidquam proſunt. Verùm quæ non ſunt natæ ſub iſtis aſcendentibus, juvãte ſola ſuperſtitionis vana fide, poſſunt ijſdem ceremonijs & unctionibus obſervatis unà

Bodinus in tract. de pereg. Sagar.

Paracelſ. ca. 16. de malefic.

tis unà

tis unà cum cæteris evolare? quod idem est, ac si quis potiatur eo quod alteri præparatum est. In quibus verbis non omnem unguentis vim Paracelsus adimit: sed in ijs quæ non sunt natæ veneficæ vim eorum augeri putat à vana fide. Sunt etiam qui similiter unguentis illis eam, quam dixi, virtutem inesse negant: sed argumento minimè hanc quæstionẽ probante. Nempe quod qui inter volandum Dei veri nomẽ invocent, ulterius volare aut equitare nequeuntes in terrã à Satana protrusi, vel per se decidant. Si enim unguentis, ut inter cæteros Bodinus inquit, quibus venefici oblinũtur, vis tanta insit, eam vix impediri à nominis divini pronunciatione, id quod fieri Bodinus ob multarum Sagarum confessionem concludere videtur. At hoc infirmum planè argumentum esse, quis non intelligeret? Si enim nominis divini appellationem definias veram Dei altissimi ex intimo cordis gemitu procedentem invocationem: quidni illa vel potissimam efficacissimamq́ omnium unguentorum, adeoq́ ipsius Satanæ virtutem impediret? Ab hac certè qualiscunq́ virtus

rerum omnium naturalium infringi & imminui potest. Quandoquidē & montes vera fides transponit. Quamvis tamen ejusmodi gemitum & sinceram invocationem in ijs qui se Satanæ obligarūt ex pacto, haud concesserim. In reliquis qui forte fortuna oblinuntur, fieri posse non admodum recusaverim. Sin verò de symbolica tantum & verbali Dei conditoris nominatione istud accipias: quid, quæso, illa conferret? Quod si enim præ admiratione solummodò rerum visarum absq; ulla auxiliorum imploratione Deum nominaverint: quemadmodum vulgus re aliqua nova vel etiam ridicula sæpè conspecta exclamare consuevit, proh Deum immortalem, qualis hæc res est? quid video? Bone Deus, &c. Annè hac Dei externa & verbali appellatione unguētis in corpore Sagarum, omnem vim adimi putas Bodine, aut Cacodæmonem tantoperè illam reformidare, ab eaq; abhorrere, ut ferre vel audire prorsus nequeat? Quid igitur illud

Matt. 7. *quod Christus ait: Nequaquam omnis, qui dicit mihi, Domine mi, domine mi, introibit in regnum cælorum, &c. Et paulò post: Multi*

Multi dicent mihi, Domine, domine, nónne in nomine tuo prophetavimus? Et tunc confitebor illis: Nunquam novi vos, &c. Quamobrem, inquam, argumenti abs te Bodine allati sententia non catholica aut universalis est. Quænam igitur tandem, aliquis quæsiverit, & qualis causa est Sagarū volatus, ut quæstionis propositæ explicatio ad finem aliquando perducatur? Diligenter hanc rem perpendenti, difficile quidem est certam aliquam causam in natura Sagarum, & quibus utuntur unguentorum reperire. Qualiscunq; enim specifica virtus in iis proferatur, ejus tamen in actum deductionem à Satana ipso juvari credimus, ut effectum, de quo loquimur, non tam unguentis, quàm ipsi Cacodæmoni adscribendum sit. Et quidem hac ratione: Spiritus (nimirum maligni) vẽtis velocissimis persimiles sunt, ut loquitur Paracelsus: exempli gratia: ventis qui flant à Septentrione versus meridiem, celerrimaq; eorum operatio est. In quam sententiam diuus quoq; Augustinus: Dæmones, ait, avium volatus incredibili celeritate vincunt. Hi igitur si vo-

luerint Sagas quasdam cæteris adesse, eas deducunt ad locum ubi congregatio illarum futura sit, sive per caminum, sive alia quacunque via; stantes nimirum post tergora Sagarum. Quemadmodũ ventus spirans plumam à terra elevat in altum & ante se, donec eò loci veniat, in quo steterit. Singularem verò locum eligunt, ubi congregentur, quòd ab hominum consortio remotæ nõ impediantur, ea quæ intra parietes ædium suarum minimè possent adimplere: videlicet instructionem, conspirationem, & consultationem de inferendis aut efficiendis malis: adeoque veneficia quæque comparare atque perficere: & quia nunquam ferè conveniunt, ubi non simul conviventur ac saltent, id quod domi suæ haud commodè possent efficere. Magnus enim sæpè chorus earum est, ut Paracelsus refert, adeò ut turmatim aliquando militum instar ex ordine super pagos, montes, convalles ferantur. Quod insuper inter volandum, ut ipsæ fatentur, loqui non audent, vel etiam retrospicere: id ait fieri, quòd metuat Satan ne nominetur is qui cõdemnavit eum, altissimus. Exempla volatus

tus

tus & saltationis Sagarum qui cupit, plurima colligere potest ex alijs scriptoribus. Vide de his Augustinum, & copiosius Wierum. Item Jacob. Sprengerum, & cæteros. Concludimus itaq; ex antecedentibus repetentes: Sagas, etiamsi nō suapte natura aut proprijs viribus, & omnes, unguentorū tamen virtute à diabolo corroborata, ac deinde hujus quoq; ductu plurimas sæpè per aërem de loco in locum alium vel remotißimum ferri aut peregrinari, ubi conviventur, choreas ducant, & res alias pro lubitu cum Satana habeant atq; transigant: ut neutiquam dubitādum sit, Sagis hæc effecta veluti causis efficiētibus rectè aßignari. Quare? aut quam ob causam? quia sponte & volentes hæc faciunt: gaudent siquidem hisce rebus, & summoperè delectantur. Voluntas autem à Logicis, id est ab omnibus sapientibus atq; prudentibus hominibus inter causas efficientes rectè numeratur: ut qui consultò & consideratè quidpiam faciunt, si non principales, attamen concausæ seu cooperantes voluntariæ haud immeritò dicantur & habeantur. Imò etiamsi nihil ipsæ per se facerēt,

Augu. li. 10. item 21. de civit. Dei. VVierus lib. 2. c. 8. de præst. dæm. Spreng. in malleo mal.

agenti tamen consentientes eâdem qua ille culpa tenentur. Oritur autem ex præcedentibus alia, quæ sequitur quæstio.

De Sagarum in catos, feles, aliáve ejuscemodi animantia transformatione.

CUm *enim sæpè observatum fuerit, Sagas in congregatione seu conventu suo, ne ab aliis hominibus ex improviso fortassis adventantibus agnoscerentur, in canes, feles aut catos fuisse transmutatas: non immeritò à Philosophis præcipuè quæsitum est, utrum vera & substantialis ista sit* μεταμόρφωσις, *an verò phantastica tantùm & apparens. Item quomodo hæc fieri possit, physicáne aut naturali ratione, sive præternaturali contingat. Quocirca ne rerum causas inquirere non velle putemur, hæc etiam quæstio penitius examinanda venit, ne Sagæ quæ non fecerunt, fecisse dicantur. In thematis autem hujus interpretatione, in campum*

pum disputationis amplissimũ incidimus. Multi enim persuasum sibi habent, ac firmiter statuunt, non tantùm Sagas mutari in canes, catos, &c. sed etiam alios homines in alias bestias, utpote in lupos, cervos, asinos, & alia id genus animantia sæpè converti. Et hæc non solùm vulgi opinio, sed vel politissimorum gravissimorumq́ autorum sententia est. De λυκανθρωπία *autem, id est, conversione hominum in lupos, seu de lupinis hominibus res copiosior est: ideoq́ primò de ea videndum. Rex Arcadiæ Lycaon olim in lupum mutatus fertur ab Ovidio, ubi Jupiter post enumerationem ejus scelerum ac delictorum, ait:* Ovid. 1. Metam.

Territus ipse fugit, nactusq́ silentia ruris
Exululat, frustraq́ loqui conatus, ab ipso
Colligit os rabiem, solitæq́ cupidine cædis
Utitur in pecudes, & nunc quoq; sanguine gaudet,
In villos abeunt vestes, in crura lacerti
Fit lupus: & quæ sequuntur plura.

Unde etiam Lycaon, opinor, dictus fuit. Et harum μεταμορφώσεων *veluti Actæonis in cervum, & aliorum in alias bestias, pleni sunt lib. 15. poëtæ hujus Ovidij, quæ quod pleræq́ fabulosæ sint huc non pertinent. Si-*

militer Mœrim quoque quendam lupi formam aſſumpſiſſe, eamq́ſ ſui ipſius μελαμόρφωσιν veneficijs & herbis efficere potuiſſe, Virgilius refert:

Virgil. Eclog. 8.

Has herbas (inquiens) atq; hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris: naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpè lupum fieri, & ſe condere ſylvis
Mœrim, ſæpè animas imis excire ſepulchris.

An verò Poëtarum forſan exempla teſtimoniaq́ſ Evvichi reſpuis? Certè ſi feceris, miraberis etiam quod Bodinus aſſerit, Ulyſſis ſociorum in ſues immutationem, quam Homerus cõmemorat à Circe venefica factam verè contigiſſe: vel, ut ipſius Bodini verbis utar, non eſſe fabulam. Miraberis etiam, quòd Virgilius dixerit herbis illud effici poſſe? Næ & ego miror quod D. Auguſtinus refert, ſuis temporibus veneficas frequentes repertas eſſe, quæ peregrinantibus, aut iter aliô facientibus ſingularis cujuſdam frumẽti ſemine exhibito in caſeolis, eos in quadrupedes beſtias transformarent. Agedum verò relictis poëtis ad alios tranſeamus. Herodotus teſtis eſt, homines in Neuriorum regione frequenter cõverti in lupos. De quibus etiam

Belli Trojani tẽpore: quod cœptum eſt annis ferè 1200 ante Chriſtũ.

Augu. li. 18. de civit. Dei, 17. & 18. capitib.

Herodo. ante annos fer-

etiam Pomponius Mela: Neuris, inquit, statum singulis tempus est, quo si velint, in lupos, iterumq́ in eos qui fuêre mutentur. Plinius insuper hujusmodi luporum mētionem facit. Item Strabo, Solinus Polyhistor, & alij: adeò ut idem Plinius summoperè miretur tot tantorumq́ autorum consensum. Unū saltem addo exemplum ex Tritemio Abbate, qui Bajanum quendam Judæum, quotiescunq modo vellet, se in lupū convertere potuisse refert. Omitto enim hîc (quoniam de lupis potissimùm dicere cepi) illud quod de Ammonio Peripatetico philosopho historici referunt: nimirū quod eū, quotiescunq ad scholam suam, in qua discipulis prælecturus esset, abiret, asinus, quem ex homine factū fuisse putant, à tergo secutus sit. At quanam, inquies, causa est τῆς λυκανθρωπίας? *Utrúmne verè hoc modo contingit, an verò fictitia tota, vel fabulosa, & planè falsa est? Multi sanè hanc imaginariam solummodò esse crediderunt. Quemadmodū & Plinius inqt: Homines in lupos verti, rursumq́ sibi restitui, falsum esse existimare deberemus. Multi contrà, verè & substātiali mutatione*

mè 2200. ante quē vixit Homerus annis 40
Pompo. Mela lib. 2. de situ orbis c.1.
Plin. li.8. cap. 22.
Vide Peucer. in li. de divin.

eam fieri credunt, & quidem in multis locis. Videndum itaq; quænam ejus ratio sit. Medici porrò in morborum naturalium numero λυκανθρωπίαν *reponunt, &* λυκάνθρωπον νόσον *appellant: docentes redundantis Melancholiæ eam esse speciem, qua qui laborant, noctu domo sua egressi lupos in cunctis imitantur, vaganturq; potissimùm circa sepulchra mortuorum, donec dies illucescat, & ea quandoq; aperiunt, idq; plerunq; faciunt mense Februario. Est autem hoc de sententia illorum, depravatum maximè cogitationis & imaginationis symptoma: memoriam enim ferè illæsam conservant, facie insuper pallent, oculos habent siccos & imbecilles atq; profundos, linguam aridam, salivæ expertem. Infestantur siti vehementi & perpetua, pedes habẽt exulceratos, &c. Medelam insuper hujus morbi eandem esse tradunt, quæ sit Melancholiæ. Causa morbi statuitur redundantia Melancholiæ præternaturalis, cerebrum obsidens & obtundens, ut* φαντασία *& imaginatio lædatur. Unde ex depravata deinceps imaginatione morbus iste oritur: ut præter alios plures*

Peuce-

Peucerus eleganter collegit in lib. de curatio. morbor. nondum edito, quem in Academia Witenbergensi publicè prælegit. Atqui hæc infirma nihilominus plerisque sententia videtur, credentibus λυκανθρωπίαν *neque ex Melancholica imaginatione oriri, neque apparentem quoque fascinationem esse: sed verè & actualiter fieri, adeoque corporis humani, in corpus veri lupi* μεταμόρφωσιν *esse &c. Sed quibus argumētis hanc suam opinionem tuentur atque demonstrant? Primùm res hæc pluribus experientiæ comprobatur exemplis: quorum unum atque alterū repetam. Nempe in Asia, inquiunt, & Græcia, attestantibus nautis eò commigrantibus, frequentem esse ejusmodi luporum generationem. Item in Livonia. Quemadmodum hoc ipsum quoque refert, quem honoris causa nomino, Peucerus, se nunquam, inquiens, credidisse* λυκανθρωπίαν, *quæ verè mutatis corporibus fiat: postmodum verò cum resciverit ex pluribus fide dignis hominibus, eam sæpissimè contingere in Livonia, se non potuisse non fidem illis habere. Henricus etiam Coloniensis quidam, similiter Ulricus Molitor, &*

Peuce. in li de divinat.

Colo. in tract. de lamiis.

præter cæteros longè veriorem hanc esse putavit Bodinus: apud quem plurima quoque alia hujus rei exempla videre est: illud imprimis notatu dignū de Petro Burgot, qui Byzantij accusatus, se unguibus suis & dentibus lupinis puerum septem annorum, & deinde quatuor puellas dilacerasse & devorasse confessus fuit. Et alterum quod recitat ex Jobo Fenzelio, referente, quod comprehenso Lycanthropo cuidam ungulæ omnes abscissæ sint, isque simulac rediisset ad se, manibus pedibusque mutilatus visus sit. Huc accedit etiam argumentum ἀπὸ τῆς μετεμψυχώσεως *(quam celebris olim schola Pythagoreorum introduxit) id est, à transmigratione animarū in alia corpora desumptum. Pythagoras enim docuit, animas hominum post obitum eorum, in aliorum hominum vel brutorum corpora migrare, ut ex viris fœminæ, vel è fœminis viri in secundo ortu nascantur, aliáve bruta animantia. Hanc Timæus Locrus, à cujus nomine Plato Dialogum de universitate inscripsit, hoc modo proposuit: Referuntur, inquiens, supplicia nova quod transeunt animæ timidorum in corpora*

Bod. li. 2. cap. 6. de dæmon.

Fenzel. lib. 2. de mirac.

De metempsychosi Pythagor.

Plato in Timæo.

corpora muliebria, ut ad contumeliam exposita ſint: latronum ſive homicidarum, in beſtiarum corpora ad ſupplicium: libidinoſorum in ſuum aut aprorũ formas: levium in volatilium ſpecies: imperitorum & ſtolidorum in aquatilium ſpeciem, &c. Sed ſpecialioribus exemplis copioſius eam deſcribit Plato, ubi Erin Armenium Ecſtaticum introducit: qui refert ſe vidiſſe animam Orphei, eligentem, cygni vitam ob fœminei generis odium: vidiſſe animam Thamyræ mutatam in luſciniam: vidiſſe contrà cygni animam migraſſe in hominem. Item Aiacis Telamonii animam, elegiſſe vitam leonis, vidiſſe Agamemnonem in aquilam mutatum: adeoq́; ex aliis beſtiis animas in homines tranſiiſſe, & inter ſe viciſsim iniuſtas in agreſtes, iuſtas in manſuetas mutari, & omnibus mixtionũ modis miſceri. Et hæc eſt μετεμψύχωσις *Pythagorica, à plurimis Pythagoricis, Platonicis, Chaldæis, itemq́; Perſarũ & Aegypt. Philoſophis ap̄pbata. Quid verò ꝙ & Theologi multi aliis etiã præter* μετεμψύχωσιν *argumẽtis, eiuſmodi mutationẽ hominũ fieri demonſtrãt? eo modo quo fœminæ*

Plato ſub finẽ 10. de Republ.

nonnullæ ſpecialiter in viros converti dicuntur. Gell. li. 9. cap. 4. *Ut Gellius ex Plinio refert, fœminas ſic, uti dixi, mutari in mares. Plinius,* Plin. lib. 7. natur. histor. *inquiens, ſe non audiviſſe, neque legiſſe, ſed vidiſſe ſe & ſcire ſcripſit. Ait enim: hoc non eſt fabuloſum. Invenimus in annalibus Q. Licinio Craſſo, C. Caßio Longino Coſs. C. Aſinij puerum factum ex virgine ſub parentibus juſſuq́ue Aruſpicum in Inſulam deſertam deportatum, &c. Et paulò poſt: Ipſe, inquit, in Africa vidi mutatum è fœmina in marem die nuptiarum L. Coſitium civem Tryſditanum: vivebatq́ue cum proderem hæc. Atque hæc plerunque ex prophanis autoribus. Quod ſi denique ſacroſanctarum literarum monumenta conſulamus, ex eorum quoque hiſtorijs demonſtratio quædam deſumitur.* Dan. 4. *In Daniele vate veriſſimo exemplum habent manifeſtiſſimum de Nebucadnezare rege, ab ipſo Deo in beſtiam converſo per integrum ſeptennium. Cum enim in palatio regni Babyloniæ obambulans ſuam potentiam ipſe nimium jactaret: eadem hora, ut Propheta inquit, verbum Prophetiæ completum eſt in Nebucadnezare.*

zare. Nam ab hominibus depulsus, cum bestijs agri in vinculo ferreo chalybeoq́ herbam ut boves, comedit, & rore corpus ejus intinctum est, usq́ dum pili ejus ut aquilarum plumæ crevissent, & ungues ejus, ut avium. En corpus regis plumosum, & unguibus ornatum. En bestiam ex homine natam. Quid igitur, & quam ob causam dubitabimus amplius, quin homines (id quod in principio demonstrare constitueramus) in aliorum animãtium species mutari queant? Res hæc cum propter sensibilem infallibilemq́ specialium experientiam, tum propter certissimam Danielis historiæ veritatem, minimè dubia videtur. Quamobrem & Bodinus de proposita quæstione differens, Res mira, inquit, hæc est: verùm longè magis mirandum puto, quòd sint, qui tot clarissimorum autorum argumentis testimonijsq́ refragari non verentur. At verò, inquam, quantumcunq́ mira sit, natura tamen hominis ita comparata est, ut non facilè aliorum placitis acquiescat, si probabiles saltem ullæ rationes contrà adferre possit. Quamobrem ut certi aliquid de animantis

rationalis quæ fertur, hoc est, hominis trãsmutatione cõcludatur: præmissis istis omnibus nostram quoque sententiam τοῦ λόγου καὶ τῆς φύσεως sacramenta observantes denuò adjiciemus. Homo est animal ratione præditũ: materia scilicet corporata, & forma corporis experte, utpote ratiocinandi facultate constans. Quandiu hæ causæ essentiales materia & forma conjunctæ manent: tandiu, ut & suprà attigi, homo substantiam suam, & hujus propriam denominationem retinet: tandiu, inquam, homo est & manet homo. Si verò dissolvantur, corpus humanum destruitur atque perit, quæ destructio mors hominis est. Neque enim possunt istæ secundum naturæ ordinem dissolvi, nisi ab uno præpotente DEO in morte hominis, qualescunque sint ejus occasiones. Deus enim unicuique homini, ejusque vitæ, antequam in utero matris suæ conceptus fuerit, certum terminum & finem unum ordinavit, constituit, & limitem intransgreßibilem posuit, ut quæcunque anima humana semel à corpore suo secesserit, ea non poßit iterum adesse illi corpori, aut consociari, ante novißimum

Dei

Dei conditoris in mundi extremitate judicium. Hæc, inquam, immutabilis est Dei omnipotentis ordinatio. Hic naturæ humanæ ab eodem factus est cursus, & non alius. Quamvis citra mortem ejusmodi sensibilem unus Elias in igneo curru, vivus nimirum in cælos subvectus est. Quod si igitur hominum quorundam forma substantialis ante hunc novissimum terminũ in hac vita subinde ad certum spacium corrumperetur, ac toties restauraretur, aut recuperaretur: necessariò fatendum esset, unum eundemq́; hominem, quantũ ad essentiam sæpè mutari: id quod nemo unquã philosophorum cõcesserit: sequeretur Dei ordinationem, quam dixi, non servari: sequeretur contra verissima physiologiæ fundamenta, unũ eundemq́; hominem in sua vita sæpè de novo generari seu reviviscere, itemq́; sæpè mori. Amissio enim seu secessio formæ substantialis mors ab omnibus Physicis definitur. Novæ formæ seu pristinæ recuperatio, generatio vitæ est. Quamobrem ita breviter colligo: Si homines vel venefici vel alii, in lupos, vel etiam in asinos, cervos, ante fatalem, & à divina

providentia determinatum vitæ exitum mutarentur, mutatio illorum aut à DEO ipso, aut à Satana ortum trahet. Sed neutri istam efficientiam adscribere possumus. De Deo antè diximus. Quòd verò Lothi uxor in statuam salis à Deo conversa scribitur, ea specialis quædam & fatalis conversio fuit. Non enim fœmina ista deinceps formam suam iterum recuperavit, ut Lothi uxor iterum fieret aut diceretur: sed omnimoda ejus ob promeritam ultionem perditio fuit, & in hujus testimonium statuæ perpetuò duraturæ erectio, à qua durationis perpetuitate statuam illam nonnulli Salis appellatione cognominatam fuisse censent, quod hoc nomine Hebræi, quamlibet rem diutissimè durantem describere cōsueverint. Satanæ porrò si efficientiam, quam dixi, adscribere quispiam velit, is absurdissimè fecerit. Iste siquidem nullam neq; hominis neque alterius rei naturalem & semel in ortu nativitatis à Deo creatam speciem mutare, & aliam inde creare essentialem potest. Creatio namq; propriè dicta solius Dei opus est, qui postquam omnia rerum naturalium

ralium genera omnesq́ species creasset, singulis illis (exceptis spiritualibus) creaturis, ut ipse à creatione liberaretur, potestatem quoq; siue facultatem indidit similem ex sese speciem progignendi: quarum si una formam suā prorsus amiserit, omninò perdita, destructa, mortua, ab universis physicis rectè dicitur. Satan itaq; cum & ipse creatura sit spiritualis: nullam neq; sibi similem creaturam, neq; corpoream quamcunq; de novo creare potest. Proinde cum Satan hoc non possit, quis sanæ mentis compos ulterius hominū Metamorphosin aut in alia animantia transformationem asserere & defendere audeat? Nemo scilicet, qui vel extremis, ut ajunt, labris, physiologiæ primordia degustavit, id ipsum conabitur. Enthymematicus igitur syllogismus ex antecedentibus demonstrationibus repetitus talis esto: Homines neq; à Deo ipso, neq; à Satana, multò minus ab hujus ministris substantialiter in lupos mutantur: Ergo talis aliqua mutatio, quæ verè & corporaliter fiat, minimè credenda est. Sin verò præcedentia exempla quispiam vehementer urgeat, facilis est illa

examinandi & intelligendi ratio. Quod enim Bajanus ille Judæus Trithemij Abbatis, se quoties modò placeret immutare potuerit, libentissimè credidero: sed quod verus factus sit lupus, animal videlicet ad ululandum quod nascitur, ossibus, cæterisq; partibus lupi substantialiter constans, nemo mihi persuaserit. Potuit ille aliorum visionē obductis crassioribus humoribus fallere: potuit effascinare, ut lupum pro homine viderent: potuit etiam cooperante Satana lupina specie sive forma corpus suum vestire, vel deniq; corpus suum oculis aspectantium subducere, & in locū ejus lupum, vel saltem lupi simile corpus producere. Quemadmodum Pythonissa illa in Endor Sauli

1.Sam.28 *Samuelem ab inferis reduxit, non ipsum puta Samuelem regem, sed similem illius imaginem, simile spectrum, ut Pet. Martyr*

Martyr in loc. comm. Bod. lib. 2. cap. 3. Eccles. cap. 46.

copiosè demonstrat. Quamvis ut annotat Bodinus, Theologi quidam putent, hunc verum fuisse Samuelem: eò quod ab Ecclesiaste dicitur: Samuelem post obitum suum prophetasse nunciata morte regis & victoria Philistæorum. Deinde quod Samuel iste

in sua

in sua responsione magnum Dei Iehovæ nomen quinquies enunciãdo repetierit: quod tamen audire Cacodæmones perhorrescunt. Intellige enim contra Bodinum, aliquando etiã diabolum ex jussu Dei vera nunciare: ut Tho. Erastus uberius declarat in Antiparacelsicis, & vel coäctum Dei appellationem audire vel etiam exprimere. Praeterea ꝙ Petrus iste Byzantinus puerulos & puellulas lupinis suis dentibus dilaniarit, & plures voluerit, hæc stolida fuit ejus persuasio: dum forti imaginatione se lupum esse putans, eos ex illicita & præternaturali appetitione manibus suis, quarum extremitates, ungues aut ungulas credidit, impetu validissimo discerpsit & comedit. Fidem huic facit, quod & alij robustiores homines facilè puerulum aliquem discerpere vi maxima possint. Fidem pleniorem facit, quod ex depravata similiter imaginatione gravidæ mulieres, de quibus antè, non tantum crudas quaslibet carnes, verumetiam, lutum, & varij generis terrestrem materiam devorent. His enim omnibus meliorem & gratum magis saporem obtinet humana ca-

 ro, ut

ro, ut impiorũ quorundam experientia, in ea decoquenda, & alijs ad comedendum exhibenda, docuit. Idem de similibus judicium esto. Sed quid seorsim de Pythagoreorum metempsychosi dicemus? Dicendum certè quod res ipsa est: videlicet quod illa comparatè aut μεταφορικῶς secundum similitudinem, & non absolutè secundum substantiam sit intelligenda. Nempe observandum rationales animas in vitam non bruti alicujus sive brutorũ, sed brutam, id est, brutorũ propemodum similem & vicissim demigrare intellige, quantum ad mores inhonestos & planè efferos, &c. Hæc siquidem interpretatio, omnibus penè illustrioribus Platonicis, excepto Plotino, maximoperè placuit, ut Marsilius Ficinus attestatur, qui & ipse plenius eam interpretaturus inquit: Intelligitur, ubi ait Plato hominem fieri brutum, id non propriè, sed quadam similitudine dici. Et paulò post. At verò gradus brutorum omnes paulatim ex graviori rationalis animæ lapsu multiplicari: intellige animam nostrã ob quandam liberi motus infinitatem posse intra se in brutorum

Ficin. in argumẽ. lib. 10. de Republ. Idem in fine compẽdii in Tim.

omnium

omnium affectus habitusq; proruere, &c. Allegorica igitur hæc sive mystica sententia (qualis plerorumq; pythagoræ dogmatum est) de liberrimo & infinito animarum humanarum motu, evidentissimè nobis ostendit, ante definitam metempsychosin nulla ratione substantialem aliquam hominum in bestias transformationē arguere. Quod insuper ad Nebucednezarem regem pertinet, textum Danielis Prophetæ diligenter perlegentibus, riteq; considerantibus, liquidò apparebit, mutationem istius regis factam esse οὐ κατὰ σῶμα *verè & substantialiter, sed* κατ' εἶδος φαινόμενον, *vel potius* καθ' ὁμοιότητα, *ut similis evaserit bestijs in sylvis hinc inde irrationabiliter currentibus. Nec enim textus inquit, eum factū esse bovem aut aliud quoddā certo nomine insignitum animal: sed segregatum esse ab hominibus, & cum bobus aut instar boum herbas agri comedisse. Qualis igitur, quæso, hæc consequentia foret, si dicerem: Nebucadnezar segregatus ab hominum cœtu instar bovis alicujus fœnum aliasq; herbas comedit: Ergò verè bos fuit.* Ἄλογον *planè hoc est di-*

cere. Consequentis enim cum antecedente in isto Enthymemate connexio minimè necessaria est. Quoniam præsertim non adeò contra naturam hominis est, vesci herbis agrorum etiam crudis & inconcoctis. Inprimis, cum Deus regem istum post datam sufficientem pœnã ad sese redire voluerit. Insuper nec pili ejus prolixiores instar plumarum aquilæ alicujus, nec etiam ungues ejus instar avium, Logicè rectéq; id, quod alij volunt, hoc est, bovis substantiam arguunt atq; demonstrant. Quid enim mirum videatur physicæ artis principia tenẽtibus, pilos Nebucadnezaris in longitudinẽ excrevisse: cum tanto tempore corpus ejus rore madefactum, adeóq; humores omnes ob inconsueta alimenta magis magisq; corrupti fuerint? Pilorum siquidẽ longitudo ex crassioribus in humidiore corpore redundantibus humoribus provenit, teste Galeno Medico. Quemadmodum experiẽtia testatur, etiam suspensorum diutius hominum cadaverib. pilos longiores sæpè enasci atq; produci. Et quid multis? Si enim maximè (quod tamen neutiquam concesserim) in bestiam

veram

veram mutatus fuisset: unicum tamen hoc exemplum, universalem Dei in hominum corpore & forma ordinationem nequaquã immutari probaret: hominem scilicet humanam suam naturam & formam retinere adusque totius dissolutionem ac mortem ipsam. Fatalis enim hæc Regis illius pœna & singularis quædam ultio esse debuit, in utilem tamen ejus vitæ finem directa: ut nimirum rex iste arrogantissimus superbia deposita seipsum humiliaret, ac summam omnipotentemque Dei Majestatem rectius cognosceret. Rectè igitur, Evvichi, in principio libri tui dixisti, historiam Nebucadnezaris non juxta τὸ ῥητὸν *intelligendam. His proinde satis abundè demonstratis, non possum non summoperè mirari Bodinum, alioquin tam acerrimi judicii, quàm variæ lectionis virum, qui contra sententiam historiæ Danielis, verbis etiam non rectè citatis dixit: Nebucadnezarem in bovem à DEO transformatum fuisse: indeque contra rationis dictamen, generaliter, & quidem prolixa oratione hominum in bestias metamorphosin demonstrare aggressus copiosissimè* Bod. lib. 2.cap.6.

acerbißimeq́ in alios ſibi contradicentes invehitur. Nihil certè nos ullos metuemus Bodinos, nihil Peuceros, nihil denique alios ullos, qui in Livonia, in Aſia, Græcia, & neſcio ubi locorum alibi Lycanthropos ex hominibus ortos conſpexerunt. Quamobrem, ut unde digreſſa eſt, eò redeat deinceps oratio noſtra, ſtatuo: ut nec alios homines, ita nec Sagas unquam in lupos, & per conſequens in feles, canes, lepores & ſimiles beſtias immutari. At, inquies, ſit venia dictis. Senſibili enim oculorum experientiæ & Sagarum ipſarum confeßioni fidem non habere nefas ſit. Eſto ſanè. Aſt contra, inquam, apparens iſta & phantaſtica omnis fuit viſio, fucataq́ & umbratilis tantùm imago, ut homines quidem maneant, ſed brutorum animantium ſpecie extrinſecus apparentes ſolummodò videantur. Imago ſcilicet vel ab ipſo Cacodæmone, ejúſve auxilio, vel ex mera illorum, quos hoc modo mutatos eſſe dicimus, imaginatione orta. Facilimum enim eſt dæmoni Sagarum corpora alterius cujuſdam beſtiæ ſive rei cujuſlibet figura aut imagine ſuperinducta tegere, ne

re, ne

re, ne quales ſint homines agnoſcantur. Eſſe autem eas vel latere ſub tali imagine abſconditas, ſeorſim exemplum iſtud Bodini indicat, ubi refert de Sagis nonnullis Vernenſibus, quòd cum ſæpè in arce quadam præantiqua in ſpecie multorum felium convenire ſolerent, ideoq́ viri fortes quinq́ ad explorandam rei veritatem iſtic pernoctare aliquando propoſuiſſent, unus ex illis ſit à felibus interfectus, à reliquis autem Sagæ multæ vulneratæ ſint: quæ cum iterum in fœminas mutatæ eſſent, domi in lecto ſingulæ ſuo decumbentes, ab aſtantibus vulneratæ mutilatæq́ videbantur.

An Sagæ cum Satana rem veneream exercere poſſint.

IN *cauſis porrò Sagarum judicandis & decidendis ulterius controvertitur ac diſputatur:* U*trum poſſint Sagæ cum Satana ad rem veneream exercendam, commiſceri, ut ex commixtione tali fœtus humanus, isq́ vitalis generari queat? Hujus verò quæ-*

stionis disputandæ, sicut & antecedentium causa fuit, experientia ipsa propriaq́; Sagarum, qui tale aliquod delictum perpetrârunt, confeßio: præsertim verò Ephialticorum, de quibus Physici docuerunt, imaginatio actioq́; mirifica. De his igitur videbimus contemplabimurq́;, quas in Physiologia rationes causásve naturales obtineant. Semper enim experientiæ argumento τὸ τοῦ λόγου κριτήριον *conjungendum: & disputatio nostra de simili Sagarum actione melius deinceps intelligitur. Ephialtes proinde morbus, ut quibusdam placet, à viro quodam ejusdem nominis Etymologiam traxit: aliis tamen à phantasia dicitur, qua Ephialtici ægroti afficiuntur, quoniam imaginantur hoc morbo correpti, se ab aliquo pondere comprimi.* Ἐφάλλεσθαι *enim insilire alteri significat, item irruere & invadere alios. Vulgò incubonem vocant, sive incubum, ab incubando: quod pondus quoddam nobis dormientibus incumbere, & super nos consistere putemus. Plinius modò suppreßiones, modò noctis ludibria, item Faunorum in quiete ludibria vocavit. Oritur autem hic morbus,*

bus, cum ſpiritus animales exiſtentes in cerebro ob vapores aſcēdentes á pituita & melancholia obtenebrantur, ut virtute ſic oppreſſa videatur aliquid grave inferri, teſte Aëtio Medico. Adjuncta enim hujus morbi, quæ ſymptomata Medicis dicũtur, ſunt: corporis motus tardiſsimus, & torpor, & per ſomniũ maximè torpida ſenſatio. Item præfocationis ſenſus, & veluti irruentis alicujus corporis occupatio. Præterea nõ tam vociferationis quàm vocis ipſius irritus conatus, ita ut maximè in verba erumpere & clamare hoc morbo correpti velint, neutiquam tamen poſsint. Nonnulli inſuper tam inanibus viſis afficiuntur, ut eos quoq;, qui in ſe irruerunt, oculis verè & auribus percipere credant, & à ſe uſum turpiſsimæ libidinis exigere: mox etiam eos ſi digito apprehēdere velint, in pedes ſeſe ilicò conjicere opinentur. Et ſi diutius hic morbus perſeveret, graviora plerunq; diſcrimina denunciat & parere poteſt: nēpe apoplexiã, furorem, epilepſiam. Nam quæcunq; Epileptici interdũ & in vigiliis, eadem propemodum noctu & per quietem Ephialtici patiuntur. Cõtingit

Li.6.c.2.

autem hæc affectio Melancholica plerunque resupino corpore jacētibus hominibus, tum aliis, tum potissimùm vetulis. Illæ enim ob sexum & ætatem admodum pituitosæ, pleræque etiam ob animi affectus, qui à curis ab avaritia & similibus oriuntur, Melancholicæ existunt, ideoque accedēte illo sensu communi ab impurioris spiritus assidua suggestione vitiato se pati quidpiam molestum existimare. Sed cum id temperamentum sortiantur etiam juvenculæ propter absentiam plerunque amantium & amicorum suorum tristiores, & variis curis cogitationibusque implicitæ: non mirum si & ipsis hic morbus frequens & familiaris sit. Omnes igitur ejusmodi & juvenculæ, & potius vetulæ hoc morbo affectæ, ob læsam planè phātasiam & imaginationem accedente interim metu (sunt enim pleræque timidæ atque meticulosæ) existimarunt se à spectro quodam vel dæmonio divexari, quod à symptomatibus incubum nominarunt. Unde demum varia miraque apud veteres figmenta de equitantibus istis nocturno tempore dæmonibus exorta fuêre. Inter cætera verò

spar-

ſparſum illud peculiariter fuit de dæmonũ prius cum viro aliquo, deinde cum muliere congreſſu, & prognatis ex coitu ipſorum liberis. Quicquid quicquid autem de Ephialte fingatur, qui plurimis etiam honeſtiſſimis piisq́ hominibus, altè præſertim dormientibus, contingit: eum nihil niſi morbum ex melancholia redundante ortum eſſe cenſemus. At verò quod de coitu ſpirituum illorum cum hominibus ſpargitur, de eo, propter Sagas quæ hunc ipſum ſæpiſſimè vel ſemetipſas aliquot annos expertas eſſe teſtantur, deinceps ſigillatim videndum. Etenim quod de eo dicitur, id plurimi etiam cum Ethnici, tum Eccleſiaſtici autores in ſcriptis ſuis prodiderunt, eundemq́ ſcilicet dæmonem viris ſceleratis, & Magis ſuccubum, mulieribus incubum effici: & tum ſemen viro alicui ante ademptum mulieris inde ſinui in ipſo actu inſtillari, atque hinc ſæpè fœtum concipi & generari, quem vulgò appellant ein Wechſelkind. *Auguſtinus ante omnes Theologus graviſſimus, creberrima, inquit, fama eſt, multiq́ ſe expertos, vel ab eis qui experti eſſent (de quo-*

Li. 15. de civi. Dei, cap. 23.
Li. 1. qu. ſuper Geneſ. qu. 3.

rum fide dubitandum non est) audivisse confirmant Sylvanos & Faunos, quos vulgò incubos vocant, improbos sæpè extitisse mulieribus, & earum appetiisse ac peregisse concubitum. Et quosdam dæmones, quos Galli Dusios vocant, hanc assiduè immunditiem tentare, efficereq; plures commemorant, ut hoc negare impudentiæ videatur. Quid quod hunc dæmonis cum mulieribus congressum nonnulli, honestarum quoq;, ut loquuntur, fœminarum, quibus ille contigerit historia defendere nituntur? Mercatoris cujusdam uxor prope Witebergam peculiarem solita fuit concubinum admittere, quæ tamen proba fuit visa mulier. Et contigit marito negotiationis causa peregrè agente, amasium aliquando noctu redire, & post curatam ejus cuticulam hora matutina picæ specie assumpta momento foribus insidere, & concubinæ suæ his verbis valedicere: hic tuus hucusq; fuit amicus: dictoq; citius evanuisse. Apud Holandos religiosam quandam virginem ex propria peractæ cum dæmone hujus spurcitiei confessione flammis adjudicatam esse, Wierus, Sagarum

rum alioquin propemodum patronus conspexit. At utrum ista ut nomine, sic reipsa quoque & verè religiosa fuerit, penes autorem illum esto. Quis enim certò affirmaverit? Sed tamen & propriæ Sagarum multarum confeßionis exempla referuntur, tum ab aliis, tum à Bodino plurima. Ex isto hæc imprimis notanda puto: Magdalenam, ait, Cruciam Corduba in Hispania natam, monasterii cujusdam Abbatissam anno 45. confessam esse, se 12. ætatis anno è maligno spiritu ad incestum solicitatam ei consensisse, & ab eo tempore annis amplius 30. ei concubuisse. Et historia Divi Bernhardi: quæ testatur Sagam fuisse, quæ marito non animadvertenti accubans sæpenumerò Satanæ se commiscuerit. Idem & in nostris regionibus multæ Sagæ proximis annis testatæ sunt. Sin verò de mulieribus dubitas eas ex imaginatione hoc ipsum habere putans, vide quid idem Bodinus de viris proferat: Magus enim quidam Benedictus Berna, sacerdos octogenarius, ut ille refert, dixit se amplius 40. annis cum dæmone muliebrem formam habente coivisse, eumque sibi nemi-

Li. 2. c. 7.

ne cernente, fuiſſe comitem, nomine tamen Hermionem. Unde etiam vivus poſtea crematus eſt. Item alter quidam Sacerdos ſeptuagenarius faſſus eſt, ſe itidem cũ illo muliebri ſpecie amplius 50. annis venerem exercuiſſe: & igni traditus eſt. Hæc exẽpla firmiſsima eſſe Bodinus arbitratur ad comprobandum copulationes iſtas neq; illuſionibus neq; morbis annumerandas eſſe, ut in fine capitis ſuprà citati ait. Et quæ veriſsima hiſtoria eſt: Anno 73. 14. Novembris, in vicinia noſtra, in Ducatu videlicet Brunſuicenſi, Stephanus quidam Kalen *dictus, cujus uxor haud longo antè tempore cremata erat, & ipſe Magiæ accuſatus, dixit: ſe ſeptem annis cum dæmone, quem amicam ſuam credidiſſet, nomine* Die Kolſtruckſe *dictam, rem habuiſſe veneream. At quid pluribus exemplis opus erit? quorum ubertate libri aliorum referti ſunt. Ecquid autem ad hæc omnia dicemus? Rationes enim experientiæ perpetuò conjungendæ ſunt. Certè Phyſicorum traditiones de generatione recordantibus, easq; probè perpendentibus apparebit abſurdum eſſe illud quod dicitur*

de co-

de copulatione ſpirituum & Sagarum. Hæc enim ratio, hæc natura, hicq́ modus eſt generatricis facultatis, quam Deus omnium animantium generi ſimilem de ſe ſpeciem procreaturo indidit, ut ex ſemine maris & fœminæ in utero fœmineo tanquam in naturali & propria ſede ad id deſtinata ſimul commixto fœtus concipiatur & generetur. Et alius locus, aliúſve ſobolem procreandi modus nullus eſt. Locus ſcilicet ſubjectus eſt uterus illius matris; quæ fœtum debet producere: in eo enim ſemen utrunq retentum beneficio caloris concoquitur ad conceptionem ſobolis. Genitura igitur humana in ordinatis tantùm á Deo membris, generationi apta, ſi extra propria conceptacula qualicunq etiam ratione transferatur, interire & corrumpi creditur, cum ſcilicet ſpiritus & calor ille cordis totiusq́ corporis vel qualitate & quantitate juſta in ea temperatus non ſit, vel planè non adſit. Præterea quicquid de iſta ſeminis natura ſtatuatur, ſubſtantia tamen ſpiritualis actualiter aut carnaliter cum fœminis coire nequit: ſicuti Caſſianus quoq in collatione Patrum rectè aſſe-

 ruit.

ruit. Ut maximè enim exteriorem hominis figuram spiritus illi assumere valeant, & aliquo elemento aëreo corporati esse: quale corpus ijs præter alios etiam Augustinus alicubi tribuit, vix tamen ita poterunt assumptum à se aëreum corpus indito calore spiritu & sanguine, ex quo semen generetur, vivificare: ut cum muliere aliqua cõgredi potis sint. Minimè, inquam, sequi videtur ab aëreo spiritu vel etiam corpore, cum eo, quod temperata elementorum permixtione consistit: naturalem vel similem ei, qui inter corpora terrestri magis temperie imbuta contingit fieri vel exerceri posse congressum. Aërem quidem vel aëreum corpus spiritus illi adferunt: sed in actu venereo præter alia sanguis & caro requiritur, quibus spiritus aut aërea spirituum corpora carent. In qbus tamen uberius proferendis parcendum est pijs auribus. Neq; etiam spirituales angelorum naturæ creatæ sunt, ut similem de se speciem in hoc mundo singulæ producerent, nusquam enim hoc de illis scriptum reperitur. Universæ enim eorum legiones quotquot sunt, in principio rerum simul à

Deo

Deo creatæ sunt. Cur igitur naturali & physica ratione, modóve aut more virorum instar humano, cacodæmones cum Sagis venerem exercere posse assereremus? Copulatio ista venerea qualis qualis describatur, naturalis tamen non est: eam intellige, quæ in physicis de generatione hominum describitur. At quid respondebimus ad experientiam aliorum, de tot exemplis à Bodino, Wiero, aliisq; autoribus, qui de hac materia scripserunt, historicè annotatis? An manifestæ experientiæ contradicemus? An nihil etiam spontaneam Sagarum confessionem faciemus? Id omne, puto, nefas esse dixeris. Si autem hoc sit, à causarum quoq; hujus actionis, de qua modò disseritur, inquisitione, minimè desistendum, sed ulterius pergendum fuerit. Nihil enim turpius esse physico, quàm fieri sine causa quidpiam dicere, Cicero rectè pronunciat, Physici nomine vocans omnem eum, qui de rebus naturalibus disserere aliquid velit. Quam igitur causam aliam adferemus? Si maligni spiritus actiones venereas exercuerint, ut ἐμπεῖρία *significat: id præstabunt non secun-*

Lib. 1. de finib.

dum incorpoream ſuam ſubſtantiam, quatenus ſpiritus ſunt & permanēt, ſed aſſumpto corpore alicujus animantis, qualicunque illud forma oſtendatur, & ſive aëreum ſit, ſive alterius materiæ. Et ſi maximè ſit aëreum carne & ſanguine deſtitutum, partes tamen illius hunc in modum diſpoſitas robuſtasque aſſumere poteſt ſpiritus quiſque, ut quod velit his ipſis efficere aut operari, eum venefici homines manifeſtè & ad tactum ſentiant: ſicuti plurimæ Sagæ fatentur ſe ſenſibiliter ſæpenumero à ſuo ſpiritu percuti & flagellari. Unum *addam exemplum ſequens. Marpurgi circiter annum 78. Dæmoniacus quidam juvenis ruſticus die quodam Veneris, quando publicæ haberentur preces, Theologorum concionatorumque conſilio in templum ductus eſt, ut tentarent ſi dæmonem ex eo poſſent propellere. Cum verò finitis iſtis precibus iterū in Xenodochion* W*eidenhuſianæ plateæ, quod Dei domum vocant incolæ, duceretur: civis quidam mihi optimé notus, poſtquam juvenem illum ſuas ædes (in quibus tum temporis abſente familia ad ignem in foco ſuo ſolus ſtabat) præ-*

bat) præterire ex comitantium tumultuaria vociferatione observaret: ardentibus votis apud Deum pro ipso intercedens, ipso momento precationis suæ à genio quodam, sibi tamen invisibili, protinus tam duriter ad cervicem percussus est, ut pronus ad terram procideret. Quia, puto, genius iste malignus ferre non potuit, ut homines pro juvene, quem obsederat, intercederent. Sensibilem, ajebat, se ferientis quasi manus robustioris tactum evidentissimè percepisse, facie sua ad ignem conversa. Historiam hanc, is, cui contigit quod dixi, eo ipso die mihi soli revelavit, ne, si uxor vel liberi sui idem rescriscerent, deinceps, ut à timidis fieri solet, in domo ista sibi metuerent. Et de veritate hujus rei gestæ ne minimum quidem dubitandum est. Quid enim quod & boni tres angeli, assumptis corporibus non simulatis aut phantasticis, sed substantialibus, ad Abrahamum divertẽtes, cibum cum eo sumpserint? ut Moyses divinus historicus refert in Genesi. Quid & illud quòd duo ad Lothum venientes angeli, apud eum scilicet pernoctaturi, sub vesperam, quando incolæ Gen. 18.

civitatis eos ex ædibus Lothi vi extraherent vellent, ipseq́ idcirco ad tumultum sedandum ad illos egressus esset, angeli, inquam, illi, aperta janua Lothum ad se retraxerunt,
Gene.19. & post se januam iterum clauserunt: matutino deinceps tempore, cum Lothus tardior unà cum suis ad abitum esset, angeli tum ipsum, tum uxorem filiasq́ duas manubus corripuerunt, & extra urbem secum duxerunt? An verò putabis partes corporis illorum angelorum, quibus commemoratas res perfecerunt, fuisse imaginarias, & non potius verè cum adspectabiles, tum tractabi-
Num.22. les? Accedit igitur Angelus etiam, qui Bileamo ejusq́ asinæ obviam venit, districtũ ensem in manu tenens, quo asinam tertia quoq; vice impediret, ne progrederetur. Et multò magis is, qui Jacobum Patriarcham,
Gene.32. cum quo dimicabat, percussit in fæmora, adeò, ut & nervi illius dislocarerttur. De quibus vide plenius Methodum Hyperii Theologi. Ex his enim necessariò efficitur, corpora à spiritibus angelicis assumpta non fuisse tantùm phantastica aut apparentia, sed vera, ὑσιώδη, substantialia, & per consequens dæmo-

dæmones corporibus ejusmodi assumptis, operationes exercere posse humanas, utpote tangere homines, apprehendere, percutere, cum iis dimicare, aut aliud quidpiam agere, adeoq́ue, ut intellectum est, cibum potumq́ue assumere. Quid igitur mirum fuerit, si etiam cum Sagis coire actualiter, & ad satisfaciendum Veneri suppetias ferre poßint? ubi leviore corporis titillatione & motu actioneq́ue haud validiore ad libidinem solummodò earum refrenandam opus est. Si deniq́ue dæmones isti Sagas ex una civitate in aliam per sublimem aërem, ut antè demonstratum fuit, rapere possunt: partes quoque muliebres earum, quietè præsertim jacentium, ad placitum movere ipsis nequaquam difficile fuerit, ut coëuntem illæ spiritum aliquem manifestè tangant. Quamobrem de potentia propositæ spirituum actionis neutiquam dubitantes, eam veluti naturæ ipsorum minimè impoßibilem, falsò ab aliis imaginationi tantùm aßignari asserimus. Fateor equidem sæpè imaginari tum Sagas, tum alios homines se videre, tangere, facere, quæ

 tamen

tamen minimè vident, tangunt aut faciũt. Et hoc experientia ipse edoctus fateor. Cur autem è somno expergefacti cessante nocturna imaginatione, postquam antecedentis temporis quo vixerunt, & rerum quas gesserunt, sumpto spacio recordari licet, faterentur id quod intelligunt & animadvertunt, se per φανtασίαν solummodò vidisse, audivisse, &c. præcipuè verò qui norunt ob tale aliquod facinus, sibi vitæ discrimen imminére? Perabsurdum hoc esse arbitror. Quod si tandem dubitare perrexeris, unde semen accipiant Cacodæmones isti Sagarum incubi, quod Sagæ fatentur sibi, & quidem plerunq; frigidum injici: cum carnis & sanguinis sua natura illi expertes sint: hujus quoq; quæstionis rationem investigare haud difficile opinor. Si enim verè id se hoc modo habet, cogitare facilimum est, dæmones ineffabili quadam celeritate id aliјs ademptũ in ipso momento venereæ actionis, succumbentium Sagarum sinui infundere posse. Quod si setas, pilos, aliaq; hujusmodi, Sagæ per insensiles corporum humanorum partes geniorum suorum ministerio intrudere queunt,

queunt, ut plurima indubitatæ experientiæ exempla testantur: nemo quoq; inficias iverit, quin genij ipsi longè facilius semen alterius alicujus animantis per patentes & amplos suarum amicarum meatus immittere possint. Hoc enim ex natura comparatorum argumentorum necessariò sequitur. Quod insuper de liberis ex tali, quam diximus, venere procreatis disputatur, negare non possum, me ipsum tales nunquam vidisse. Compertum verò & exploratum est cum ex Ulrico Molitore, tum ex Inquisitorum & aliorum annotationibus, fuisse aliquando tales Satyrorum filios alicubi progenitos, eosq; deformes, macros, & aliquantulùm proceros. Quemadmodum & Gigantes olim è concubitu dæmonum atq; mulierum natos esse nonnulli contendunt. Ecquid autem veritatem generationis hujus sciscitātibus asserendum erit? Annè fieri talis unquam potest? Ulricus ille, quem modò nominavi, concludit eos vel planè phantasticos esse, vel alijs puerperis subreptos fœtus. Bodinus etiamsi propter crebram experientiam copulationem Sagarum & equitan-

tium dæmonum concedat, nihil tamen certi de liberis ex ea prognatis affirmat: referens tantùm id ab Hieronymo, Chrysostomo & alijs quibusdam negari, qui putant liberos esse solummodò in specie humana Satyros, non veros homines. Quid igitur nos hac de re statuendum esse pronunciabimus? Id certè quod res ipsa postulat. Nempe si ex dæmoniaca tali operatione liberi procreantur, requiritur, ut semen aliunde Sagis allatum, calore adhuc aliquo sit refertum, alioquin nihil perfecti ex eo generari poterit. Is enim causa efficiens est, qui in ipsam seminis materiam operatur. Sicuti copiosissimè Galenus ostendit, omne masculum semen efficientis vim tenere. Ista autem efficientia tota pendet à calore. Hunc autem, ut suprà declaratum est, extra propria receptacula semen retinere nequit. Ergo id quod propositum fuit, vix verisimile videtur. Veruntamen si acutius rem perpendentes cogitaverimus, vix perceptibilem Satanicarum motionum, actionumque celeritatem, non tam alienum à vero putabimus id, quod ex Scholasticis Doctoribus Thomas Aquinas asse-

Gale. in libr. de sem.

asseruit: insitam videlicet abrepti seminis temperiem ab incubo dæmone conservari posse, propter summam motionis velocitatem. Quinimò si maximè non omnem calorem retinuerit, assumere tamen aliquem iterum posse à semine, cui commiscetur Sagarum. Nec enim puto perfectioris formæ fætum inde generari, sed deformes tantùm squalidos & planè monstrosos liberos, quos Germanica appellatione Wechselkinder / oder verwechselte Kinder / *liberos mutatos nonnulli appellare solent. Quantumcunque autem monstrosi sint, eos tamen veram subsistentiam sive substantiam aliquam habere corporatam, haud veritus fuerim dicere. Nec tamen hîc quæstionis defendendæ gratia, mentionem facere placet ejus quod Paracelsus (in libro de natura humana) scripsit absurdius, quàm quod coram piis auribus proferendum sit, de ijs qui ex semine parentum Soli & ejus radiis opposito generari possint. Ut ut autem hoc sit de procreatione liberorum veluti vocant mutatorum, propositum examen de concubitu Sagarum cum dæmonibus*

concludentes, eum propter tam multiplicem atque frequentem ipsarum Sagarum, & sæpè spontaneam confessionem, non semper; si maximè interdum sit, imaginarium esse: sed verè & ipso actu facinus tale scelestissimum sæpè committi arbitramur, ideoque Sagas huius sceleris minimè insontes judicandas & pronunciandas esse.

Utrum Sagæ tempestatem in mari ciere: item pluvias, tonitrua, ventos, & alia in aêre producere valeant.

QUintum *in superiore de effectis Sagarum tradito catalogo membrũ fuit de eo: An mari imperare possint ut naves absorbeat? Et sextum huic affine deinceps fuit: An eadem virtute dæmonum, aut ipsi etiam dæmones per se ventos, pluvias, fulmina, tonitrua, aliasque aëris tempestates efficere queant? De his duabus quæstionibus, utpote quæ eãdem propemodum materiam conti-*

continent, uno deinceps in capite videbimus, ut rerum naturalium contemplatoribus nihil restet, quod de effectis istis observandum & statuendum sit. Ewichius utranque, absque ulla tamen addita ratione negativè concludit, absolutè & generaliter inquiens: Frustrà creduntur Sagæ mari imperare, ut naves, quas jubent, absorbeat: ventos tempestatesque cum lubet in aëre ciêre. Veruntamen cum nullam assertionum suarum causam addat: Sagæ verò ipsæ propria & libera sæpius confessione ingenuè referant, se facinorosorum ejusmodi operum reas esse: nobis certè vidēdum fuerit, utrum ex promptuario naturæ amplissimo causa aliqua depromi valeat. Si imperium saltem verbale aut ceremoniale quoddam intelligatur: ego ipse haud facilè dixerim, eas mari imperare, ut naves in eo submergantur. Quod verò cooperante Satana, & arte Magica, quam ab illo perdidicerunt, usurpatis mediis quibusdam naturalibus tempestatem in mari, si modò Deus permittat, producere queant, hoc est, quod nunc inquirere cogitamus. Christus quidem, Dei & Mariæ

Filius ſicco pede ſuper mare obãbulavit, & huic, ut tranquillum eſſet, uno ſaltem verbo imperavit. Quod factum ejus, utpote universis creaturis impoſsibile, pro ſummo miraculo haberi debuit. Satanam verò vel per
Exodi 1. *ſe, vel per miniſtros ſuos hoc præſtare, ſi quid*
Job. 38. *aliud, planè mirum videtur. E ſacris enim*
Joſue 10.
Pſalm. 7. *literis manifeſtiſsimum eſt, omnes adverſas*
Jerem. 3. *aëris tempeſtates, utpote fulmina, tonitrua, grandines, ventos, &c. à Domino exuſcitari, intellige ut malum culpæ, aut pœnam ab ipſo hominibus immiſſam: ſicut & illud Jeremiæ ſonat: Non eſt malum in civitate, quod non ſit à Domino. Ergo, ſi Deus, inquies, omnium aëris meteororum cauſa effectrix eſt, nullius autor erit Satanas. Quomodo igitur efficientiam illorum, & quare*
1. Pet. 5. *Sagis vulgò adſcribimus? Quid, inquam, ad illa dicendum? Princeps hujus ſeculi Cacodæmon, & rex aëris à Chriſto Salvatore ipſo cognominatur, habitans ſcilicet in illo, & nos ubique circumiens. Nempe rex aëris poteſtatem quoque & imperium in eum tenet. Quid igitur mirum, aut quid dubium eſt, quin illum variis modis movere & turbare*

bare queat? vel quin celerrima robuſtiſſimaq; ſua virtute, abſque alijs medijs, naves effringere, aut ſub maria protrudere poſſit. Turbato præſertim aëre, in mari navigationem impediri, plurimi mortalium maximo rerum ſuarum cum diſcrimine experti ſunt.

Sed quî, quæſo, aërem turbare illi facile eſt? Videt nimirum quando & ubi exuſcitentur aut exhalent è mari aut aljs terrarum locis vapores exhalationésve, è quibus deinceps nebulæ, nubes & pluviæ producuntur.

Iſtam igitur materiam ſi non coràm ſit in loco, ubi tempeſtatem ciere conſtituit, citiſſimè tamen aliunde adferre, & iſtuc compellere poteſt: vel etiam ventis è terra evocatis ſimpliciter naves, ut dixi, evertere. Veriſſimum tamen eſt, ſi DEUS nolit, aut non permittat, illum nihil tale moliri, nedum efficere & in actum deducere poſſe. Permittente autem Jehova *Domino, facilimè celerrimeq; omne iſtud operari poſſe, teſtis eſt* Jobi *hiſtoria, quæ refert, Satanæ*

operatione ignem de cælo cecidisse, quo pueri & oves ipsius comburerentur. Similiter & turbines sive ventos impetuosos oriri fecit, quibus ædificia ejusdem Jobi *everterentur. En argumentum potentiæ Satanicæ in efficiendis meteoris firmissimum. Potentem igitur in his Cacodæmonem esse asserimus, sed nunquam, ut antè aliquoties intellectũ fuit, nisi permittente Deo. Permissionem & voluntatem Dei semper præcedere oportet, adeò, ut nec porcis Gergesenorum quicquam incommodare ausus fuerit, potueritve, nisi antè à Deo illo permissum esset.* Ut *eleganter etiam asserit Tertullianus: Nec, inquiẽs, in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi cum à Deo impetrasset, tantum abest, ut in oves DEI habeat. Possum dicere porcorum setas tũc numeratas apud Deum fuisse nedum capillos sanctorũ, &c. Expressè porrò scriptum legitur, operatione illius ignem de cælo cecidisse, id est, virtute, motu, potentia Satanæ: quæ virtus, aut qui motus nihil est aliud nisi efficientia. Ipse igitur effector, vel causa efficiens jure nominatur ignis de cælo cadentis, & vento-*

In lib. de fuga in persecu.

rum, quibus ædes Jobi destructæ fuerint. Nisi efficientiam hanc & virtutem agendi habuisset Satan: otiosè omnino & temerè verba illa à divino isto viro posita essent, ignẽ scilicet operatione Satanæ desuper cecidisse. Frustrà etiã ipse Satan à Deo permissionem suorum operum petÿsset. Nemo enim operari vel efficere quidpiam facilè tentat, quod non antè persuasum habeat se facere posse. Ergò evidenter satis apparet, Satanam posse excitare fulmina & tonitrua, & similia meteora in aëre. Lutherus quoq; hisce testimonium perhibet in explicatione decalogi. Item in expositione symboli: Possunt, inquiens, Dæmones tempestates tonitruaq; concitare, perdere fruges. Brentius ad decidendam hanc quæstionem ait: Satanæ nec voluntas, nec facultas nocendi deest. Et paulò post. Apud Jobum excitat ignem & ventos &c. Quid, si naturali etiam motu eum ceu physicum ingeniosissimũ expertissimumq;, ex causis nimirum physicis, hæc facere posse dicamus? Nam contra naturam ascendentia spirituum (ut Paracelsus ait, Dæmones intelligens) nihil efficere queunt. Quomodo igi-

Brent. in ca. 28. lib. 1. Sam.

Para. ca. 4. lib. de malef. & eorum operib.

do igitur naturaliter tonitrua facit malignus spiritus? Quemadmodum videmus, inquit ille, in terris varias ab hominibus artes inveniri meteoricis generationibus non absimiles. Nempe ut cælestes generationes fiunt in cælo, sic in terra quoq; naturaliter meteorica quædam opera contingunt, & quidem per mineralia. Ut *si Salpetra cum aluminosa subſtãtia misceatur in magna quantitate, & super terram accendatur, priusquam integrè præparata sint: tum mixtum hoc in fumũ assurgit ad mediam fermè regionem aëris nubẽ in illo generans, quæ per se postmodum resolvitur in guttas aqueas, & veram pluviam. Simili modo non impoßibile fuerit Cacodæmoni, materiam mineralium in montium cavernis locisq́; secretioribus congregare, & ibidem arte Vulcanica intempeſtatum molitiones fabricari, quæ deinceps in turbines atq; procellas erumpunt naturaliter. Et artes iſtæ plurimum admirandæ sunt, hominibusq́; non usq; adeò notæ, sed tamen naturales: quarũ operationibus è specu nonnunquam videre licet ventorum erumpentium tantos im-*

tos im-

tos impetus eo loco ſe conferentes, ad quem ex pacto licitati ſunt, ut valdè mirum ſit videntibus. Quādo igitur ſimile quid contigerit, exiſtimandum eſt, Cacodæmones artibus ſubtiliſsimis humanam experientiam excellentibus uſos fuiſſe. Et hæc ex Paracelſo propoſuimus, examinanda tamen plenius aliјs phyſicis relinquentes. Ejuſdem verò argumenti eſt, quod ſæpè audimus, quàm ingentem ſonum atq; ſtrepitum majores edant bombardæ hominum ingeniјs inventæ, qui mineralia miſcere noverunt. Quis autem hanc artem homines docuit? Natura certè, quæ per tranſmutationem res plurimas alterare valet. In quantum verò hoc poteſt, tātum quoq; ars ſpirituum, quos dixi, efficit. Et poſtquam ſolvetur univerſa mundi machina: tunc oculariter cognoſcetur, multa per naturam & ejus artificium eveniſſe, quæ hucuſq; diabolo immediatè fuerunt adſcripta: qui ne pilum quidem unū ex ſeipſo propria virtute, citra naturam ſcilicet, album aut nigrum reddere poteſt: Omnia ex naturali tantum ſcientia præſtans. Ut idem Paracelſus eleganter philo-

ſophatur. Taceo veterum quorundam opiniones, qui putarunt etiam ex plantis & animātibus, aliisq́ꝫ rebus naturalibus ſimul permixtis fulmina & tonitrua fieri. Plinius Secundus refert, ſe in Democriti philoſophorum nobiliſsimi quodam libro legiſſe: ſi caput Chamæleontis unà cum collo, ligno Roboris arboris uratur: imbres & tonitrua derepentè fieri: idq́ꝫ ipſum uſu venire, ſi jecur ejuſdem animalis in ſummis tegulis uratur. Atqui Gellius hæc eadem ex Plinio repetens, ait: Commenta eſſe & portenta fabularum indigniſsimè in Democritum collata: neqꝫ præſtigijs hiſce à Plinio ſcriptis nomen tanti Philoſophi dignum eſſe putandum. Neqꝫ ego hæc temerè recitaſſem, niſi jam ante in Plinij & Gellij operibus publicè deſcripta haberentur. Quicquid autem de his ſcriptum extet, ſtatuendum eſſe puto, Satanam DEO permittente (aliâs verò minimè) imbres, tonitrua, fulmina, &c. elicere & procreare, & his ipſis tùm fruges terrarum, tum res alias hominum perdere. Verumenimverò dixerit aliquis: Eſto, ſpiritum malignum hæc facere poſſe, hominibus

Plin. lib. 28. natu. hiſt. c. 8.

Gell. lib. 10. ca. 12.

tamen

tamē factu erunt impoſsibilia. At, inquam, Sagæ quidem ſecundum ſuam naturam ex ſe talia minimè poſſunt, niſi à Satana edoceantur. Utrum verò hic eas non inſtituere queat, qui nihil tam in votis habet, quàm ut homines omnia malitiæ genera diſcant & exerceant? An contra Sagæ diſcere iſta nequeunt? Poteſt ille docere, & poſſunt hæ diſcere. Quid igitur aliud impediet, quò minus ea quæ perceperūt, quorumq́ artem noverunt, in actū deducere, & ijs uti queant, præter unam DEI permiſsionem, de qua nunc ſæpè diximus? Quod Spiritus iſte per ſuam naturam ſpiritualem celerrimam leviſsimamq́ præſtare poteſt, id etiam, ſi voluerit, per miniſtros ſuos tranſigit: ut præter alios Theologos manifeſtè etiā Brentius teſtatur. Hæc, inquiens, aliaq́ nō ſolùm per ſe, ſed etiam per ſua organa poteſt Satanas. Hinc lex ait, Maleficam ne patiaris vivere: quod non juſsiſſet Dominus niſi & Satanas ea quæ per ſe ſæpè facit, etiam per ſua organa tētet. Sed quantus ſit, ſubjectus tamen filio Dei eſt. Attendite argumentum Theologi: legem ſcilicet de non ferendis ma-

 leſi-

leficis, otiosam fuisse, nisi Deus optimè novisset eas plurima nefanda perpetrare, & res horrendas efficere. Quomodo autem effectura essent, nisi potentiam efficiendi in se obtinerent? Minimè igitur quod Evvichius his obijcit, hîc locũ habet, ubi inquit: Fiunt quædam ex his (scilicet effectis) sed non viribus & opera Sagarũ. Quid enim si maximè proprijs suis viribus Sagæ non agerent quidquam, inde tamen non sequuturum esset, illas nihil omninò & planè nõ agere. Negatio enim adjuncti modi non tollit omninò ipsum subjectum. Vel potius negatio causæ efficiẽtis per se & naturalis non protinus tollit causam omnẽ per accidens: sicuti neq; solitariâ negatâ, causa adjuvans vel instrumentaria simul negari debet. Et quid multis? Imperitè, dico, faciunt omnes, qui cum Evvichio simpliciter & absolutè negant, neq; Satanam neq; administras ejus Sagas, ventos aliasq; tempestates cum lubet in aëre ciêre. Rectius verò sentiunt qui illud Neuvvaldi approbãt, ubi inquit: Interdum non sic ludit Diabolus, sed revera exhibentur toxica, perduntur fruges,

procre-

procreantur grādines, fulmina, & similia, ut Deus tanquam carnifice ad justitiæ executionem illo utatur. Et tamen Ethnica eorum hominum est sententia, adeoq́ impia & planè diabolica, qui quotiescūq; in æstate vētos, aliámve tempestatem noxiam derepentè oriri vident, eam Satanæ aut Sagis adscribere non verentur. Et hæc de effectis Sagarum in specie, illæsa pietate, & salvo Theologorum inprimis aliorumq́ judicio dicta sint: è quibus intelligatur, quid & quantum Magis omnibus & Sagis tribuendum putemus.

Ex his porrò longa hucusq; & prolixiore fortaßis, quàm par sit, serie disputatis, luce opinor meridiana universis nunc clarius constare potest, quinam & quales sint homines, quos Magos appellamus, aut eorum fœminæ. Ex effectis enim & operibus efficientis causæ natura, qualitas & omnimoda constitutio facilimè arguitur. Nempe quod sint sceleratißimi, improbißimi, impijßimi, neq; homines ullos, neq; Deum deniq; ipsum vel minimum reformidantes: peccatores, inquam, omnium mortalium

maximi atq; gravißimi: adeò, ut nullum ferè peccatum excogitari poßit, quod illi non cōmittere ſoleant, ut antè intellectum fuit. Academicus quidem Philoſophus Cicero acutè diſſerit, peccata omnia eſſe æqualia; quatenus videlicet defectus ſunt humanæ mentis, legibus vel divinis vel humanis contrarij. Verùm ſi accuratè omnia perpendere velimus: nō poſſumus non longißimè inter peccata Sagarum & aliorum hominum diſtinguere. Conjuratores, vatidici, Cryſtalli inſpectores, peccant contra legem Decalogi primam, in eo, quòd Diabolo magis quàm Deo ſerviunt, & hunc idcircò ſolum non venerantur. Alij Deum blaſphemantes per nomen ejus temerè aut falsò jurant, & hanc ob cauſam à Magiſtratu puniuntur: Peccant verò contra legem ſecundam. Qui diebus Sabbathinis contra ordinationem ſui Magiſtratus opera mechanica aliáve tractant, vel ſub concionibus publicas frequentant tabernas, hi violant præceptum Decalogi tertium. Alij ſunt, qui parentibus ſuis, præceptoribus, Magiſtratui, maledicunt, obloquuntur, eos temerè ad

rè ad iram provocant, nedum qui eos injuria aliqua afficiunt, aut quacunque etiam turpitudinis nota dehonestant: horum peccata sunt contra legem, qua Deus præcipit, parentes esse honorandos. Alij homicidæ sunt & latrones, qui sanguinem humanum profundunt, contra quintum Dei præceptũ. Alij scortatores, adulteri, mœchi, transgrediuntur mandatum sextum. Alij sunt fures, prædones, piratæ, contra septimum. Sunt etiam homines falsarij, falsi testes, qui falsa perhibent alijs testimonia, & quidem contra præceptum nonum. Sunt deniq; qui proximorum suorum bonis per fas nefasq; comparandis inhiant & insidiantur, famulos famulásve eorum seducunt, & ad iniquitatem irritant. Et hi omnes ubique terrarum ubicunq; videlicet benè constitutæ sunt Respublicæ, graviter puniri solent. Atqui cunctorum illorum, quos commemoravi, peccata, in Sagis simul concurrunt. Quod si namq; citatas sacrosancti Decalogi leges ordine introspicias, nulla certè Saga est, quæ non contra omnes istas multis modis delinquat. Quis enim si primam illa-

rum legum tabulam respiciamus, non animadvertit ex antecedentibus, quàm graviter Sagæ cõtra totam illam peccent, dum à conditore suo vero & æterno Deo deficientes, eum sponte sua abnegant, abjurant, & quantum possunt, ubivis calumniantur, Cacodæmoni se totas addicunt, & vel proprio sanguine adscribunt, devovent, tradunt, & hunc solum auxiliatorem suum esse credunt, & in omnibus actionibus invocant, dum Dei nomen mille modis in vanum usurpant: dum Sabbathum nullum sanctificant, vel saltem vano pietatis prætextu templa piorum ingrediuntur. Hæc enim omnia Sagæ plurimæ se facere fatentur. Quæ verò unquam graviora peccata ab ullo mortalium committi possunt? Hæc, hæc nimirum sunt peccata in Spiritum sanctum irremissibilia: Deum, dico, non tantùm aliorum instar negligere, contemnere, sed ipsum omnibus etiam modis sponte & liberrima voluntate abjurare, & hujus loco Diabolum patronum eligere. Pudet hîc propemodum meminisse manifestissimi erroris eorum, qui cum Hamelmanno Theologo

logo sentiunt non semper istam abnegationem DEI, & cum Satana conjurationem verè fieri, sed sæpius imaginativè, dum Sagæ sibi ipsis phantasticé tantummodo persuasum habeant, se Deum abjurantes cum Satana (ejus scilicet præstigijs fascinatas) fœdus feriisse: quamvis interim Theologus iste paucis interjectis haud neget, aliquando talem conjurationem & tale pactum veré iniri. Quidcunque enim de phantasia illarum sentiamus, dum tamen ipsæmet sibi Sagæ hoc persuadent, & in persuasione sua persistentes, illum, quem dixi, pro Deo colunt, & sponte quoque sua hoc omne fatentur: quis, quæso, eas conspirationis istius non arguet, aut reas habebit? At plerarumque spontanea confessio sæpissimé attestata est veré hoc ipsum evenire. O scelus igitur scelestissimum! O horrendum abominandumque peccatum! O hostes Dei plus quàm diabolicos! Angeli semel mali facti, hanc naturam retinent, ut perpetuò in omnem æternitatem mali sint & maneant, neque possint iterum ad priorem dignitatis suæ, in qua conditi fuerunt, gradum assurgere. Perpetui igitur

ſunt Dei & bonorum hominum hoſtes. Homines autem ipſi licet in peccatis concipiantur, & per Adami lapſum peccatores generentur, tales tamen naſcuntur, ut per ſpiritum & aquam regenerati ſuorum peccatorum veniam & remiſſionem fide in Chriſtum promereri queant. Hos ergo, præſertim in hiſce temporibus atq; locis, ubi clariſſima ſacroſancti Evangelij lux per multos hucuſque annos effulſit, à Deo creatore ſuo unico, iterum & quidem ſponte ſua deficere, quis non ſummum & inexpiabile peccatum eſſe exiſtimabit? Ethnicos inexcuſabiles fore Divus Apoſtolus refert, qui Deos plures fictitios coluerunt, eum tamen verum Deum Chriſti Dei Filij Patrem non cognoverint. Quomodo igitur, niſi injuſtiſſimè eos excuſatos habebimus, qui ſacrarum literarum documentis imbuti, & eruditi, nihilominus denuò volentes & incoacti à Deo vero deflectunt, antè ſcientes unum eſſe Deum pura mente venerãdum, hujus verò hoſtem crudeliſſimum eſſe diabolum? Horum hominum peccata qui excuſant ſive defendunt, eaq; tantùm alto ſomno aut imaginationi

adſcri-

adscribunt, & ipsi in Deum & ejus Filium gravissimè peccant, suntque judices iniquissimi. Etiamsi verò ex præmemoratis abundè perspectum sit, quænam & qualia quantaque sint Sagarum delicta, & quantò alijs graviora: nihilominus tamen, ut specialiore significatione omnibus declarentur, ad tabulam quoque alteram Decalogi procedemus, & inde cognoscemus: Sagas fermè universas non tantùm contra unum atque alterum duntaxat ejus præceptum, sed cōtra omnia ex æquo simul enormiter peccare. Quod enim hominum impiorum genus aliud præter illas ipsas, quartum præceptum Dei magis violat, dum scilicet superiores, quos revereri, honore prosequi, & quibus subjecti esse debebant, omni injuria, infamia, turpitudineque afficiunt. Præterea transgrediuntur & quintum præceptum, dum non modò homines venenis suis interficiunt, sed etiam equos, vaccas, sues, & alia id genus eorum jumenta: & quod horrendum dictu est, dum conjunx maritum, & hic contrà suam conjugem occîdit, dum proprios suos infantes jugulant, ut sanguine illorum ad

veneficia sua uti fruiq́; poßint. Inhumana certè, & plus quàm ferina hæc est actio, qua vix ac ne vix quidem crudelior ulla excogitari potest, & quæ neq; cum Busiridis famosißima sævitia, neq; Phalaridis tyrannide conferenda est. Quinimò rarißimè peccata Sagarum innotescunt, si non etiam cōtra quintum illud præceptum actiones suas instituant. Ad sextum si progrediamur, quis non summoperè admiretur extremam illarum turpitudinem & vitam inhonestißimam scelestißimamq́;? quando non naturalibus saltem voluptatum illecebris, sed concupiscentia plus quàm diabolica incitatæ, nō modò cum hominibus, verùm etiam cum brutis animantibus, imò (ut in præcedentibus ex propria illarum confeßione patuit) cum ipso cacodæmone concumbunt, veneremq́; præternaturalem exercent, adeoq́; diabolum ipsum pro marito, & contra, habent, & amico spurcißimo utuntur. O flagitia flagitiosißima! O scelera gravissimis supplicijs dignißima! Horret animus hæc prolixius commemorare. Sed hisce nequaquā acquiescentes Sagæ, pluribus quoq;

alijs

alijs peccatis sese contaminant, ut vel nolle videantur quidquam omittere quod ad cōtemptum Dei & hominū pernitiem faciat. Quid igitur ulterius? Furta huc accedunt & rapinæ aßiduæ, à quibus etiam nemo vel sagacißimus diligētißimusq́ paterfamiliâs sibi cavere potest. Si res nostras benè custodiamus, facilè à furibus alijs tuti esse quimus.

At Sagarum furta quis, quæso, præveniet? quippe quæ ex abditis cellis vinarijs & alijs locis vel optima ratione munitis & conclusis quidlibet auferre solent. Pleræq́ insuper præter antè dicta contra octavam simul Decalogi legem graviter peccāt, dum nihil non falsi, tum de Deo ipso, tum de proximis suis loquuntur. Adhæc ne una quidem reperitur Saga, quæ nō pariter nonum & decimum præcepta transgrediatur. Scilicet omnes hoc unum fermè cogitant, ut quod aliorum sit, in suam potestatem redigant, & suum sibiq́ proprium faciant. Talia igitur, tantaq́, & tam multiplicia Sagarum scelera, delicta, peccata sunt. Ex quibus abundè satis liquet, & manifestißimè,

si quis modò oculos aperiat, videre est, quale hoc hominum genus sit, videlicet omnibus improbitatis impietatisq; generibus cumulatißimè coinquinatum: Satanam pro vero Deo habent coluntq́;: Nomen Dei in vanum semper sumunt: Sabbathum nullum sanctificant: Parentes, & qui horum nomine intelliguntur, nequaquam honorant: Alios homines occidunt: Scortantur, mœchantur: Furta faciunt: Falsa tantum testimonia dicunt: Maritos vicinarum, vel contrà uxores vicinorum proximorúmve concupiscunt: Domos poßeßionesq́; aliorum appetunt, famulos famulasq́; illis abstrahunt, & nihil non aliud quod impium sit, perpetrant atq; faciunt. Omnes igitur peccatores, id quod antè demōstrandum susceperamus, cum Sagis minimè conferendi sunt. Cur enim hoc ingenuè non faterer? Nulla in tota rerum universitate creatura tam horrenda, tam abominanda, detestandaq́; ut quævis Saga est. Nihil à Deo conditum est post Satanam perniciosius, nihil humano generi magis noxium, nihil deniq; magis fugiendum. Venenosa

animan-

animantia, & venena ipsa morbosq́ pestiferos metuimus & reformidamus. Cur igitur Sagas potius, quæ omni malo, venenoq́ pestilentiores sunt, nō aversamur, odio prosequimur, & quantumcunq́ licet fugimus? Natura illarum mortalibus inimica est. Effecta quoq́ & universæ operationes inutiles sunt. Quamobrem indignissimæ habeantur, quæ hominum societate frui debeant. Sed quare finem non facio? Si enim omnium vel eloquentissimorum Oratorum facundia in me esset, non satis tamen ut merentur, suis coloribus Sagas depingere describeréve possem. Quibus probè consideratis non possum non iterum iterumq́ Joannem Wierum mirari, qui ut peccata illarū extenuaret, & illis gratiam benevolentiamq́ apud Magistratum conciliaret, omnes earum actiones ex mera tantùm imaginatione & sola phantasia dormitantium procedere docuit, utpote quæ somnient solummodò se ea, quorum arguuntur, fecisse, nihilq́ eas verè & actualiter præstare aut producere posse. Quod enim aliud illius studium? quæ doctrina? quis finis propositus

N fuit?

fuit? quàm ut culpam earum imminuens, adeoq; omnem in fascinationem Satanæ transferens, definita impunitate eas à pœna promerita liberaret, artemq; & societatem Magicam promoveret, ac ubiq; terrarum auctiorem redderet. Si quid modò liberè mihi dicendum sit, ego certè unà cum Bodino suspicor Wierum istum eorũ omnium quæ Sagis tribuuntur gnarum, socium reumq; fuisse: Magum scilicet atq; veneficũ magos & veneficos reliquos defendisse. Satius igitur & longè melius esset, illum in hoc mundo nunquam natum fuisse, aut saltem nihil unquam scripsisse, quàm scriptis suis occasionem peccandi tam multis hominibus aliis præbere, & regnum Satanæ longius amplificare. Decipiuntur autores scriptoresq; universi, qui opiniones istas Wierri de effectis Sagarum ratas verasq; esse statuunt. Deceptus est hoc modo Thomas Erastus: decepti sunt alij. Deceptus es etiam cum illis Evvichi, ut falsissimè dixeris sub finem tractatus tui primi, omnia fascinationi potius Satanæ esse tribuenda quàm artificio aut efficientiæ Sagarum. Axioma hoc est fal-

est falsissimum. Fallũtur deniq; iudices qui sententiam eandem approbantes simile iudicium proferunt. Hæc fuerunt, Evvichi, quibus contra primã militiæ tuæ (& Neuvvaldi) Magicæ classem contendere visum est: firma nimirũ & solida propugnacula, quæ veritatem litis & disceptationum de natura & effectis Sagarum tueri & defendere possunt. Victa est ista tua classis. I igitur Evvichi, I & Neuvvalde,

I nunc & verbis virtutem illude superbis.

LIBER SECVNDVS

DE INQUIRENDIS per certa signa & rectè cognoscendis examinandisq; Sagis.

UBI

De purgatione earum per aquam frigidam.

Dhuc de natura & potestate effectisq; Sagarum: deinceps de indicijs & signis earundem, quomodo nimirum cognosci & examinari ritè debeant, sequetur. Cum enim ex antecedentibus abundantissimè perspectum sit, eas plurimorum nefandorum operum effectrices esse, ut impunitæ nunquam dimitti debeant: necessarium sané erit, ut comprehendantur,

dantur, ritè examinentur, & si reæ sint, è communitate societateq; vitæ tollantur. Hoc autem quomodo fieri poterit? quomodo inquam sciri poterit, quinam maximè scelerum & criminum ejusmodi intolerabilium rei sint, nisi certis quibusdam observatis signis atq; indicijs hoc ipsum exploretur? vix enim unquam reperias vel unum Magum sive Sagam unā quæ se ipsam prodat, accuset, aut quæ Magicas suas operationes alijs manifestet atq; revelet. Quamobrem etiam antequam ad pœnam procedamus, de inquisitione earum aliquid in hac parte videndum fuerit: ubi simul ad secundam partem tractatus Evvichij, quantum fieri poterit, brevissimè respondebitur. Sed res copiosior quoq; nobis cum Neuvvaldo hic expedienda erit, qui integram suam exegesin examinis Sagarum aperto titulo contra nos scripsit. Agedum igitur Evvichi tecum primò acturi classem seu stationem tuam secundam perlustremus, ut militiam quoq; nostram melius inchoare & ordinare queamus. Videamus quænam in principio secundæ stationis tela collocasti? Qualis tua est

Sagarum inquisitio? Quomodo eas cognoscere doces? Signa abs te communiter secundum Medicorum quorundā distinctionem duplicia proponūtur: pathognomonica quæ naturam & vires morborum: & diagnostica quæ differentiam horum ostendunt. Sed quia hæc non omnibus nota, parum ad rem faciunt, illis omissis nos ad dictamen rectæ rationis sive logicæ conspicientes, signa Sagarū considerabimus tum communia, tùm multo magis propria. Communia dicimus quæ in aliorum quoq; sceleratorum inquisitione observantur: qualia abs te Evvichi recensentur: Rumor vulgi: aliorum testimonium: acta publicè observata & manifesta, & confessio Sagarum. Propria vero nominamus: notas quas dicunt corporibus illarum seorsim impressas: & quæ abs te vocantur experimenta: utpote injectionem in aquas frigidas & alia ejusmodi. Ad communia signa quod attinet: primo de vulgi rumoribus & testimonijs pleni sunt libri autorum tum aliorum tum jurisconsultorum, copiosé interpretantium quando & quanta fides testimonijs & quibus maximé

ximé testibus adhibēda sit: é quibus uberior illorū explicatio peti potest. Sæpenumerò q-dem contingit ut vulgi rumores & publica quæ spargitur fama Magos Magasq́ siue Sagas aliјs hominibus significet: quā si Magistratus percepit, officiј sui ratione de iјs plenius inquirere, easq́ cōprehēdere cogitur, ut Zizania hæc è terris eradicētur. De his igitur rumoribus & de fama publica perpendendū est ante omnia quod Poëta canit, inquiens:

Fama malum quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget, viresq́ acquirit eundo.

& pauló post sub finē ejusdem descriptionis:

Tam ficti praviq́ tenax quam nuntia veri.

Fama, inquit, non minus res fictas & planè falsas, quam verè contingentes sæpenumerò hominib. annunciat. Argumentū itaq́ sive documētum rerum inquirendarū plurimarū sed sæpe incertum fama est. Quamobrem etiā huic non temeré neq́ soli semper fidendū fuerit: ne innocentes puniantur, nocētes verò impuniti dimittātur. Quid igitur in his faciendum? Magistratus diligentissimè explorabit eos, à quibus talem aliquem rumorem cognovit, & deinceps cōsiderabit quales sint isti testes, & quænam eorum testimonia.

De his autem regula generalis hæc diligenter attendenda est. In civilibus & forensibus rebus testimonia plerunq; fidem faciũt, si contestantis prudentia, virtus & benevolentia adfuerint. Ex qua unica regula plures aliæ speciales à Jurisconsultis extruuntur. Inde enim colligitur prudentibus tantùm & sapientibus præcipuè credendum: pueris econtrà minorem: fatuis stolidisq́; hominibus, adeoq́; furiosis omninò nullam fidem habendam esse. Ignorant siquidem illi quid loquantur, aut quid rerum sæpè testentur. Deinde virtutis nomine intelligitur specialiter probitas atq; veritas: & præcipitur ijs potissimùm fidem esse habendam qui probi sint, honestatem vitæ veritatemq́; inprimis spectantes: contrà improbis & alioqui mendacibus minimè credendum. Qui enim mendacio gaudet, is de aliorum veritate ad defendendam honestatem testimonium ferre non potest. Tertiò in testimonijs etiam consideranda est benevolentia: hunc in modum ut videatur, quomodo testes affecti sint erga eos de quibus testari debent: an malevoli sint, an inimici & ho-

& hostes. Tales enim ut plurimum mendacia proferre solent in perniciem eorum quibus malè cupiunt. Ut autem hæc in rebus civilibus & forensibus controversiis omnibus: ita in his præcipuè causis quæ Sagas cõcernunt simul perpendenda veniunt. At Sagæ, inquies, horũ omnium expertes sunt, neq; prudentes neq; probæ & veraces sunt, neq; ullis mortalibus benè cupiunt. Diabolus siquidem, ad cujus nutum vivunt, & cuncta faciunt, ab initio homicida & mendax est, nihil nisi perniciem humani generis quærens. Quod si igitur hæ alias Sagas indicent atq; proclament, quænam fides iis tribuenda? Fides certè exigua illis habenda est: at quæ aqua & igne, seu capitis supplicio testimonia sua confirmaverint, & in confessionibus suis ad extremum usq; vitæ spiritum perstiterint, iis plerunq; credere solemus. Magistratus itaque cautè & circumspectè prudenterq; in his aget: ne si unus aliquis Magus aut Saga una alios itidem suorum scelerum socios sociásve cõfiteatur: ipse unius alicujus stans testimonio absque aliarum circumstantiarum consideratione eos

protinus reos esse judicet atque condemnet. Si tamen plures ejusmodi ante mortem suam de alijs testimonium perhibeant: Magistratui pro suo officio inquirendæ veritatis gratia accusatos illos comprehendere permissum esse potest: & licitis, de quibus deinceps agetur, medijs in illos plenius inquirere. Quot verò, inquies, numero testes in hac causa requirentur? Christus ait in ore duorum aut trium consistit omnis veritas. Jurisconsulti septenarium plerunque numerum postulant: adeó ut unius vel inculpati hominis testimonio vix unquam acquiescere velint. At hujus rationem ex superstitione potius quam ex veritate originem traxisse arbitror, eorum videlicet qui septenarium quodammodo sanctum habent.

Si rectè judicare velimus: indefinitus per se testium numerus esse potest. Lemgoviensis Reipub: præsides, consules & consulares penes quos imperium fuit, proximis hisce annis summā in hoc inquisitionis genere prudentiā adhibuerunt, eas tantummodo Sagas cōprehendi & carceribus mācipari faciētes, quæ á pluribus simul post confessio-

fessionem deinde suam combustis accusatæ essent. Inconsultũ itaq́ꝫ, illiberale, adeoq́ꝫ iniquissimum, Evvichi, tuum est de ijs judicium, qui verbis Epistolæ meæ minus dextrè intellectis consules illos iniquitatis non ferẽdæ & impietatis arguis: quod ego dixerim trium Sagarum, quæ me videlicet Lemgoviam adventante mortis supplicio affectæ essent testimonijs mox tres alias accusatas, comprehensas, & incerto experimento expositas esse. At quid quæso, Evvichi? Dixiné ego solummodò trium istarum quæ illo die concrematæ sint testimonio tres reliquas accusatas condemnatasq́ꝫ fuisse? Depravaté omninò verba mea repetiisti, & in alienum sensum detorsisti: quod an hominis sit ingenui nequaquam video.

Non dixi tribus istis, quas commemoravi, interfectis videlicet propter earum tantummodò accusationem mox etiam cæteras à lictoribus esse comprehensas: sed post mortem illarum trium, alias insuper tres, quas tum priores istæ, tum ante istas aliquot aliæ ceu socias nominassent, decreto Senatus carceribus inclusas esse. Si aliter

locutus essem, summam ego Lemgoviensis Reipub. Consulibus, Domino Henrico Floriken inprimis, & Domino Theodoro Cothmanno viris prudentissimis injuriam facerem: qui tamen quidvis aliud quàm hoc ipsum de me dici vellem. Jurisconsultos proinde asseris non temerè quosvis ad ferenda testimonia præsertim in criminalibus admittere, nominatim autem excludere infames & hostes: neminem verò magis infamem esse quàm Sagas, ideoq; exclamas minimè standum esse illarum confessionibus & testimonijs. Ratio additur: quia nihil nisi exitium quærunt. Bellé sane. Esto hæc sententia Jurisconsultorum eorum scilicet, quos tu saltem legisti aut cognovisti. Quod si autem rata & catholica hæc sententia haberi debeat, ut nullis Sagis credendum esse existimes: sequetur nullum etiam furibus, nullum latronibus & homicidis qui alios fures, alios latrones vel spontè vel coactè deferunt, fidem habendam esse. Omnes enim hi infames sunt, & aliorum infamiam & exitium quærunt. Neq; unus propemodum eorum est, qui si interficiendus sit, mortis suæ

socium

socium habere non optet. At hæc cunctorum fermè ad Rerumpublicarum gubernacula sedentium in foro consuetudo est, ut quos à furibus, latronibus, monetarijs apud sese deferri audiunt, in eos quoque animadvertendum esse justè judicent. Res hæc notoria est, ideoq́ue pluribus specialibus exemplis eam comprobare, haudquaquam opus esse reor. Et quidni, quæso, justum hoc esset? nisi omnes istos, de quibus dixi, & id genus alios scelestißimos homines superstites vivere velis? Sequetur deniq́ue, si in propositam tuam sententiam nobis eundum sit, nihil unquam Magis & veneficis vel de exhibitis à se venenis, vel de equitatione aut saltatione, vel de cohabitatione dæmonū aut cæteris ejusmodi quæ fatentur facinoribus credendum, adeoq́ue omnem illorum scelerum confeßionem irritam habendam fuisse, quod tamen absurdißimum esse quotidiana experientia vel meridiana luce clarius ostendit, & apertißimè testatur.

At verò alij saniores judices plurimi non iniquum esse censuerunt, sed permiserunt, ut ex alijs qui eorundem scelerum simul rei

consortes & socij essent in alios testimonium atq; probatio peteretur: hanc maximé ob causam, ne plurima peccata hujusmodi impunita dimitterentur. Quamobrem si argumentum comprobationis majorum respicias: videlicet si in causis civilibus de adulterio, furto, cæde, homicidio, licitum sit insontes testimonium perhibere: multo magis in gravioribus causis id permitti posse: nihil omnino vetat quin & Magi contra Magos, Sagæ contra Sagas (maximè si accusatores ejusmodi plures sint) testimonium dicere poßint. Hac sola insuper observata cautela, ne notorium & capitale odium extra magicam artem & societatem inter eos deprehendatur. Longè enim gravior hæc, de qua nunc cõtrovertitur, causa est. Quippe quæ crimen læsæ majestatis est non tantum humanæ sed & divinæ. Solertißimè igitur Bodinus & rectißimé de ejusmodi testibus conclusivè inquit: In tam horrendo crimine nihil necesse religiosé hærere quenquã regulis procedendi aut refellendorum recipiendorumve testiũ ordinarijs. Videri igitur, Evvichi, quàm prudenter hoc in loco sci-

co sci-

co ſcilicet diſſerueris, quàm graviter & ini-què Lemgovienſem Senatum accuſâris. Sed hæc faceſſant.

Tertium in ordine inquirendarum Sagarum ſignum eſſe dixi, acta publicé obſervata & manifeſta. Sæpenumerò ſiquidem plurimæ hoc ſigno deprehenſæ ſunt: ut quæ poſt corporis ſui certo aliquo unguento factam inunctionem avolare in aërem viſæ ſunt, quæ igne in campis extructo aërem perturbare & ciere tempeſtatem obſervatæ ſunt.

Inter alia autem ſigna inquiſitionis Sagarum, validiſſimum atq; certiſſimum eſt ſpontanea confeſſio, ſi proprio motu ſcelera ſua Sagæ confiteantur. Tum enim nihil omninò prohibet, quò minus ſontes pronunciari & condemnari debeant.

Confeſſionem ſpontaneam intelligo illarum, quæ reas ſe eſſe fatentur, præcipuè videlicet antequam rogentur, & in confeſſione hac ſua deinceps perſiſtunt.

Sæpe enim contingit, ut ſpe conſequendæ impunitatis fateantur ſcelera

sua, eademq́ deinceps si videant promissa sibi nequaquam servari, rursum negent. Omnibus igitur modis attentandum est, utrum possit ab illis spontanea ista confessio elici. Quoniam verò confessiones pro personarum, locorum, temporum, aliarumq́ circumstantiarum varietate plurimùm differunt, illarum quoque omnium æqui judices diligentem rationem habebunt. Hîc autem error illorum judicum gravissimus notandus est, qui vel spontè scelera sua confitentibus Sagis fidem habendam esse negant, quæ iis videntur contra naturā fecisse: ut quando ajunt se cum Satana rem habuisse veneream, se per aërem aliò volitasse, tonitrua excitasse, & quæ horum sunt similia. Sagas enim illorum omnium reas argui posse, in præcedētibus firmissimè demonstratum esse puto. Quænam enim alia inquirendarum sceleratorum hominum certior ratio esset, quàm quæ ex propria confessione oritur? cū hæc cunctorum mortalium natura sit intentatum crimen negare potius quàm confiteri, si necem sibi vident ob illud parari. Quod si verò monitæ Sagæ suapte sponte

peccata

peccata sua fateri nolint, eas ad quæstionem civilem rapiendas esse Jurisconsulti plerique statuunt, ut violentia quadam veritas ex illis extorqueatur. At hîc certe singulari industria summaque prudentia opus erit propter diversissimas personarum qualitates, & quantum ad vires seu robur partium corporis attinet, dispositiones facilius scilicet vel difficilius violentam ejusmodi quæstionem sustinentium.

Quapropter non satis congrua videtur illorum judicandi solennitas, qui omnes eos indifferenter absolvere á criminibus solent qui in examine tali nihil confitentur. Multi enim quod norint ante, se nihil confitentes à judicibus absolvi, fortiter illam perferre omni conatu student, ut taceant potius ea quoque, quorũ optimè sibi conscij sunt, quàm ultimum vitæ suæ periculum subire debeant, aut velint. Quemadmodum ipse aliquando in celebri quadam civitate observavi, reum quendam homicidij multis incolis perspectissimè noti, cum illud violenta quæstione examinatus fortiter negaret, insontem judicatum esse. Ita consuetudo in

O judi-

judiciis quoque veritati sæpenumerò præfertur. Quamobrem hanc inquisitionis probationisque rationem olim etiam præter cæteros Cicero respuit, & pro nihilo faciendam esse duxit, ut videre est in loco illo orationis pro Milone, ubi ait: Heus, ubi Rusco, ubi Casca? Fecit? certa crux: Non fecit: certa libertas. Intelligit nimirũ sive fassi fuerint rei, sive non fassi incertam nihilominus esse hanc probationem. Quid quod experientia in ipsis Sagis ostendit, eas si maximè tormentis cogantur nihil fateri, & postmodum tamen sponte omnia testari? Vel etiam quæ violenter coactæ dixerint denuo negare? ita nimirum á Satana persuasæ. Judicium igitur inde petitum quadantenus incertum esse poterit, ut à nonnullis etiam jureconsultis pro incerto habetur. Multò minus idcircò Labeonis illam legem (quam Evvichius in hac parte sequi consultius esse opinatur) omni ratione probãdam esse duco, ubi sancit ut quæstiones ejusmodi adhibeantur non ad indagandum principale factum, sed tantum ad cognoscendas circumstantias & alia quædam præter intentatum

tatum crimen, cum de hoc constiterit prius. At quis non facile videt si incertum sit inquisitionis genus adeoq; crudele, hominis alicujus factum, cujus principaliter reus habetur, civili & violenta quæstione cognoscere, longè quoq; crudelius esse membra illius omnia propter alias circumstantias & minus principalia delicta neque intentata discerpere & ad necem usq; dilaniare? Si igitur hoc consultum esse putaveris Evvichi, prius illud multò consultius etiam judicandum fuerit, Sed reprobas istud: Ergo neq; alterum, quod Labeo sensit, rectè consulere poteris. Quandoquidem autem hic explorandarum Sagarum modus é jure scripto plurimis probatur: diligēti aliarum omnium circumstantiarum consideratione cavendum, ne quid agatur aut judicetur, cujus Deo tandem judici justißimo aliquis rationē reddere cogatur. Sed quæ ulterius observanda sint circa hanc confeßionem, quia plenis libris juriscōsulti descripserunt, & ex his ingeniosißimé Bodinus repetijt, nos hoc in loco brevitati studentes copiosius edocere non opus esse cogitavimus. Unum

hoc solummodo adjiciendum videtur. Sunt qui ad explorationem Sagarum tormentis rectè faciendã specialiter in more positum habent, ut pilos ab omni corporis Sagarum parte abradendos censeant, vestesq́ue illarum mutandas esse: hac persuasione quod tum demum ea quorum reæ habeãtur, citius indicaturæ sint. Et hunc explorandæ confessionis morem Bodinus præ cæteris comprobare videtur. Quod si, inquiens, nihil fateantur Magi, tum mutandæ vestes & pilus omnis radendus est: & ita ad interrogationem veniendũ. Et paucis interjectis: Nam inter omnes convenit Magis pharmaca taciturnitatis esse: & quamvis diabolus eos confirmet, ipsi tamẽ amisso pharmaco quæstionem á se ferri non posse putantes, quadam desperatione plurimum ad dicendam veritatem sine tormento adducũtur. Idem approbat Sprengerus inquisitor: Si Magus inquiens, penes se silentij sortem habuerit, eum ad tormẽta nihil doloris experturum, neq; veritatem unquam confessurum. Anni centum sunt, quando Cumanus inquisitor unam & 40 Sagas dãnavit, quæ omnes

Bod. li.4 cap.1.

In mall. malefic.

abrasis

abrasis pilis & mutatis vestibus absque ulla quæstione violenta confessæ fuerunt. Idem Domitianus olim Imperator observavit in Apollonio Tyaneo Mago: observarunt & alij. Evvichius verò hanc doctrinam ait à Carnificibus ortam esse, quibus quod ex hominum supplicijs quæstum aucupentur, parum fidei debeatur: quam tamen originem nescio quo argumento demonstrare possit. Atqui à quibuscunque introducta sit, si certis rationibus omnia æstimanda sint: fateor me de istius silentij Sagarum sorte & ejus certa ratione plurimũ adhuc dubitare. Cur enim crederemus illam in pilis earũ absconditã hærere potius quàm in alijs partibus, nisi putemus Satanã pilosas illarum partes potius præ reliquis unguento taciturnitatis inungere, ne scilicet unguentum illud inter pilos facilè citoque deprehendatur. Aut nisi hanc rationem quispiam admittere velit, quod quemadmodum in capillis olim Samsonis robur & fortitudo ejus quasi inclusa consistebat, sic pilis quoque Sagarum singulare quoddam corporis robur præcipuè insit, ut gravissimos etiam cruciatus facilius tolerare

Philostr. Lemn.

lerare queant. Verùm experientia testata est multas confestim ante ullam pilorum abrasionem crimina sua confessas esse. Imò Magdalena Crucia quædam Cordubensis Abbatissa, cum se plurimùm suspectam esse artis Sagarum nomine animadverteret, seipsam cōsortij cum Satana triginta annis habiti accusavit, quando nulli adhuc opinor pili ejus abrasi essent. Et hæc de signis inquirendarum cognoscendarumq; Sagarum cōmunibus dixisse suffecerit. Propria deinceps diligentius explicanda veniunt, de quibus major contentio & nobis proposita disputatio est. Numerantur autem propria ejusmodi signa, quorum observatione Sagæ certò cognosci possint varia: sed multa in horum ordine satis frivola & inania ac planè ridicula: ut sunt: si ad saltum cribri Sagæ explorentur: si puerorū, qui templum adeunt, novi calcei axungia perunguntur suilla, aut rès quædam aliæ templorum liminio substernatur, ne Sagæ possint egredi. Item quod vulgus putat, eas ex solo aspectu cognosci posse, propterea quod pleræq; vetulæ aliorum obtutum effugientes semiclausis

oculis

oculis conniveant, ne per ſigna oculorum prodantur: quod tamen ſi fiat, Neuvvaldus fieri potius contendit propter conſcientiam intus ſimulantem & de ſcelere conſcio eas admonentem: quemadmodum fures etiam oculorũ demiſſio ſæpé prodit. Quamvis fieri quoq; poſſe dicat, ut falsó perſuaſæ á diabolo de ſigno quodam in oculis ſibi metuant, compreſſioneq; eorum revelationis periculum avertant. Bodinus hoc indicium non omnino contemnendũ eſſe ſtatuit, quia vultum inquiens Magi ferè deſignat, nec in os audent aſpicere. Porró & illud ſignum fallax eſſe putamus, ſi per Magos & carnifices Sagæ & veneficæ convocantur, & in unum agmẽ coguntur, ut hac ratione omni populo manifeſtentur. Qui enim hoc poſſe putantur, quidni etiam inſontium mulierum ſpeciem fictam uná cum ſontibus exhibere poſſe crederentur? Alterius autem generis & certius eſt illud, quod creditur Sagam non flere: quod ſignum Paulus Grillãdus & inquiſitores publici validiſſimam præſumptionem eſſe putarunt. Saga quædam Antonio Lonanenſi regio apud Ribe-

montenses vicario confessa est, Sagas é dextero solum oculo ternas lachrymarum guttulas effundere. Quomodocunq; autem ratum certumq; hoc signum habeatur, non tamen nisi ante accusatæ comprehensæq; illo ipsô probari possunt. Certiora quoq; signa Sagarũ sunt notæ nonnullæ singulares corporibus illarum in certis quibusdam partibus impressæ. In Epistola mea de purgatione Sagarum é Plinio citavi, in Ponto insula esse Thibios quosdam populos, in quorum altero oculo imago equina, in altero gemina pupilla apparet: quæ magiæ signa habeantur apud eos certissima. Evvichius autem de hisce imaginibus utrum ludibrio Satanæ aliquando fiant, apud Ponticolas utpote gentem Dei ignaram se nolle disputare asserit. Sunt qui referant stigmata quædã post aures Sagarum: sed ea tamen haud omnibus apparere. Triscalanus quidam recensente Bodino dixit, Magis impressum esse signum quasi vestigium leporis, cui quamvis ad ossa, usq; indatur acus, locum tamen sensus expertẽ esse: & hoc indicio se plurimos magos patefecisse. Et ex his indicijs desumptã

præsum-

præsumptionem esse firmißimam & cum aliis sufficientem, ut procedatur ad condemnationem, Bodinus ait. Addit autem, Ego tamen, inquiens, cum Danæo sentio principes quosq; Magos carere signo, aut illud habere loco tam abdito, ut eos per hoc detegi difficilimum sit. Nam á Valesco quodam nobili viro accepi, quosdam á Diabolo sub palpebrarum altera, quosdam sub uno ex labijs, quosdam in podice obsignari. Hæc ille. Danæus putavit Satanã ijs tantum notam inurere, quos metuit pactum suum deserturos, alijs verò quos constantes fore sperat non item. In viris tamen notam eiusmodi apparere, ut plurimum in dextro humero, inter labia, in palpebris, nonnullis in sede, ut non facile revelentur. In fœminis ad femur, sub axillis, aut in genitalibus. Quid autẽ nos de indiciorum illorum certitudine dicemus? An certa & absoluté vera esse talia judicabimus? Neuvvaldus de hisce signis, præsertim verò Thibiorũ: præstigiosum, inquit, hic quidpiam occurrit: necessum enim est, ut isti homines aut tales nascantur, aut postea tales evadant. Si ta-

les nascuntur, fatendum esse putat Diabolum in generationis opere suas ostentare & exercere vires, quod tamen soli Deo sua mirabili potentia in hoc opus incumbenti rectè adscribendum sit, præsertim quod homines isti pactum suum, quando in utero formantur, nondum cum Satana inierint, sed tum demum quando rationis compotes fieri inceperint. Si verò postea tales evadũt, in quæstionem venire putat, utrum spiritus malignus possit unicam particulam ingeminare, aut novã conformationem priori adjungere, quod ipsi æquè impossibile videatur esse atq; prius. At, inquã, hunc Neuvvaldi syllogismum analyticè examinando videndum fuerit, utrum assumptionis ejus demonstratio sit firma constãterq; vera. Syllogismus disjunctæ propositionis hic est: Si certæ notæ Sagarum erunt: aut nascentur cũ illis, aut postea orientur: Sed neq; nascuntur tales, neq; post illis imprimũtur. Ergò notæ ejusmodi in corporibus Sagarum esse nequeunt. Prior pars assumptionis, ut observatum est, ex eo probatur, quòd Cacodæmon in hominis generatione pro nutu

nihil

nihil poßit fingere vel immutare. Verum enimverò quænam & qualis hæc est demonstratio? Qualis & unde extructa hæc est consequentia? Cacodæmon nullam notam sive imaginem humano fœtui in generatione ejus potest imprimere: Ergo nullæ prorsus notæ singulares Sagarum corporibus ingenerari possunt. Alterum propositionis membrum, videlicet quòd imagines equinæ in Sagis post ortum oriuntur, hoc modo cõprobatur: Si, inquit, postea tales evadũt, sequetur spiritum posse unicam particulam ingeminare, aut novam conformationem priori adjungere. At verò hoc æquè illi possibile est atq; prius. Ergo nec illud, ut notas istas Sagis imprimat. Sed hoc equidem non omninò negandum putaverim, scilicet spiritum unicam aliquã corporis particulam geminare posse, aut novam conformare. At quid prohibet, quò minus similem adhuc aliam pupillæ speciem oculo imprimere poßit, ut gemina pupilla deinceps aspectantibus appareat? Quid verò si Deus illas signis ejusmodi notet, ut hisce Magistratui populoq; omni innotescant atq; prodantur? An

hoc dictu tam absurdum esse Neuvvaldus existimaverit? An blasphemũ? an impium? Quid quod metipse post finem propositi syllogismi subijcit hæc verba? Interim nullo modo negandum esse, Diabolum post manuum stipulationem, oscula & amplexus, corporibus veneficarum stigma quoddam certissimum pacti signum inurere & imprimere, quo tanquam sacramento eas sibi obstringit & arctius devincit. Et porrò: fatentur, ait, uno consensu hoc omnes: an autem omnibus in una parte corporis hoc signum figat, non adeò clarè liquet. Hæc enim illius verba sunt: quæ si antecedentibus ritè opponantur, sententia eorum omnino contradictoria est. Qui enim fatetur diabolum stigmata quædã corporibus Sagarum ut certissima initi fœderis signa imprimere: & juxta negat eundem oculis illarum imaginem equinam aut aliud signum indere posse: quid aliud agit nisi quod sibi ipsi contradicit, modò scilicet affirmans, modò negans idem. Posito & affirmato genere, species inepté & ἀλόγως negatur. Si quælibet stigmata, id est quaslibet notas, maculas,

cicatri-

cicatrices cacodæmon suis servis notandu inurere potest: haud impossibile etiam illi fuerit in oculis eorum equi speciem aut formam effingere. Atqui prius esse Neuvvaldus concedit. Ergo & alterum fateri cogitur. Σπιγμάτων *enim nomine cum Dioscoride non tam puncta ipsa, quàm punctis variatam superficiem, & maculis aliis decoloratam cutim intelligo. Et* σίγειν, *unde* σίγμα *derivatur, est signare, maculis spargere & distinguere. Multus porro Neuvvaldus est in refellendis signis atq; indiciis aliarum rerum explorandarum, utpote cognoscendi Lycaones, & alia ejusmodi. Multa itidem disputat de more Celtarum, qui recens natos infantes in aquas projecerunt. Item de exploranda futuri anni vita: de virga aurea sive fortunæ in exquirendis venis metallicis usitata. Atqui hæc omnia nihil nunc ad nostrum institutum pertinētia, & mentem attendentibus per se intellectu facilia, brevitatis gratia studiosè omittemus. Aliarum enim rerum vanitates non protinus arguunt hanc, de qua nos agimus, rem vanam quoq; & superstitiosam esse. Quod ve-*

Dioscor. li.3.c.209

rò addit de reis ad corpora occisorum adductis, ad videndum si sanguis effluat, &c. hoc experimentũ æquè superstitiosum esse; de eo deinceps oportuno in loco seorsim agemus. Sed hæc forsan æquo copiosius. Ad signum deinceps aliud Sagarum progrediemur, quod sumitur ex injectione earum in aquas frigidas. Vulgò purgationem per aquam frigidam vocant. De hac enim nunc major controversia oritur inter recentiores scriptores, & quos inprimis attinet judices, quasi de novo inquisitionis modo: Utrum scilicet hic licitus & approbãdus sit nec ne: & utrum verè illas indicare possit. Ac sanè hoc opus, hic labor erit, ut cũ Poëta loquar, propter plurimorum gravissimorum judicum, aliorumq́ clarissimorum virorum, qui in cathedris universitatum docent, autoritatem, certam definire sententiam: & quidem propter eos, quibus nihil nisi quod ipsi suo ingenio inveniunt, atq; intellectu suo percipiunt, placere solet. Et ingens præcipuè mihi hîc certamen erit contra Evvichium, & simul contra Neuvvaldũ Helmstatiensem, qui hanc inquisitionem aut hoc indi-

iudicium Sagarũ planè nihili faciũt. Qualis autem hæc inquisitio? qualis purgatio Sagarum est? Annos ante tres, vidi Lemgoviæ tres personas in aquam conijci, vinctis manibus atq; pedibus: ita ut dextra manus sinistro pedi: sinistra verò dextro pedi alligaretur.

Osnaburgenses biennio ante, centum quadraginta plus minus eodem modo examinarant in aquis.

Alij in alijs locis hunc morem ligandi non observant, sed vinctis tantum manibus eas in aquam proijciunt, ne obsignato cruce superstitiosè potius quàm rectè Sagas probare videantur.

Hæc igitur inquisitio, hæc exploratio est, ut quæ isto, quem dixi, modo, ligatæ flumini innatant, & submergi nequeunt, eæ artis Magicæ suspectæ habeantur.

Cum veró spectaculo isti Lemgoviæ interessem, protinus cogitare cepi, qua ratione id fieri posset, quòd Sagæ aquis innatarent, nec ut alij homines submergerentur: utrúmne etiam causa aliqua naturalis,

hujus innatationis esset? Nihil enim in natura sine causa fieri, ex Platone Academico didiceram. At quid contingit? Cogitationes sive meditationes meas cum etiam alij resciscerent ex Epistola mea de Sagis conscripta, non defuerunt qui isti minus rectè intellectæ sese opponerent. Cum autem pleraque ut deinceps patebit, minus dextrè interpretati sint: non possum non sententiam meam de innatatione Sagarũ in aquis plenius explicare: præsertim cum etiam proximo anno 85. in Comitatu hoc Waldeccensi aliquot Sagæ comprehensæ sint. Sed ad rem ipsam. Quid igitur dicemus? quã causam, quámve rationem esse asseremus propositæ purgationis? Experientia quidẽ manifesta est. Viderunt enim oculi plurimorũ hominum. At ratio quænam vel qualis causa est, quod Sagæ nullæ submergantur? Hæc enim duo cùm universalium, tum particularum rerum omnium κριτήρια & demonstrabilia principia esse jam anté monuimus. Quamvis enim ratione res tum universales tum speciales: quibus scilicet plura rerum genera non sunt: cognosci & demonstrari queant: multa

multa tamē solius experiētiæ beneficio percipiuntur. Hæc igitur seorsim etiā assumenda fuit, ut quæ ad rationem commodè referri non possent, ista si sensibus percepta essent, experientiæ adscriberētur. Quarumcunq; igitur rerum principia & causas inquirere voluerimus, ad ista duo κριτήρια, & quidem vel ad utrunq;, vel ad alterutrum confugiendum est. Quamobrem & Sagarum purgationis causas propositurοs, illis ipsis inniti oportet, ut appareat, qua ratione, & quàm constante experientia possit ista comprobari: Et nos meritò hac via inquisitionis insistemus. Quantum verò ad rationem attinet: primum argumentum explicationis nostræ fuit ab origine & antiquitate istius purgationis: eò quod nonnullis novum hoc iudicium videretur: quemadmodum & Evvichius hoc indicium recens repertum appellat. Atqui non nova aut omninò recens est, sed renovata iterum in hisce nostris regionibus hæc consuetudo est. Inter cætera autē de antiquitate dixi, Cujacium Jurisconsultum etiā illius mentionem facere, asserentem Christianos homi-

nes illa ipsa usos fuisse ducto more à potione, quam stupri insimulatis mulieribus Moyses dari jussisset. Hacce disserentem Cujacium adduxi, ut è testimonio illius pateret, etiam alibi locorum, quam in Westphalia purgationem Sagarum jam pridem usitatam fuisse. Meminisse illius dixi Cujacium: & hoc dixi ad ostendendū solummodo diuturnam consuetudinem. Inconsideratè igitur Neuvvaldus in me invehitur, quasi falsò illius verba citassem. Cujacius, *inquit ille, his verbis, argumento nescio an bono, non videtur hanc purgationem defendere, sed potius Saxones Occidentales clàm taxare propter imprudentiā. At quid, mi Neuvvalde, ais? An propter causam sibi minus visam verisimilem totam istam actionem improbat iste Jurisconsultus?* U*nde hoc demonstrabis?* U*trúmne igitur omnis qui argumentum alicujus rei ab alijs prolatū infirmum esse ostendit, is protinus rem ipsam negat ac omninò tollit? Contra multorum docentium consuetudinē hoc dicitur. Multi aliorum erroneas de re aliqua opiniones refutant, nec tamen veriores ullas addunt,*

aut rem

aut rē quoq; esse seu fieri inficiantur. Damhouderium quoq; & Alciatum Jureconsultos insignes eandem ob causam nominavi, utpote qui manifestè testantur hanc purgationem etiam apud alias gētes in usu fuisse.

Nihil illorum autoritati hîc detractum volui, nullam illis, ut Neuvvaldus me insimulat, idcircò injuriam feci. Manebit illis sua quā promeruêre autoritas, dignitas: ea tamen minimè efficiet, ut sequatur ilicò, si illi viri Sagarum purgationem improbarint, eam omninò floccipendendam, & nequaquam inposterum usurpandam esse. Multò minus ob novitatem repudianda, sed potius recipienda, si vera esse deprehendatur. Ubicunq; verò locorum, regionum, & à quibuscūq; approbata, descripta, usurpata fuerit: nos tamen rem ipsam & hujus causas potius, quam ejusmodi circumstantias locorum, temporum & personarum inquiremus. Et quidē investigare eas studebimus tum in ipsa Sagarum corpore, tum in aquis atq; fluminibus, tum deniq; in abdita quadam seu occulta qualitate aliunde accepta.

Ad primum membrum quod pertinet, levia corpora tantummodò sursum ferri, gravia verò deorsum tendere meridiana luce ex Physicis clarius est. In levitate igitur causam quærendam esse putavi, quod Sagæ in aquarum superficie præ alijs hominibus hærerent. At verò ut materia ita & forma Sagarũ (quatenus fœminæ sunt) eadem est quæ aliarũ fœminarum. Quocirca non facilè asseverari potest Sagas reliquis esse leviores, si natura corporis earum respiciatur. Sagarum igitur in aquis innatatio absoluté adscribi simplici levitati vix potest. Qualẽ itaq; ejus causam aßignabimus? Nullum enim aliud Physicum principium est motionis corporum in locis superioribus, præter hoc ipsum quod posui. Gravia siquidem nulla nisi motu violento contra naturam ad superiora moventur. Quocunq; igitur nos vertamus, à levitate tamen discedere difficulter possumus. Sed quomodo hanc aliter nisi differentia quadam ejus cõstituta retinebimus? Nempe levitas non insita illa & naturalis à materia & forma corporis depẽdens, sed externa quædam seu ad-

ven-

ventitia aut aliunde accedens erit. Quænam, quæso, ista? Dixeram in Epistola mea eam esse Satanicam. At quomodo, quo sensu? Satanicam scilicet appellavi à causa efficiente, quod Satanas justissimo & imperscrutabili Dei judicio sua levitate attrahat, tollat, retineatq́; Sagas in alto aut superficie aquarum. Est enim natura ejus quàm levissima, quemadmodum in parte priore ostendimus, eum homines quoque per aërem ad loca remotissima ferre & impellere. Cum veró in aëre superiore homines retinere queat, ubi aliâs secundum suam naturam non vivunt, quid impediet, quó minus in aqua, velut elemento graviore crassioreq́; Sagas elevet atque sustentet, illis subjacens, & eas quasi in dorso gestans. Vel etiam, si dicerem eas ob inhabitantem illum corporibus suis spiritum levissimum non submergi. Utrum hoc tam absurdè dictum? utrũ, quæso, grande peccatum foret? Annon sues Gargasarenarum irruẽs eos in mare omnes præcipitabat? quod alioquin illi non intrassent. Totum illum in omnib. Sagarũ partibus inhabitare dixeram, ideoq́; illius etiam

 levi-

levitate eas in aquis retineri, nõ quæ hypostatica unione aut mixtione Physica illorũ naturæ, quantum ad interiorem constitutionem attinet, coadunata esset, ut alij verba Epistolæ meæ minus dextré intellexerũt, sed quæ illi saltem adjuncta esset à præsente Satana. Hoc enim voluit dictio mea, ubi asserui, Cacodæmonem substantialiter Sagis diffusum eas retinere. Substantialiter dixi, quantum ad ipsum spiritum, qui sua scilicet essentia eas inhabitat, non quãtum ad substantiam partium corporis Sagarum, quasi illarum essentiam intrinsecus constitutivé ingrederetur. Et hoc si iterum dico, quid, quæso, & in quam philosophiæ aut ipsius etiam Theologiæ partem delinquo? Etenim tu ipse Evvichi in parte scripti tui secunda, verbis meis antè prolatis contradicens, & tãdem hanc quæstionẽ subjungens: quomodo, inquis, fit, ut in aquis non submergãtur? Et subjicis: Hauddubiè Diabolo supponente illis manum & sua vi, puto, sustinente eas ne sidant. Et paucis quibusdam interjectis: Cum, inquis, Deus ad diaboli studia factaq; connivet, quàm facile ei sit mancipia illa

sua

ſua (puta Sagas) per aërem, per aquas, &c. ferre, & cavere, ne vel deorſum ruant, vel ne ſubmergantur, &c. Quid enim aliud ex hiſce verbis tuis intelligere debeo, quàm te idem mecum ſentire, videlicet quod volui Satanæ levitate Sagas in aquarum ſuperficiebus ferri atq; moveri, ne in profunditatem earum decidant: & tamen, ut antè indicavi, abſq; ulla unione mixtionéve, ſicuti loquuntur Phyſica, qualitatum Satanæ & Sagarum. Aliter quicunq; Epiſtolæ meæ textum accipit, vitioſè ſententiam meam & omninò ſiniſtrè explicat, quomodocunq; etiam verba fuerint enunciata. Sed facilis illorum fuit intelligentia. Quocirca etiam atq; etiam vehementer demiror Neuvvaldum, qui ſententia mea nondum ſatis rectè perſpecta, in refutatione argumenti mei à levitate deſumpti, tam anxiè nihilominus & copioſè huic abſque omni neceſsitate contradicit? Primò, inquit, falſiſsimum eſt, earum formas eſſentiales per pactum immutari, & alias induci. Idem verò & ego in prima parte hujus libri copioſiſsimè demonſtravi. Verùm ut copioſius ille eſſet in expli-

 canda

canda sententia sua deinceps addit: Sine dubio, inquiens, scit Physicus ille ad levitatem corporum non assumendam esse formam sed materiam: forma enim rei perfectio est. Et paulò post: Quæ enim materiæ peculiaribus qualitatibus prædita accepta sunt ferenda, illa perperam formæ assignantur, quæ ad effectus illos producendos prorsus est inefficax: quandoquidem per se nihil agit forma, ut Aristoteles, & cum eo Physici rectè docuerunt. Hæc ille. At inquam, ego scientiam Physicam mihi cum Socrate nullam attribuo, nullam sumo. Et hoc ipsum inprimis, quod ille in me requirere videtur de efficientia scilicet formæ, me planè ignorare fateor. Fernelius quidem & alij eum imitati Physici qualitates quasdam & virtutes rerum adscribunt materiæ, quasdam formæ, & nonnullas utrique simul principio. Sed commentum hoc esse semper duxi Aristotelis, non illius quidem principis quem in philosophia sequimur, sed alterius forsan omnia documenta sua ex alijs autoribus, absque ulla pleniore meditatione describentis. Aristoteles enim peripateticorum Home-

rus

rus principiis suis consentiens rectè docuit formam esse rerum omnium principium effectivum: quippe per quam omnia exædificentur ac perficiantur: & ab hac oriri & produci cunctas rerum formatarum qualitates asserunt. Vnde etiam ab efficientia eodem sensu quo Aristoteli principium effectivum, exædificatio Melanchthoni, aliis perfectio hæc ipsa cognominatur. Quid quod tu ipse eam appellas perfectionem & absolutionem rei? Qua autem alia significatione ita vocasti, nisi quod absolvat & perficiat rem unamquamque. Etenim si absolvit & perficit res cunctas: oportet certè efficientiam aliquam ei tribuere: nisi absolvere & perficere quid etiam ad aliam Logicarum notionum classem, præterquam ad effecta ceu stupidi & insulsi Logici referre velimus: utpote quæ formæ motiones sive motus, ideoque etiam mera effecta sunt. Porrò si efficientiæ quædam forma est, ut ex tuis ipsis, Neuvvalde, verbis modò demõstravimus, cur, quæso, tam impudenti & putida cõtradictione negas, formam per se nihil agere? Quandoquidem, ais, per se nihil agit forma

vel patitur. At quis puerorum est & in Physicis mediocriter eruditus, qui hæc absurdè & insulsè dicta esse, nedum publicus aliquis Universitatis *Professor ignorare debeat? Quomodo Physicam Platonis, mi Neuvvalde, interpretaberis, ubi rectißimè docuit materiam esse, subjectum esse, matricem esse receptaculum omnium eorum, quæ in corpora fiunt, omnium scilicet dico potentiarum virtutum, quas in corpore quolibet materiato deprehendimus, formam verò esse perfectionem seu principium perfectivum, quod in isto, quod dixi, subjecto aut receptaculo omnes istas virtutes, operationes sive qualitates producat & efficiat? Quomodo, inquam, hæc alios docebis, nisi ipse prædictas materiæ & formæ affectiones probè distinguere scias? Si proinde qualitates formæ generaliter sunt adscribendæ, quidni & levitatem illi attribueremus? Nam & hæc qualitas est, & quidem à primis orta, quæ non possunt non formæ, ut & efficienti causæ tribui: quomodocunque hoc ab alijs negetur. Quod igitur corpus dicitur calidum, frigidum, humidum, siccum, id à*

formæ

forma habet, non à materia, cui ceu domicilio insunt: quod leve, rarũ, porosum, &c. dicitur, ab eadem habet: hæ siquidem qualitates ex combinatione illarũ efficiuntur: ut in Physico nostro libello copiosè ostẽdimus. Viden' igitur Neuvvalde, qualem te Physicũ ostenderis? qui in me scientiam desiderasti eorum, quæ Physica planè non sunt. Disce prius ipse, quæ alium docere voles. Quamobrem ut eò unde digressa est, redeat nostra oratio: causam innatationis Sagarum in aquis ratione inquirentes non possumus non ipsam levitatem assumere: levitatem tamẽ haud eam quæ à forma corporis immediatè provenit, sed adventitiam, externam, aliunde accedentem. Quatenus nimirum à Satana in aquis superius retineri debent. Appello verò omnes ubique terrarum viventes Theologos, ut judicent utrúmne hoc impiè dictum sit, si dicam: Sagas à Satana ceu lictore Dei omnipotentis singulari quadam levitate retineri, ne aquis submergantur. Quoniam veró lictor Dei & famulus est, potest id tantùm expedire, quantum Deus judex justißimus eum jubet, & cujus

potentiam illi tribuit, ut videat ipse Satan, nullam sibi esse potestatem condonandi seu remittendi peccata, vel potius eos diutius servandi quos velit, sed solum servitium sibi relinqui, quo Deo in puniendis sceleribus subministret. Non potest itaque (etiamsi maximè appetat) insontes submergere, quia Deo contrarium hoc esset judicium, ut insontes periclitarentur ob ea quæ non commisissent. Inquisitionem porrò hujus causæ sive rationis, Physiologiæ subjicio, quatenus Satanæ natura Physica est, & operationes ejus in Physico tractatu de Spiritibus describendæ sunt: & quatenùs istam causam corpori Sagarum accedere diximus. In hisce verò dictis nihil me delinquere arbitror, nihil religioni sacrosanctæ adversum scribere, nihil deniq; Physicis principijs contrarium hoc loco proponere. Annón enim Deo Opt. Max. perplacet? Annón expressum ejus mandatum est, ut notentur & puniantur scelerati & impij homines? Annón utitur Satana ut ministro, qui illos discruciare debeat? An planè absurdum est quod disserui Satanam eas in aquis retinere, etiamsi

contra

contra omnem ejus voluntatem nullæ insontes submergantur? Quod igitur Neuvvaldus addidit: Posse etiam, inquiens, insontes in superficie aquarū suspensas hærere, extra omnem est controversiā: hoc inquam planè absurdum est: quoniam operationes Satanæ se ulterius haud extendunt, quàm Deus ipsi permittit: præsertim verò quod vel unico exēplo contestari nequeat nocentes etiam quasdam ab ista submersione immunes esse: ut deinceps si ad Experientiæ argumentum pervenerimus, abundè indicabimus. Multò minus tueri & defendere potest, quod subjiciens inquit. Hoc certè est quod Diabolus in hoc experimento quæsivit, nimirum ut ex periculoso dubio, præstigioso, & Christianæ religioni contrario tentamine pericula non solùm corporis innocentis, sed & animæ in alijs extra culpam positis imminerent. Longè siquidem credibilius est, quod antè disseruimus, de permissione & beneplacito Dei in Sagis per Cacodæmonem puniendis, & de ipsius cacodæmonis potentia, quæ semper catenis quibusdam ligata sit, ne ultra terminos à Deo præ-

finitos quidpiam facere queat. Quid porrò si illis omissis dicerem, Deum ipsum Sagarum, quas scilicet verè reas esse novit, corpora singulari quadam & specifica levitate induere, qua in superficie aquarum ferantur? Inde certè non sequeretur Deum ab operibus creationis non cessasse. Ita enim prædisponere potuit, ut si quæ Sagæ futuræ sint, speciali quodam modo in aquis nequaquam submergi debeant. Utrúm vero hoc omnipotentiæ divinæ contrarium esse dicetur? utrum etiam voluntati? quia non expressè de hac significatum sit in sacris literis? Minimè. Et ipse Neuvvaldus quasi antecedentium oblitus ea fieri autumat ob Dei permissionem, & diaboli potentiam, ubi addidit: Wierus verò, ut suprà ostendimus, verissimam hujus causam adserit esse DEI permissionem, & diaboli potentiam: ob finem non quem ipse annectit, quo scilicet Magistratus illicita ejusmodi media usurpans in superstitione & errore magis confirmetur (quomodo enim hunc finem comprobare poterit?) sed ut Magistratus sontes ab insontibus facilius distingueret, ut sontes

puni-

punirentur, insontes liberarentur. Eadem certè ratione, eodem jure, eadem conscientia absque ulla pietatis jactura hunc finem innatationis statuere possumus, qua ille suum. Quod verò Magistratus ista purgatione ad absolvendum vel condemnandum non acquiescit, id fit quia causam illius minus perspectam minimève perceptibilem populo esse putat, atque si ob propriam confeßionem quispiam condemnatur. Unde etiam quæstione civili & alijs, de quibus antè monuimus medijs non malè utitur. Ita enim universis vel imperitioribus scelus & simul pœnæ illarum ratio facilius innotescit. De certitudine tamen hujus experimenti suo loco plenius. Sed vidēdum deinceps utrúmne in ipsis fluminibus aut aquis ratio aliqua inveniri poßit. Et quidni? Natura enim non prohibet. Quid igitur dicemus? Quam causam annotabimus quòd Sagæ aquis non submergātur? Utrúmne singularem quandam seu specialem corporis aquarum & Sagarum antipathian? Maximè quidem. Aqua scilicet Sagas in se ferre non potest. Quomodo verò, & quam ob causam? Nem-

pe Deus Opt. Max. suo prudentissimo & justissimo judicio ab omnibus inde seculis elementum aquæ prædestinavit salutari regenerationis hominum lavacro, ut qui à peccatis abluendi essent, & Christi Ecclesiæ initiandi hujus baptismate uterentur, & per hoc medium novi homines facti quasi per januam in regnum Christi ingrederentur, qui prius rejecti fueramus. Quandoquidem, inquam, Vatiniano quodam odio eas aversatur & rejicit, ut si maximè pro viribus tentent, non tamen submergi possint. Et quodnam est illud odium? Aquæ Deo placuerunt, quibus usurpatis peccata hominum ablueret atq; purgaret. In baptismate Christo Dei Filio nomina nostra primùm damus, & ejus albo incorporamur, adeoq; in civitatem Dei ut germani cives recipimur: ideoq; omnes qui salvi modò fieri volunt, sacro huic baptismati immergi & purgari oportet. At Sagæ spreto isto divino lavacro, toti trinitati, Deo Patri, Filio, & Spiritui sancto scientes volentes renunciant: & nihili Dei creatoris opera, nihil ordinationes & creaturas facientes, peccatores &

res & apostatæ omnium aliorum fiunt pessimi. Cum autem hoc scelere in toto mundo nullum scelestius, nullum deterius, nullum abominabilius unquam definiri aut reperiri possit: quid dubitem dicere, si Sagæ non submergantur aquis, id fieri ob peculiarem istam antipathian: videlicet quod elementum aquæ nolit illas intra alveũ suum recipere, sed omnino respuat, & omnibus modis fugiat, hunc scilicet in finem, ut peccatrices ejusmodi manifestentur. Nam & creaturæ inanimatæ inserviunt prædicationi & gloriæ nominis divini. Ut scilicet cœli, ita quoque elementa enarrant gloriam Dei, tum aliàs, tum in hoc, si peccatum & injustitia ab illis revelata puniatur. Aqua in baptismate est sacramentum, est signum, est sigillum initi inter Deum & hominem baptisatum novi fœderis. Quidni igitur eadẽ alio modo signum aut indicium esse possit dissoluti illius & fracti iterum fœderis? Et hanc rationem sive causam facilimè dixerim esse verissimam, ut si aliæ nullæ admittendæ videantur, una tamen hæc recipienda sit. At verò, inquiet aliquis, hanc meam esse opi-

nionem fictitiam, non idcirco protinus ab alijs catholicè recipiendam. Fateor igitur hæc verba mea non esse edicta prætoria. Testor verò hic meam ipsius conscientiam, me non ostentationis ingenij non philosophandi, nō alterius rei causa, sed veritatis solummodo inquirendæ & confirmandæ gratia hæc omnia disseruisse. Adeste enim iterum Theologi omnes, & judicate, si quid impiè de hac ratione dictum sit, aut contra ecclesiam Dei catholicam delictum. Spectatur siquidem in his Dei creatoris in ipsis creaturis omnipotentia. Spectatur bonorum, & qui minimè rei sunt istorum scelerum conservatio. Spectatur insuper pœna & eradicatio malorū. Et hosce fines si magistratus, qui hac inquisitionis forma utitur, consideret, quid est cur eum superstitiosè contra conscientiam agere dicamus? Adeste Jurisconsulti & judicate, num legibus vestris minus consonum quidpiam à me traditum sit, cum alia interim, quæ vos proposuistis media, simul usurpanda statuerim. Adeste etiam Philosophi, Medici, Physici, & quicunq; velitis, judicateq; num quid contra

commu-

communem physicam præscriptum. Atqui vos soli forsan objicietis antipathiā, quam proposui, aquarnm scilicet & Sagarum à nemine adhuc in physicis generalibus ante hæc tempora descriptam esse, neq; ad ullas manifestas qualitates referri posse. Quid verò tum postea? Describatur deinceps & referatur ad occultas qualitates, quas abditas rerum causas Fernelius vocavit, soli Deo optimè perspectas. Si comprehendere istam nō potestis, cogitate similiter multarū aliarum rerum antipathiam, quæ sola experientia à mortalibus cognita & observata fuit, & nullis scientificis rationibus demonstrata. Multa videmus oculis, & manibus nostris palpamus: quorum manifestam causam reddere aut etiam nominare non possumus. Et nihilominus tamen illa verissimè ita, uti videmus & tangimus, sese habere credimus. Quis enim omnium rationem sensibilem reddet? aut quis etiam requiret? Abscōdita hæc sunt Dei mysteria, oculis tantum nostris ostensa. Oculorum autem visioni vel potius manifestæ experientiæ contradicere velle, stolidissimum & sæ-

pè pernitiosissimum est. Quinimo qui συμπαθείαν & ἀντιπαθείαν ejusmodi rerum ignorat, aut inficiatur: is ipsa principia physica, & fundamenta negat. Contra negantem verò principia alicujus quomodo disputare poterimus? Sed hæc notiora sunt ex physicis præceptis, quàm ut de his disserere oporteat. Veruntamē ut & alij rectius hanc rem percipiant, paucis saltem exemplis quibusdam eam illustrabimus. Et quidem ut à minutissimis initium sumatur, quis, quæso, physicorum rationem sufficiētem reddet, quod Magnes sua natura se perpetuò vertat versus polum mundi septentrionalem, eumq; quasi respiciat? quemadmodum neq; causa quidem reddi potest, quod ferrū ad sese præ cæteris rebus maximè attrahat. Sensibilis & manifesta hæc est ejus potentia: omnesq; philosophi hæc ejus effecta vident. At causa quamobrem & quomodo possit, illos latet. Nec tamen quisquam illius apparentiam ad diaboli obfascinationē retulit, neq; credere illam impium esse dixit: sed potius, & quidē non malè, ad occultas qualitates, sive speciales proprietates naturarum hæc Magnetis

gnetis virtus sive operatio refertur. Qua igitur audacia, qua temeritate, aut quo argumento Sagarum innatationem in aquis oculis nostris perceptibilem, ad diaboli ludibrium quamprimùm referemus? Quamobrem naturalem eam esse negabitur? Facere hoc est planè ἀφύσικον. *Similiter experientia docet. Verumenimverò ad res procedo animatas. In hominum corporibus hoc contingere apparet, ut si interfecto aliquo vel strangulato reus homicidij ad cadaver illius adducatur, videlicet ut vel tangat, vel proximè ei adstet, sanguis ex illo cadavere effluat, indicium rei verè cognoscendi. Hoc, inquam, fieri manifestissimum, & multis in locis notissimum est: ut apertissimum mendacium sit, id negare velle. Ecquis autem firmam & solidam hujus demonstrationem, ex primis & immediatis causis exponet? Scio equidem esse nonnullos qui studuerunt causam efficientem istius effluvij inquirere. Valleriola Medicus solertissimus in obser. suis de amore disserens inter cætera Lucretij versus hosce recitat:* Lib. 2. observ. 7. Lib. 4. de nat. rer.

Idq́ʒ petit corpus mẽs, unde est saucia amore.

Namq; omnes plerunq; cadunt in vulnus, & illam
Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu.
Et si comminus est, hostem ruber occupat humor.

Et subjicit: Hoc, inquiens, carmine, Lucretius non aliter vult sanguinem hominis oculorum radio affecti & vulnerati, in vulnerantem prolabi, quàm hominis gladio cæsi sanguis prolabitur in cædentem: quod & experientia sæpè docet, & idipsum quoq; me vidisse, testari plena fide possum. Nam cum Jacobus ab Aquaria, Patritius Arelatensis, vulnere mortuus esset, & qui vulnerârat à Magistratu comprehensus, in conspectum cadaveris delatus fuisset, ut occisum recognosceret, & scelus fateretur: mox ebulliens sanguis multo cum fervore & bullis prodire é vulnere & é naribus cœpit, spectantibus cunctis. Recitata porrò hac historia, descripti miraculi hanc rationem adferri posse addit, quòd cum nondum calor omnis in recens occiso corpore extinctus sit, nec agitatio omnis visq; interior nobis occulta quieverit: ultionem quidem tacita illa vis clamat, moxq; ad vindictam bilis accendi-

cenditur: ab ea sanguis inflammatur, & ad vulnus confestim prorumpit, patefacto ad exitum per vulnus meatu: eodem concurrunt & spiritus, qui quoniam leves sunt, ad occidentem hominem, si coram steterit, volantes in eum migrant, servanturq́ nativo calore aliquãdiu, nempe ad horas plus minus sex aut septem. Opinatur scilicet Valleriola effluxum, de quo diximus, fieri à cõmotione sanguinis unà cum spiritibus in eo contentis. Veruntamen subjicit: Sed magis, ut rectè arbitrandum est, Dei judicio arcano, maleficum hominem tali signo notaq́ peculiari ac propria designare ac prodere & volentis id fieri censendum est. Et hoc est quod superius contendebam, rei propositæ firmam demonstrationem dari haud posse. In eadem planè sententia est Marsilius Ficinus in comment. super Plat. Et hanc illustrat exemplo Hectoris & Patrocli. Vulnerat, inquiens, Hector Patroclum, ac perimit. Patroclus Hectorem inspicit vulnerãtem. Unde ejus cogitatio judicat ulciscendum: confestim ad vindictam bilis accenditur, ab ea sanguis inflammatur, & ad

In Dialo. de conv. orat. 7. cap. 5.

vulnus è vestigio properat, eodem & spiritus confluunt, & quia leves sunt, ad Hectorem usq; volantes in eum migrant, ejus calore servantur ad tempus aliquod, eo ipso in tempore si Hector cadaveris vulnus cominus intentus inspiciat, vulnus cruorem versus illum ejicit &c. Hæc Marsilij sententia est. Marcus porrò Galeottus (referente Neuvvaldo ubi de hac quæstione agit) haud dissimiliter causam videtur afferre ab insultu spirituum pendentem, ijsdē ab uno in alterum irruentibus: occidentis irati spiritus in occisi sanguinem irruere, & cum eo misceri, & præsente occisore spiritus in occisi sanguine moveantur, ac proprium corpus repetendo profluvium ejusdem excitent. Quamobrem hoc experimentum ille non ultra 24 horas differendū esse censet: Quæ Galeotti sententia priorū haud dissimilis est. Sed addit Neuvvaldus mutuum illum in iratis spirituū discursum & subitam transmigrationem omnes mediocriter physicis initijs imbutos intelligere, quod nulli spiritus, quicunq; tandem sint, è corpore foras exiliant, ne dicat ut extra

Galeot. lib. de doct. promiscua.

missi

missi in aliud contrarium immigrent. Hoc autem additamentum est, Physico certè publicæ Universitatis Doctore indignissimũ. Quod enim mutuum (ut vocat) spirituum discursum & in aliud corpus immigrationem negat, hoc ipso scilicet se unquam physicen, & qui hanc descripserunt autores politos legisse & cognovisse negat. Quippe discursum istum non tam præstantissimorum hominum autoritas, quàm ipsa etiã experientia fieri contestatur. Præter eos enim quos anté commemoravi, utpote Lucretiũ, Valleriolã, Ficinum, Galeottũ, ante hos Plato Philosophorũ coryphæ⁹ in Symposio suo ut copiosissimè, ita eruditissimè philosophatur p̲ spirituum ejusmodi insultũ aut discursum homines amore fascinari docẽs sanguinem & spiritus hominis oculorũ radijs vulnerati in vulnerantẽ citissimè prolabi. Præterea Theocritus Poëta de osculo amantium inquit:

Τοσοῦτον με φίλασον, ὅσον ζώει τὸ φύλαμα,
Ἄχρις ἀπὸ ψυχῆς ἐς ἐμὸν στόμα, καὶ εἰς ἐμὸν ἧπαρ,
Πνεῦμα τεὸν ῥεύσει, τὸ δὲ σεῦ γλυκὺ φίλτρον ἀμέλξω.

Quos versus Melanchthon repetens ac Latinè vertens, inquit:

Tantisper da suaviolum, dum basia vivunt.

Ex animaq́ʒ tua dum spiritus in mea labra
Influit, inq́ʒ jecur, mulgenti dulcia philtra.

Spiritus, ait, uterq́ʒ in alterius labra & alias partes influere. Idem Melanchthon ait, spiritus maximè vitales in homine nasci in corde, & verè esse flammas quæ in omnium affectuum incendijs, in lætitia, dolore, amore, ira, &c. sparguntur. Cardanus denique illud Melanchthonis speciali exemplo comprobans, docet: vitales spiritus venenatos unà cum saliva à canibus rabiosis in vulnus inseri, & hinc adeò subitò tantam veneni vim emitti, ut totum corpus veneno coinquinetur. Taceo cum Melanchthone, quòd tertia persona sacrosanctæ individuæq́ʒ trinitatis appellatur Spiritus sanctus, quòd sit agitator & quasi flamma à Patre & hujus Filio, ac utriusq́ʒ voluntate procedens: sicut effundit mater vitales spiritus, osculans infantem filiam aut filium.

Lib. 1. de ven. c. 1.

Viden' igitur Neuvvalde (ad te enim orationem meam converto) quàm longè excellentissimos Physicos octo, Valleriolã, Galenum, Lucretium, Ficinum, Theocritũ, Platonem, Melanchthonem, Cardanum, præ-

ter

ter multos alios, ignorantiæ accuses, dum ais vel mediocriter Physicis principijs imbutos intelligere spirituum in corporibus humanis transmigrationem nullam fieri, quam tamen omnes illi unanimiter fieri docuerunt. O Physicum nescio qualem, & qua laude dignum! O nimis quàm audacem scioli censuram! Quidcunque de causa profluvij sanguinis defunctorum præsente reo censendum sit, & ut maximè istius ratio non sit spirituum effusio aut transmigratio, hæc tamen in alijs absolutè & generaliter negari nunquam potest.

Ut verò ad rem ipsam propius accedamus, plausibiles quidem istæ videntur mihi Physicorum rationes: at non usquequaque κατὰ παντὸς & universaliter demonstrabiles. Quapropter cum Valleriola dicere malim: hunc effluxum sanguinis è corporibus defunctorum fieri speciali quodam & arcano Dei judicio, aut occulta quadam potestate. Quidni enim licitum esset ad universalem & supremam ejusmodi causam confugere, ubi alia deficiunt: in effectis scilicet manifestè cōtingentibus. Experientia mul-

torum judicum huic rei fidem facit plenissimam. Attamen ob rei admiratione͂, unum solummodò exemplu͂ adhuc referam. Usleniæ, in comitatu Lippiensi, accidit, ut cum fœmina quædam infantem suum interfecisset, & clandestino in flumen vicinum injecisset, is post tres septimanas à duabus ancillis iterum repertus, ex mandato & decreto Magistratus in matris carceribus mancipatæ gremium poneretur, ad explorandum si sanguis è corpore illius exudare vellet. Quo facto infans mortuus oculum sinistrum protinus aperuit, matremq́ lachrymabundus aspexit. Ex eodem deinceps oculo iterum clauso sanguis emanavit. Exemplu͂ certè hoc judicij divini & signum stupendum est: à plurimis gravissimis viris visum. De historia, incolæ istius loci neutiquam dubitant. Quis verò causam hujus visionis catholicam reddet? quod scilicet oculus mortui infantis apertus sit, quod sanguinem ex illo exudarit: quod deniq; lachrymas effuderit? Aut phantasticamne illam esse putabimus & qua dæmon nonnihil illudere voluerit? Minimè. Abscondita

hæc sunt

hæc ſunt & arcana Dei myſteria: occultáq́; hominibus eorum cauſa eſt. Quid igitur tibi, Neuvvalde, in mentem venerit, vehementer etiam atq; etiam miror, quod experimentum hoc dixeris eſſe ſuperſtitioſum. Exempla, inquis, ex ſacris deſumpta, huic ſuffragium nullum ferre poſſunt. Quid tū verò poſtea? Utrúmne idcirco non factum eſſe aſſeremus? Utrum protinus ſuperſtitioſum cenſebitur, ſi nullum ſingulare illius exemplum in ſacris annotatum ſit? Si hæc firma ſit ratio, multa certè à Chriſtianis opera omittenda eſſent. Et paucis pòſt: Reliquum eſt, ais, ut ſuperſtitioſum & diabolicum quid ſapiat, cuius ſuſpicionem mihi auget, quod in locis quibuſdam membrum reſecent, arefaciant, & fumo indurent, quod in præſentia occiſoris ſanguinem adhuc effundere ſanctè affirmant. At qualis hæc eſt, mi Neuvvalde, tua cōſequentia? Ex membro arefacto & infumato ſanguis effluere non poteſt: Ergo nec ex recens defuncto corpore effundetur. Et per conſequens, ſuperſtitioſum & diabolicum illud erit, quod dicitur de effluxu ſanguinis.

An idcirco superstitiosum habendum, quia tu suspicaris ex amputata manu & in fumo suspensa sanguinem fluere non posse? Statuatur hoc falsum, de quo tamen deinceps videbimus. Idcirco tamen illud non protinus superstitiosum erit. Utrum ex tua suspicione falsitas ejus dependet? Nequaquam. Quemadmodum tu ipse adhuc de ejus firmitate quodammodo dubitare videris, ubi addis: Verùm de hoc doctioribus alijs esto judicium. Quicquid autem disseratur de manu amputata: judicium tamen hoc præter gravissimum Theologum Phil. Melanchthonem, & clarissimum Jurisconsultum Menochium, aliosq́; plures, multi eruditissimi viri experientia edocti improbare non potuerunt. Quamvis enim neq; intellectu nostro sufficienter, neque sensibus percipi queat, quomodo ex arefacta manu sanguis effluat: verissimè tamen contingit. Experientiæ autem manifestæ contradicere velle nefas est & grande piaculum. Vide, quæso, Neuvvalde, ne dum nimium religiosus haberi velis: hîc sis irreligiosus. Quid enim respondebis ad illud experimēti

genus

genus veterum, etiam piorum hominum: cujus mentio fit in Propheta Jona, ubi orta tempestate maris, qui cum Jona in navi veherentur, per sortem explorare studebant pietatem vel impietatem hominum: ut hac ratione rescíscerent eum, qui causa præsentis tempestatis esset. Et cum Jonam sors tangeret, ipse sponte sua se reum esse confessus est: qui si sortilegium illud planè impium & diabolicum esse putasset, facilè negare potuisset se reum eorum quorum arguebatur, non esse. Ubi enim Deus hunc inquirendæ veritatis modum præceperat? Nusquam, quod sciam, in sacris literis traditus erat. Attamen Deo permittente Jonas hoc modo purgatus fuit. Imò verissimè affirmare ausim, si divinus ille Propheta diabolicum hoc esse sortilegium statuisset, hauddubiè eum ad exædificationem Ecclesiæ illud reprehensurum fuisse. Quid insuper videbitur illis de cap. 1. Act. ubi sorte etiam Matthias in locum Judæ Apostoli eligitur atq; decernitur? Ignoro equidem ubi Deus æternus in novo Testamento hanc Apostolis eligendi rationem præceperit. Attamen non dubium

quin sortes ejusmodi à Deo regantur, ut P. Martyr loco 7. de Sortibus copiosè disserit, ubi ostēdit, variam fuisse apud veteres sortium rationem, variaq́; etiam genera: quæ tamen omnia possunt ad tria capita revocari. Aut enim dubitamus cui aliquid adjudicandum sit, ut in divisione agrorum & honorum. Et sortes hæ appellantur divisoriæ. Aut quid sit potissimùm agendum, quæ sunt consultatoriæ. Aut quid sit futurum, quæ sunt divinatoriæ. Permagni verò refert intelligere, à quo principio sortes pendeant. Dicere eas à fortuna temperari, vanum est: à dæmonibus, superstitiosum est: à cælo, aut ab astris, ridiculum. Reguntur ergo à Deo. Nam ut ait Salomon: Sortes conjiciuntur in sinum, à Domino temperantur. Augustinus etiam in Psal. 30. ait: Sortes nihil aliud esse, quàm in dubitatione humana judicium divinæ voluntatis. Hinc digrediens, ait, prædestinationem & gratiam posse dici per sortem, quòd pendeant non à meritis nostris, sed à misericordia Dei. Apud Deum quidem prædestinatio æterna & certa est: nobis autem videtur sortitò contin-

tinge-

tingere &c. Videmus itaq; quãvis sortium rationis causa aliquà certa dari non possit: sanctis tamen eam hominibus utpote Prophetis & Apostolis olim usitatissimam fuisse, quando rem quampiam humanæ alioquin prudentiæ incognitam deprehendere vellent. Crediderunt enim sortes nutu Dei Opt. Max. regi & administrari. Similiter etiam purgatio Sagarum in aquis frigidis, si maximè irrefutabilibus demõstrationibus Aristoteleorum fulcita non sit, haud dubiè à Deo eiusq; providentia gubernatur, ad gloriam scilicet illius & ad exædificationem Ecclesiæ. Et quid multis? Plurima sanè sunt alia, quorum eventum ad causas non sensibus nostris perceptibiles sed potius occultas referre cogimur: quæ, inquam, si causa maximè eorum incognita nobis sit, non tamen idcircò superstitiosa protinus aut diabolica habentur. Quamobrem ut κριτήειον primum purgationis Sagarum, quod hucusq; proposuimus concludatur: asserimus rationem ejus esse posse in occulta quadam causa tum levitatis in corpore Sagarum, tum ipsorum fluminum, quorum videlicet elementum

corpora illarum omninò respuit & aversatur: vel etiam in singulari quadam voluntate Dei sæpè per ministrum Satanam eas punientis. Alterum porrò demonstrandæ istius purgationis principium accedit deinceps Experiētia: *quæ & ipsa nimirum, propositum nostrum arctissimè defendit. Hæc omnium philosophorū adeoq́ sanorum hominum communi suffragio, secundum est* κριτήριον *rerum cunctarum rectè cognoscendarum demonstrandarumq́ satis firmum. Quod enim oculi mortalium vidēt, manus palpant, aures audiunt, illud esse & fieri meritò credimus: etiamsi certam contingentiæ aut etiam effecti illius causam reddere nequeamus. Hæc est, quæ res plurimas rationi aliâs absconditas manifestavit, & in apricum protulit. Hæc est secundum quam & ex qua artes universæ primum descriptæ sunt. Ex usu enim specialium exemplorum, experiētia ceu mater artes peperit. Quapropter hæc eadem quoq́ in judicio inquirendarum Sagarum diligenter considerāda est, ne nos uspiam fallat. Plurimis autem exemplis testata est, Sagas aquis non submergi: ita certò, ut*

tò, ut compertum obſervatumq́ſ ſit, omnes quæ aquis hoc modo innataſſent & ſubmergi non potuiſſent, vel ſuo ipſarũ teſtimonio deinceps prolato reas fuiſſe. Et exẽpla alia, quibus contrarium demonſtretur, proferri nequeunt. Neqſ Wierus, neqſ Bodinus, neqſ alij qui huic purgationi contradicere cogitant, vel unum ſaltẽ adverſum exemplum annotarunt. Experientiæ autem crebræ argumẽto, ſi ratio deſit, nihil niſi contrariam experiẽtiam opponere poſſumus. Cur igitur duci tam conſtanti & Magiſtræ certiſſimæ in propoſita re fidem nõ haberemus? Cur irritam hanc & vanam eſſe crederemus, quæ tamen nuſquam fefellit? Bodinus ait: In Belgico & multis Germaniæ partibus damnatæ mulieres immerguntur aquæ. Verùm Sagas colligatis artubus in aquã projectas compertum eſt non poſſe mergi &c. quamvis non uſqſquaqſ hanc immerſionem probet: de quo tamen deinceps. Proximis hiſce annis præter alios multos, inprimis tum Oſnaburgenſes, tum Lemgovienſes, quos omnes honoris cauſa nomino, viderunt & magno exemplorum numero experti ſunt,

Bod. lib. 4. cap. 5.

 nimi-

nimium proh dolor, hoc quod diximus verum esse. Hi enim utpote civitatum suarum præfecti prudentissimi defendendæ justitiæ & puniendæ iniquitatis impietatisq́ gratia hoc purgandarum Sagarum principiũ non sine magno consilio assumpserunt, in honorem Dei & bonorum hominum conservationem. Et ponatur omninò, semel fortassis unum aliquem vel alterum Magicæ suspectum non submersum esse: vel potius qui submersus sit, peccata sua non fassum esse. Quid verò tum postea? Utrúmne idcirco speciale hoc aut unicum exemplum diuturnæ & communi experientiæ verè contradicet, & prohibebit, quó minus credamus Sagas aquis innatantes haud submergi posse? Homines universos docentibus oculis nostris cognovimus atq; firmiter statuimus esse animantes bipedes. Quid si autem contingat nasci quempiam sex distinctis pedibus gravatum: qualem in generali inferioris Hassiæ hospitali aliquando vidi: an idcircó protinus qui hunc visurus sit alius negabit, homines in genere esse animantes bipedes? Certè cõtra omnium oculorum fidem

hoc

hoc fecerit. Solis in firmamento cœlesti hæc natura est, ut perpetuò circulariter in orbẽ absq; ulla cessatione moveatur: Attamen hic Iosuæ regis tempore integrum diem immotus stetit. Quid verò igitur? An idcircò qui eũ quiescentem tum temporis conspexerunt, rectè pronunciaturi fuissent, Stellas non perpetuò moveri? Minimè. Una hirundo non facit ver: ut tritum multorum ore proverbium sonat. Dei Jehovæ digito Sol isto tempore singulariter retentus fuit, ne progrederetur, & quidem contra universalem à condito inde mundo observatam experientiam. Similiter si fortassis una aliqua Saga in aquis subsedisset, id potius imperscrutabili omnipotẽtis Dei decreto judicioq; fieri dicemus, quam generalẽ experientiam plurimis exemplis confirmatam negabimus. Quid si Deus singularem ob causam, talem personam diutius in vivis superstitem manere velit, vel cor ejus induret post innatationem, linguamq; arefaciat, ne id facilè, cujus reus sit, fateri debeat? Hoc certè rectius ac tutius cogitare, veriusq; dicere possumus, quàm experientiæ universali contradicere.

Equidem sanè haud facilè passus fuero hoc argumentum τῆς ἐμπειρίας *mihi infringi atq; everti, nisi contrarijs exemplis, qualia tamen nondum ad hæc usq; tempora cognoscere mihi licuit. Censeo igitur, tum ob quotidianam experientiam, tum ob antè commemoratas probabiles rationes, Sagas aquis innatantes non submergi. Et hæc inquirendæ tantum veritatis gratia, quantum potuimus, hucusq; scrutati sumus: quæ scilicet causæ fortassis esse possint, quò minus Sagæ deorsum ferantur in profunditatem aquarū. Videbimus deinceps quibus rationibus, quibúsve de causis alij hāc purgationem Sagarum tolerare non possint. Evvichius in tractatu suo secundo, examen hoc, superstitiosum inventum, à Satana & credulis ejus auditoribus invectum appellat. Item ludibrium Satanæ, Tragædiæ periculosæ, & scandalosæ initium. Ratio additur: quia si certum hoc sit ratumq; habendū Sagarum indicium: eæ quæ subsidunt, protinus absolvendæ: reliquæ verò quæ supernatant, mox reæ judicandæ sint, absq; alijs indicijs aut inquisitionum modis. At hoc non fieri. Er-*

go nec

go nec illud esse: scilicet certum indicium aut signum habendum. Sed diligenter hanc argumentationem examinãtibus liquidò apparet, nihil tam absurdè atq; hanc ipsam proponi posse. Quæstio enim Evvichii est: Purgationis Sagarum per aquam frigidam, inventorem esse Satanam. Argumentum quæstionis est: quia incerta sit. At qualis hæc est consequentia? Incerta est purgatio: Ergò à Satana cepit. Quasi verò, si à natura cepisse diceretur, etiam incerta esse non posset. Quomodo enim quæso demonstrabitur, omne quod incertum sit, inventore tantum Satana originem traxisse? Nemo opinor sanæ mentis hoc rectè sequi dixerit. Imò si accuratè attendatur, aliud est quod in quæstione disseritur, aliud itidem quod argumenti loco proponitur. Longè scilicet aliud est; de inventione aut inventore alicujus rei: aliud etiã de ejus certitudine disserere. Manifestissimè itaq; elucet: Evvichium ne minimo quidem verbo quod voluit, comprobasse. Argumentum enim propositæ ab ipso quæstionis quod esse debebat, aliam & planè dissentientem in se quæstionem continet.

FINIS.